

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΣΠΟΥΔΕΣ ΣΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Διπλωματική Εργασία

**Το συγγραφικό έργο του πατρός Αδαμάντιου Αυγουστίδη, ο
ρόλος της Αγίας Γραφής, τα βιβλικά στοιχεία και η συμβολή
του στο ποιμαντικό έργο.**

Φοιτητής : Δημήτριος Γκουραλής (ΑΜ :144946)

Επιβλέπων Καθηγητής : κ. Σωτήριος Δεσπότης.

Συν- Επιβλέπων Καθηγητής: π Χριστόφορος Χρόνης.

ΧΡΥΣΟΥΠΟΛΗ – ΚΑΒΑΛΑΣ

Μάιος 2026

Περιεχόμενα

Περίληψη	3
Λέξεις και φράσεις κλειδιά: π. Αδαμάντιος Αυγουστήδης, Ποιμαντική, Ψυχολογία, Ψυχιατρική, βιβλία στοιχεία, Αγία Γραφή	4
Abstract	4
Εισαγωγή	5
1^ο Κεφάλαιο: Ο μακαριστός πατήρ Αδαμάντιος Αυγουστήδης -Βιογραφία, δράση, έργο	7
2ο Κεφάλαιο: Ανθρώπου απαξίωση	16
3ο Κεφάλαιο: Συντροφεύοντας τον άνθρωπο που νοσεί	38
4ο Κεφάλαιο: Εν ασθενίαις καύχησης	55
5ο Κεφάλαιο: Παραμυθητική Θεολογία	63
6ο Κεφάλαιο: Πόνημα Ελευθερίας	68
7ο Κεφάλαιο: Θεραπείαν προσάγοντες	81
Συμπεράσματα	86
Βιβλιογραφία	91
Πηγές	96

Ευχαριστίες.

Η ολοκλήρωση της παρούσας διπλωματικής εργασίας δεν θα ήταν δυνατή χωρίς τη στήριξη και τη συμπαράσταση ανθρώπων που στάθηκαν δίπλα μου με αγάπη, ενδιαφέρον και αληθινή διάθεση προσφοράς καθ' όλη τη διάρκεια αυτής της ερευνητικής και ακαδημαϊκής πορείας.

Πρώτιστα, αισθάνομαι την ανάγκη να εκφράσω τις θερμότερες ευχαριστίες μου προς τον πνευματικό μου πατέρα και εμψυχωτή μου, τον Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Κορίνθου, Σικυώνος, Ζεμενού, Ταρσού και Πολυφέγγους κ. Παύλο. Η πατρική του στήριξη, η συνεχής ενθάρρυνση και η εμπιστοσύνη που μου έδειξε αποτέλεσαν την αφορμή και το στήριγμα για την έναρξη και ολοκλήρωση του Μεταπτυχιακού Προγράμματος.

Ιδιαίτερη ευγνωμοσύνη οφείλω επίσης στον επιβλέποντα καθηγητή μου, κ. Σωτήριο Δεσπότη, για την ουσιαστική καθοδήγηση, την επιστημονική του συμβολή και την πρόθυμη ανταπόκρισή του σε κάθε απορία και δυσκολία που προέκυψε κατά τη διάρκεια της εκπόνησης της εργασίας. Η υποστήριξη και οι πολύτιμες συμβουλές του συνέβαλαν καθοριστικά στη διαμόρφωση και ολοκλήρωση της παρούσας μελέτης. Θερμές ευχαριστίες απευθύνω επίσης προς τον δεύτερο

επιβλέποντα καθηγητή, πατέρα Χριστόφορο Χρόνη, για τη συνδρομή και την υποστήριξή του κατά την πορεία της έρευνας.

Τέλος, από καρδιάς ευχαριστώ τη σύζυγό μου, Πασχαλία, καθώς και τα δύο μου παιδιά, τον Μιχάλη και τον Χρήστο, για την υπομονή, την κατανόηση και τη θυσιαστική τους στήριξη όλα αυτά τα χρόνια. Με πολλή αγάπη ανέλαβαν τις αυξημένες ανάγκες και ευθύνες της οικογένειας, ώστε να μπορέσω να αφοσιωθώ απερίσπαστα στην ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας.

Περίληψη

Στην διάρκεια της εποχής του μοντερνισμού, διάφορα επιστημονικά θέματα, τα οποία είναι συνδεδεμένα άρρηκτα με το ζήτημα της διερεύνησης και ανάλυσης πτυχών της ανθρώπινης σκέψης, δράσης και ψυχολογίας, μπορεί να αντιμετωπίστηκαν κατά καιρούς από φορείς θεσμών, όπως εκείνος της θρησκείας, με μια τάση αρνητισμού. Κάτι τέτοιο, μεταξύ άλλων, για παράδειγμα, συνέβη διαχρονικά και με την περίπτωση του πεδίου της ψυχολογίας και της ψυχιατρικής. Ένα επιστημονικό πεδίο που αντιμετωπίστηκε μάλλον με μια τάση αρνητισμού από την γένεσή του περίπου προς τα τέλη του 19^{ου} με αρχές του 20^{ου} αιώνα και του οποίου πρωτεργάτες υπήρξαν επιστημονικές μορφές, όπως επί παραδείγματι, ο Σίγκμουντ Φρόιντ.

Μια τέτοια θεώρηση, εντούτοις όμως, έλαβε χώρα για μεγάλο χρονικό διάστημα κι εντός του Ανατολικού Ορθόδοξου κόσμου, σταδιακά επρόκειτο να μεταβληθεί σε πολλά σημεία. Δηλαδή στους κόλπους της Ορθοδοξίας, από κάποιο σημείο και μετά και ειδικά προς τις τελευταίες δεκαετίες του εικοστού αιώνα, είχε αρχίσει να καθίσταται εμφανές ότι στην πραγματικότητα, θα μπορούσε να υπάρξει μια δημιουργική και θετική διαδικασία συνδυασμού στοιχείων της Ψυχολογίας με την θεολογική σκέψη της Ορθοδοξίας. Ένας τέτοιος συνδυασμός, θα μπορούσε να αποτελέσει ταυτόχρονα και ένα είδος θετικής σύζευξης, αναφορικά με την προσφορά βοήθειας προς το ποίμνιο της σύγχρονης Ορθόδοξης Εκκλησίας σε πεδία της, όπως αυτό της Ποιμαντικής.

Αυτή η διάσταση μάλιστα, έχει εκφραστεί με ενάργεια εδώ και πολλά χρόνια μέσα από το πλούσιο έργο του πατρός Αδαμάντιου Αυγουστίδη. Το έργο του, όπως θα φανεί άλλωστε και στα πλαίσια της παρούσης διατριβής, διαχρονικά έχει δώσει βαρύτητα σε στοιχεία της επιστήμης της Ψυχολογίας και της Ψυχιατρικής, ξεκάθαρα όμως μέσα από ένα πρίσμα

συναφές εδώ με τις βασικές αρχές της ορθόδοξης χριστιανικής θεολογίας. Ένας τέτοιος συνδυασμός εξάλλου, είναι συνυφασμένος άρρηκτα και με την διάσταση και το στοιχείο της ενδυνάμωσης και του τομέα της Ποιμαντικής της Εκκλησίας, με γνώμονα φυσικά την παροχή απαντήσεων και λύσεων σε σύγχρονα προβλήματα του ατόμου.

Λέξεις και φράσεις κλειδιά: π. Αδαμάντιος Αυγουστίδης, Ποιμαντική, Ψυχολογία, Ψυχιατρική, βιβλία στοιχεία, Αγία Γραφή

Abstract

During the modernist era, it is true that various scientific fields, which are inextricably linked to the exploration and analysis of aspects of human thought, action, and psychology, may have been treated at times by institutions such as religion with a tendency toward negativity. This, among other things, has happened over time in the case of psychology and psychiatry. A scientific field that was treated with a tendency toward negativity from its inception in the late 19th and early 20th centuries, pioneered by scientific figures such as Sigmund Freud.

Such a view, however, although it had clearly developed over time within the Eastern Orthodox world, was gradually to change significantly. Particularly within Orthodoxy, from a certain point onwards, and especially in the last decades of the twentieth century, it had become apparent that, in reality, there could be a creative and positive process of combining elements of psychology with Orthodox theological thought. Such a combination could also be a kind of positive union, in terms of offering assistance to the flock of the modern Orthodox Church in areas such as pastoral care.

This dimension has been clearly expressed for many years through the rich work of Father Adamantios Avgoustidis. His work, as will be seen in the context of this dissertation, has consistently emphasized elements of the science of psychology and psychiatry, but clearly through a lens that's relevant here to the basic principles of Orthodox Christian theology. Such a combination is, moreover, inextricably linked to the dimension and element of empowerment and the pastoral care of the Church, with the aim, of course, of providing answers and solutions to contemporary problems faced by individuals.

Key Words and Phrases: Father Adamantios Avgoustides, Pastoral Care, Psychology, Psychiatry, books, evidence, Holy Bible

Εισαγωγή

Εν γένει στα πλαίσια της Εκκλησίας διαχρονικά, πέραν διαφόρων Μητροπολιτών, Αρχιεπισκόπων κλπ., δεν έπαυαν παράλληλα να υπάρχουν και πολλά άτομα από τις κατώτερες τάξεις του ιερού κλήρου που επίσης είχαν και έχουν σημαντική προσφορά εντός του εκκλησιαστικού σώματος. Μια τέτοια περίπτωση ήταν και ο Αδαμάντιος Αυγουστίδης που στους κόλπους της Εκκλησίας της Ελλάδος ανέκαθεν είχε υπάρξει ένας σοβαρός και μετρημένος κληρικός που συγχρόνως όμως είχε και όραμα. Ο Αδαμάντιος Αυγουστίδης άλλωστε, κάλλιστα, θα ήταν δυνατόν να θεωρηθεί ένας εξ εκείνων των κληρικών που βάζοντας το δικό τους λιθαράκι μέσα από το έργο, τη σκέψη και δράση τους, μπορούν να συμβάλουν στην οικοδόμηση μιας Εκκλησίας η οποία θα είναι περισσότερο κοντά στις καθημερινές ανάγκες των πιστών.¹

Αν και έφυγε στα 62 του χρόνια από την επάρατο νόσο, εντούτοις κατόρθωσε να αφήσει πίσω του μια πολύ σημαντική κληρονομιά, δεδομένου, ότι ήταν εκείνος που θα δημιουργούσε το Ίδρυμα Ποιμαντικής Επιμόρφωσης της Αρχιεπισκοπής Αθηνών. Επρόκειτο για μια εξέλιξη συνδεδεμένη βέβαια και με το ότι εξαρχής ο αρχιεπίσκοπος Αθηνών και Πάσης Ελλάδος Ιερώνυμος είχε δώσει στον Αδαμάντιο Αυγουστίδη το ελεύθερο, για την δημιουργία μιας σχολής για κληρικούς που επίσης θα είχαν εξειδικευμένες γνώσεις πάνω σε ζητήματα Ποιμαντικής, σε συνδυασμό φυσικά και με γνώσεις πάνω στην Ψυχιατρική και την Ψυχολογία. Σε μια τέτοια σχολή, οι κληρικοί αφενός μεν θα μάθαιναν και να ιεουργούν, όπως επίσης και τους διάφορους ιερούς κανόνες, αλλά από την άλλη μεριά, θα μάθαιναν και το πώς να χειρίζονται διάφορα δύσκολα σύγχρονα κοινωνικά θέματα και προβλήματα, θα αποκτούσαν γνώσεις ηλεκτρονικών υπολογιστών, ή ακόμα και βασικές γνώσεις σχετικά με άλλα θρησκευόμενα.²

Στα πλαίσια της εν λόγω διατριβής μας, εν τω μεταξύ, θα πρέπει να σημειωθεί ότι ένας βασικός στόχος είναι να αναδειχθεί ο τρόπος με τον οποίο ο πατήρ Αδαμάντιος Αυγουστίδης είχε συνδυάσει μέσα από την σκέψη και το έργο του (όπως καταδεικνύεται άλλωστε συγχρόνως μέσω και των κειμένων του) τις ιδέες της Ορθόδοξης θεολογίας με εκείνες των επιστημών της Ψυχολογίας και της Ψυχιατρικής, με γνώμονα παράλληλα το

¹ «Αδαμάντιος Αυγουστίδης, ένα κληρικός με όραμα», 4 Ιουνίου 2022, στο <https://www.orthodoxtimes.gr/adamantios-avgoustidis-enas-klirikos-me-orama/>

² Στο ίδιο

θεωρητικό, αλλά και πρακτικό εμπλουτισμό της Ποιμαντικής. Μέσα από έναν τέτοιο συνδυασμό εδώ εξάλλου, θεωρούμε και το ότι μπορούμε να αναδείξουμε και το πώς αντιλαμβανόταν ο ίδιος ο Αδαμάντιος Αυγουστίδης την έννοια της Ποιμαντικής της Εκκλησίας.

Επιπρόσθετα, κατά την προσωπική μας άποψη, θα ήταν εφικτό να τεθούν και ορισμένα ειδικότερα ερευνητικά ερωτήματα και με βάση τα οποία θα ήταν δυνατόν επίσης, να αποτελέσουν και ένα είδος οδηγού, σχετικά με την έρευνά μας:

- Με ποιο τρόπο λαμβάνει χώρα ο συνδυασμός της ορθόδοξης χριστιανικής δογματικής θεολογίας περί ανθρώπου και Προσώπου με την επιστήμη της Ψυχολογίας και της Ψυχιατρικής στην σκέψη του πατρός Αδαμάντιου Αυγουστίδη
- Με ποιους τρόπους η Ποιμαντική Θεολογία μπορεί να θεωρηθεί ένα μέσο ψυχικής θεραπείας, με βάση τη σκέψη του Αδαμάντιου Αυγουστίδη
- Γενικότερα ποια μπορεί να θεωρηθεί πως είναι η κληρονομιά του πατρός Αδαμάντιου Αυγουστίδη στα πλαίσια της Ποιμαντικής της Εκκλησίας της Ελλάδος ως τις μέρες μας

Κάτι εν τω μεταξύ, που θα θέλαμε να προσθέσουμε εδώ επιπρόσθετα είναι το ότι η μεθοδολογία μας είναι κατά κύριο λόγο, αυτή της βιβλιογραφικής ανασκόπησης. Πιο συγκεκριμένα, η έρευνά μας είναι συνυφασμένη με την διαδικασία της συλλογής φράσεων, προτάσεων, και εν γένει στοιχείων και πληροφοριών μέσα από τα διάφορα βιβλία του πατρός Αδαμάντιου Αυγουστίδη και οι οποίες συγχρόνως είναι συνδεδεμένες άμεσα ειδικά με το πεδίο της Ποιμαντικής, όσο επίσης όμως και των επιστημών της Ψυχολογίας και της Ψυχιατρικής. Τα διάφορα αποσπάσματα αντίστοιχα, με βάση και τα ζητήματα που μας απασχολούν σε κάθε κεφάλαιο, θα επιχειρήσουμε να τα σχολιάσουμε σε συνδυασμό με βασικές αρχές της ίδιας της ορθόδοξης χριστιανικής θεολογίας και υπό το πρίσμα βασικών δογματικών της αρχών, όπως η Ανθρωπολογία, η θεολογία περί Προσώπου, η Χριστολογία, η Εσχατολογία, Πνευματολογία, η Τριαδολογία επίσης κλπ.

Πιο συγκεκριμένα, σχετικά με το ζήτημα της δομής της εργασίας, σε ένα πρώτο κεφάλαιο δίνονται ορισμένα γενικότερα στοιχεία, για την βιογραφία και το έργο του πατρός Αδαμάντιου Αυγουστίδη. Γίνεται λόγος τόσο για την μακρά διαδρομή της καριέρας του στο χώρο της Ψυχολογίας και Ψυχιατρικής, όσο και στο χώρο της Εκκλησίας, ενώ από την άλλη

μεριά, επισημαίνονται και τα έργα του (βιβλία, δημοσιεύσεις κλπ.), όπως επίσης και η παρουσία του σε διάφορες ελληνικές, αλλά και ξένες επιτροπές. Μέσω αυτών των αναφορών εδώ, υφίσταται και μια επισήμανση για την προσφορά του σε πεδία, όπως αυτό της Ποιμαντικής, αλλά και της επανεισαγωγής των ατόμων με ψυχιατρικά προβλήματα στην κοινωνία.

Από την άλλη μεριά, ένα δεύτερο κεφάλαιο εστιάζει ειδικά στο ζήτημα περί της απαξίωσης του ανθρώπινου όντος και προσώπου στα πλαίσια των σύγχρονων κοινωνιών της εποχής του μοντερνισμού και του μεταμοντερνισμού και για το πώς η Ποιμαντική δύναται να αντιμετωπίσει μια τέτοια κατάσταση. Ένα τρίτο κεφάλαιο αντίστοιχα, εστιάζει ειδικά στο θέμα που έχει σχέση με την συντροφιά και την βοήθεια εν γένει προς τους ανθρώπους που νοσούν, ειδικά εκείνους που έχουν ψυχικά νοσήματα.

Ένα άλλο κεφάλαιο στην συνέχεια είναι συνδεδεμένο, με το σκεπτικό της λεγόμενης «εν ασθενίαις καυχήσεως» σε ένα επόμενο γίνεται αναφορά στην παρηγορητική θεολογία. Η τελευταία εξάλλου, είναι βασικό τμήμα του τομέα της Ποιμαντικής. Εν συνεχεία γίνεται λόγος, για την διάσταση της ελευθερίας που μπορεί να αποκτήσει το ανθρώπινο πρόσωπο μέσα από την βοήθεια της διαποίμανσης με βάση τις βασικές θεολογικές αρχές και δογματικές αλήθειες της χριστιανικής πίστης. Τέλος το τελευταίο κεφάλαιο έχει τον τίτλο «Θεραπείαν προσάγοντες», όπου επίσης αποτυπώνονται ορισμένες βασικές αρχές και σκέψεις του μακαριστού Αδαμάντιου Αυγουστίδη, για το ζήτημα της ποιμαντικής και του συνδυασμού ανάμεσα στην Ψυχολογία και την χριστιανική ορθόδοξη σκέψη.

1^ο Κεφάλαιο: Ο μακαριστός πατήρ Αδαμάντιος Αυγουστίδης -Βιογραφία, δράση, έργο

Ο πρωτοπρεσβύτερος Αδαμάντιος Αυγουστίδης ήταν Αναπληρωτής Καθηγητής στη Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών με γνωστικό αντικείμενο την «Ποιμαντική Θεολογία και Ψυχολογία». Πριν από την ένταξή του στον ιερό κλήρου νυμφεύθηκε και επίσης στην πορεία έγινε και πατέρας τριών τέκνων. Γεννήθηκε το 1957 στον Πειραιά, όπου ολοκλήρωσε τις εγκύκλιες σπουδές του στο Ecole St-Paul (*Ελληνο-Γαλλικό Κολέγιο Πειραιά, έπαινος πρωτεύσαντος*). Το 1975 εισήχθη στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών

από όπου αποφοίτησε το 1981 λαμβάνοντας «Δίπλωμα εξαίρετου επιδόσεως» από την Α΄ Χειρουργική Κλινική του Πανεπιστημίου Αθηνών.³

Ήδη από νωρίς εν τω μεταξύ, είχε αρχίσει να καλλιεργείται στην ψυχή του το ενδιαφέρον για το ζήτημα της θρησκευτικότητας και της κοσμοθεωρίας και των ιδεών της ορθόδοξης θεολογίας και της επιρροής τους στις διάφορες πτυχές του ανθρώπινου βίου. Αυτό άλλωστε, κατέστη εμφανές όταν κατά την διάρκεια της ειδικεύσής του στην Ψυχιατρική Κλινική του Πανεπιστημίου Αθηνών, εισήχθη και στην Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών το 1981 και από όπου αποφοίτησε τέλει του 1986 με βαθμό Λίαν Καλώς και το 1990 απόκτησε τον τίτλο της ψυχιατρικής ειδικότητας και το 1999 ανακηρύχθηκε Διδάκτωρ της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών στον κλάδο της Ποιμαντικής Θεολογίας.⁴

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να τονιστεί ότι ένα κομβικό σημείο στην ζωή του Αδαμάντιου Αυγουστίδη υπήρξε αναμφίβολα η γνωριμία του με τον Γέροντα Σωφρόνιο του Έσσεξ Αγγλίας και ο οποίος είναι εδώ και καιρό ήδη ανακηρυγμένος άγιος της Εκκλησίας. Η επαφή του με τον άγιο Σωφρόνιο θα επηρέαζε τον Αυγουστίδη σε πολύ μεγάλο βαθμό, προτρέποντάς τον ψυχικά και πνευματικά να ασχοληθεί με τον χώρο της Εκκλησίας και επίσης, να ενταχθεί στην πορεία και στον ιερό κλήρο.⁵

Η εξειδίκευση του αναφορικά με τους τομείς της Ψυχολογίας και της Ψυχιατρικής, όπως επίσης όμως και της Ποιμαντικής Θεολογίας, θα ολοκληρωνόταν στην πορεία μέσα από την εκ μέρους του παρακολούθηση πολλών και διαφόρων μετεκπαιδευτικών προγραμμάτων σε τομείς, όπως: Παιδοψυχιατρική, Ψυχοδυναμική -Ψυχαναλυτική, Γνωσιακή και Οικογενειακή Ψυχοθεραπεία, Βιολογία της Συμπεριφοράς (στο Πανεπιστήμιο Αθηνών), Ιατρικής Βιοηθικής (στο Πανεπιστήμιο του Harvard στις Ηνωμένες Πολιτείες) και Έρευνας και Ψυχολογίας της Οικογένειας (στο Πανεπιστήμιο της Βοστώνης). Επίσης, κατά το διάστημα μεταξύ του 1998 και του 2001 δίδαξε Ποιμαντική και Ποιμαντική Ψυχολογία στην Ανωτέρα Εκκλησιαστική Σχολή Αθηνών και το 2003 εξελέγη Λέκτορας. Εν συνεχεία

³ «Πρωτοπρεσβύτερος Αδαμάντιος Αυγουστίδης, Αναπληρωτής Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών», στο <https://www.pemptousia.gr/author/p-adamantios-avgoustidis/>

⁴ Στο ίδιο

⁵ Κουμαρόπουλος Σ.Χ., «+ π. Αδαμάντιος Αυγουστίδης (1957 -2022)», Πέμπτη, 1^η Ιουνίου 2023, στο <https://diapoimansi.gr/%CF%80-%CE%B1%CE%B4%CE%B1%CE%BC%CE%AC%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BF%CF%82-%CE%B1%CF%85%CE%B3%CE%BF%CF%85%CF%83%CF%84%CE%AF%CE%B4%CE%B7%CF%82-1957-2022/>

επρόκειτο να ανακηρυχθεί Αναπληρωτής καθηγητής Ποιμαντικής Θεολογίας και Ψυχολογίας του Τμήματος Θεολογίας στη Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών.⁶

Ήταν εξαιρετος γνώστης της αγγλικής και της γαλλικής γλώσσας ενώ διετέλεσε επίσης και Επιστημονικός Υπεύθυνος στη Μονάδα του Οικοτροφείου Λειβαδιάς, έχοντας τη θέση του διευθυντή για την περίοδο ανάμεσα στο 1990 και το 1997. Επίσης ήταν το διάστημα 1998 με 2003 Προϊστάμενος στην Υπηρεσία Ψυχιατρικής και Ποιμαντικής Μέριμνας στο Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής, Υπεύθυνος Ψυχίατρος του Κέντρου Ψυχικής Υγιεινής για τη Μονάδα Ανάδοχων Οικογενειών, όπως και μέλος στο Διοικητικό Συμβούλιο του Κέντρου Ψυχικής Υγιεινής και Ερευνών για το διάστημα μεταξύ του 2004 και του 2008. Θα ήταν δυνατόν να σημειωθεί, πως υπήρξε και Τακτικό Μέλος στην Επιτροπή Ψυχικής Υγείας του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης κατά το διάστημα 2005 με 2007.⁷

Δίδαξε στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και τη Θεολογική Σχολή, ασχολήθηκε ταυτόχρονα και με την διδασκαλία σε παραπάνω από δέκα σχολές γονέων σε πανελλαδική κλίμακα. Μάλιστα, ο ίδιος ήταν επόπτης σε δύο εξ αυτών των σχολών και συγκεκριμένα σε εκείνες της Θήβας και της Λειβαδιάς. Διαχρονικά ακόμα, είχε συμμετάσχει και σε διάφορα συνέδρια, τόσο στην Ελλάδα, όσο και στο εξωτερικό, όπως επίσης και σε διάφορες άλλες επιστημονικές εκδηλώσεις, ως μέλος με οργανωτική ή επιστημονική ευθύνη, όπως ακόμα και ως επίσημος εκκλησιαστικός ή εθνικός εκπρόσωπος.⁸

Ο Αδαμάντιος Αυγουστήδης επίσης από το 1997 επρόκειτο να εκπροσωπήσει την Εκκλησία της Ελλάδος στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Ποιμαντικής Φροντίδας και Συμβουλευτικής (European Council of Pastoral Care and Counseling) και του οποίου μάλιστα το 2005 έγινε Πρόεδρος, παραμένοντας σε αυτήν την θέση ως και το 2009. Ως το θάνατό του εξάλλου, είχε παραμείνει επίσης μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του European Council of Pastoral Care and Counseling. Αντίστοιχα από το 2002 επρόκειτο να καταστεί εκπρόσωπος της Εκκλησίας της Ελλάδος και στο European Network of Healthcare Chaplaincy και κατά την τελευταία διάσκεψη που είχε γίνει το 2010 είχε εκλεγεί συγχρόνως και μέλος του.⁹

⁶ Στο ίδιο

⁷ Στο ίδιο

⁸ Στο ίδιο

⁹ Στο ίδιο

Από την δεκαετία του 1990 και συγκεκριμένα από το 1997 είχε γίνει συγχρόνως και μέλος της Παγκόσμιας Ψυχιατρικής Εταιρείας και Διοικητικό Στέλεχος στο πεδίο Religion and Psychiatry. Πέραν όλων των παραπάνω, ο Αδαμάντιος Αυγουστίδης είχε υπάρξει μέλος και στην Παγκόσμια Ομοσπονδία για την Ψυχική Υγεία, στην Ελληνική Ψυχιατρική Εταιρεία, αλλά και στην Association Internationale d' Etudes Medico-Psychologiques et Religieuses. Το 2010 ορίστηκε Γενικός Διευθυντής στο Ίδρυμα Ποιμαντικής Επιμόρφωσης της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών.¹⁰

Θα πρέπει να τονιστεί σε αυτό το σημείο και το εξής. Όταν ο ίδιος είχε ζητήσει στην πορεία να εξειδικευτεί στον χώρο της ψυχιατρικής, ενώ ήδη ήταν στον χώρο της Εκκλησίας, είχαν δημιουργηθεί ορισμένες αντιδράσεις, λόγω και των γενικότερων τάσεων επιφύλαξης ή ακόμα και των εκ των προτέρων αρνητικών προκαταλήψεων ενάντια στο συγκεκριμένο επιστημονικό πεδίο. Όμως, ο Αδαμάντιος Αυγουστίδης εν τέλει θα προχωρούσε με την εξειδίκευση και τις σπουδές σε αυτό το επιστημονικό χώρο, στοιχείο που συνακόλουθα εξάλλου στην πορεία θα έπαιζε πολύ σημαντικό ρόλο, με την προσωπική του συνεισφορά στο χώρο της Εκκλησίας. Κι αυτό, από την άποψη συγχρόνως του ότι ήταν ένα ώριμο, σοβαρό και επιστημονικά καταρτισμένο άτομο, το οποίο μπορούσε να συνδυάσει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο την ιδιότητα του κληρικού με εκείνη του ψυχιάτρου και χωρίς να υφίσταται παράλληλα κάποια υπέρβαση ορίων ανάμεσα σε αυτές τις δύο ιδιότητες. Υπό αυτό το πρίσμα, ο Αδαμάντιος Αυγουστίδης αναδείχθηκε ένας πολύτιμος και σταθερός συνδετικός κρίκος ανάμεσα στην Ψυχιατρική και τον κόσμο της Εκκλησίας.¹¹

Ήταν πολύπτυχη η συμβολή του Αδαμάντιου Αυγουστίδη, σχετικά με την κοινωνική προσφορά μέσω της εν λόγω διπλής του ιδιότητας, ως κληρικού και ως ψυχιάτρου. Ταυτόχρονα πολύ σημαντική υπήρξε και η συμβολή του, στον αποϊδρυματισμό των ψυχικά ασθενών της Λέρου, την περίοδο που είχε αναλάβει διακονία στη Μητρόπολη Θήβας και Λειβαδιάς. Δεν είναι τυχαίο το ότι μέσα από μια εσπερίδα αφιερωμένη στην μνήμη του Αδαμάντιου Αυγουστίδη που είχε λάβει χώρα συγκεκριμένα Κυριακή 23 Οκτωβρίου του 2023

¹⁰ Στο ίδιο

¹¹ Κουμαρόπουλος Σ.Χ., «+ π. Αδαμάντιος Αυγουστίδης (1957 -2022)», Πέμπτη, 1^η Ιουνίου 2023, στο <https://diapoimansi.gr/%CF%80-%CE%B1%CE%B4%CE%B1%CE%BC%CE%AC%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BF%CF%82-%CE%B1%CF%85%CE%B3%CE%BF%CF%85%CF%83%CF%84%CE%AF%CE%B4%CE%B7%CF%82-1957-2022/>

στην Ιερά Μητρόπολη Πειραιώς, μια σειρά παρισταμένων, που είχαν γνωρίσει προσωπικά τον Αδαμάντιο Αυγουστίδη και είχαν συνεργαστεί πολλές φορές μαζί του κατά το παρελθόν, επρόκειτο να τονίσουν ενδεικτικά, πως ο εκλιπών όταν ξεκίνησε να συνδυάζει στοιχεία της ορθόδοξης χριστιανικής θεολογικής σκέψης με το χώρο της Ψυχολογίας και της Ψυχιατρικής, κάτι τέτοιο δεν ήταν δεδομένο.

Κι αυτό, από την άποψη, πως το θέμα της συνεργασίας ανάμεσα στον κόσμο της Εκκλησίας και εκείνον της Ψυχιατρικής και η σημασία που έχει η θρησκευτικότητα με το πεδίο της ψυχικής υγείας και ηρεμίας, μπορεί μεν να φαίνεται στις μέρες μας ως κάτι το αυτονόητο. Κάτι τέτοιο ήταν το αποτέλεσμα ενός πολύ μεγάλου δρόμου που έχει διανυθεί εδώ και πολλές δεκαετίες, αναφορικά με το εν λόγω θέμα, εξαιτίας και της παρουσίας πολλών και σημαντικών ερευνών σε παγκόσμια κλίμακα. Εντούτοις όμως, από την άλλη μεριά, την εποχή που ξεκινούσε την προσωπική του προσπάθεια ο Αδαμάντιος Αυγουστίδης σε αυτό το πεδίο, μια τέτοια σύζευξη κάθε άλλο παρά είχε θεωρηθεί δεδομένη.¹²

Για αυτό το λόγο συγχρόνως, είναι σαφές, ότι ο ρόλος του στην πορεία, προς τον δημιουργικό και αρμονικό συνδυασμό μεταξύ των δύο αυτών τομέων και πεδίων, υπήρξε πολύ σημαντικός. Έτσι και ο πατήρ Αδαμάντιος θα κατόρθωνε να καταστεί ο κινητήριος μοχλός, αναφορικά με τον διάλογο μεταξύ της Εκκλησίας και της Ψυχολογίας. Έναν διάλογο μάλιστα μέσα από τον οποίο συγχρόνως επρόκειτο να προκύψει, παρόλο που αυτό συχνά έγινε με έναν τρόπο που δεν ήταν πάντα εμφανής, ένα πολύπτυχο και θετικό έργο μακροπρόθεσμα. Άλλωστε, ο ίδιος ανέκαθεν είχε εργαστεί αφανώς, χτίζοντας γέφυρες και γκρεμίζοντας προκαταλήψεις.¹³

Επίσης είναι χαρακτηριστικό και το ακόλουθο γνώρισμα: το Ίδρυμα Ποιμαντικής Επιμόρφωσης της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών επρόκειτο να αποτελέσει προσωπική του δημιουργία. Πρόκειται για έναν θεσμό μάλιστα, ο οποίος στην πορεία θα άρχιζε να δημιουργείται και σε όλες τις Μητροπόλεις της Εκκλησίας της Ελλάδος. Πρόκειται για ένα Ίδρυμα, το οποίο στις μέρες μας πλέον, δίνει πιστοποιημένη και συστηματοποιημένη επιμόρφωση στους κληρικούς, σε μια σειρά από τομείς, έχοντας και ένα πλούσιο πρόγραμμα όπου υφίστανται πολλά ειδικά εκπαιδευτικά προγράμματα και σεμινάρια, κι όπου οι κύριοι

¹² Στο ίδιο

¹³ Στο ίδιο

ομιλητές είναι εξειδικευμένοι ψυχίατροι, ψυχολόγοι. Αυτό είναι ενδεικτικό συγχρόνως και ως προς το ότι ο Αδαμάντιος Αυγουστίδης διέθετε έντονα μέσα του το αίσθημα της προσωπικής ευθύνης έναντι των ψυχικώς ασθενή ατόμα, που επίσης θεώρησε ως ποιμενόμενους, όπως άλλωστε και όλους τους άλλους ανθρώπους, επιθυμώντας πραγματικά να τους βοηθήσει.¹⁴

Μάλιστα εντός μιας χρονικής περιόδου που γενικότερα άλλωστε είχε υπάρξει δύσκολη, είναι γεγονός εδώ το ότι ο μακαριστός Αδαμάντιος Αυγουστίδης κατόρθωσε μέσα από πολλές αντιξοότητες, αλλά και παρά το βεβαρυμμένο του προγράμματος του, να κάνει πράξη, αυτό το οποίο έλειπε εν γένει από το θεσμό ης Εκκλησίας. Με άλλα λόγια, την δημιουργία ενός επίσημου εκπαιδευτικού οργανισμού που θα μπορούσε να αναλάβει να ενισχύσει τους κληρικούς ως προς το πολύτιμο και τόσο σημαντικό για την ψυχοπνευματική καθοδήγηση του ποιμνίου έργο τους. Αυτό έγινε εφικτό, πιο συγκεκριμένα, μέσα από την παροχή σύγχρονης επιμόρφωσης, βασισμένης αφενός μεν στην τεράστια αγιογραφική και πατερική παράδοση της Εκκλησίας και αφετέρου στα σύγχρονα επιστημονικά δεδομένα.¹⁵

Την ίδια στιγμή, όλα αυτά αναδεικνύουν το ότι ο πατήρ Αδαμάντιος Αυγουστίδης έδειξε έμπρακτα συγχρόνως πως νοιαζόταν έντονα για ανθρώπους, τους οποίους λόγω της κατάστασής τους, συχνά οι κοινωνίες μπορεί να θέτουν στο περιθώριο, ανθρώπους, οι οποίοι μπορεί να ξεχνούν ακόμα και οι ίδιοι πως είναι άνθρωποι. Αυτό ειδικότερα, είχε εκφραστεί έντονα μέσα από την προσωπική του δουλειά, με το Οικοτροφείο του Ελληνικού Κέντρου Ψυχικής Υγιεινής και Ερευνών. Αυτός ο χώρος παράλληλα είχε καταστεί σαν ένα είδος προσωπικού σπιτιού και για τον ίδιο, προσφέροντας την επιστημονική, ψυχική και ηθική του καθοδήγηση και στο προσωπικό του Οικοτροφείου του Ελληνικού Κέντρου Ψυχικής Υγιεινής και Ερευνών, επισημαίνοντας και τονίζοντάς τους πάντα το ότι ακόμα και τα ψυχικώς άρρωστα άτομα, ανεξάρτητα από την κατάστασή τους και την συμπεριφορά τους, δεν παύουν επίσης να είναι άνθρωποι, οι οποίοι επιζητούν την αγάπη και φροντίδα.¹⁶

¹⁴ Στο ίδιο

¹⁵ «Το Ίδρυμα Ποιμαντικής Επιμορφώσεως αποχαιρετά τον π. Αδαμάντιο Αυγουστίδη», 30 Μαΐου 2022, στο <https://www.iaath.gr/index.php/enories/enoriakanea/1939-to-idryma-poimantikis-epimorfoseos-apoxaireta-ton-p-adamantio-avgoustidi>

¹⁶ Κουμαρόπουλος Σ.Χ., «+ π. Αδαμάντιος Αυγουστίδης (1957 -2022)», Πέμπτη, 1^η Ιουνίου 2023, στο <https://diapoimansi.gr/%CF%80-%CE%B1%CE%B4%CE%B1%CE%BC%CE%AC%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BF%CF%82-%CE%B1%CF%85%CE%B3%CE%BF%CF%85%CF%83%CF%84%CE%AF%CE%B4%CE%B7%CF%82-1957-2022/>

Μια τέτοια στάση και πεποίθηση από την δική του μεριά, όπως θα φανεί και πιο κάτω, είναι ενδεικτική αναφορικά με το ότι η ίδια η θεολογική σκέψη της Ορθόδοξης Εκκλησίας είναι διαχρονικά άμεσα συνδεδεμένη με μια συγκεκριμένη θεώρηση περί ανθρώπινου όντος. Μια θεώρηση, η οποία θέλει το ανθρώπινο ον, αφενός μεν να είναι εικόνα του σαρκωμένου Υιού και Λόγου του Θεού, με άλλα λόγια του Ιησού Χριστού κι αφετέρου, λόγω αυτής της βαθύτερης οντολογικής σχέσης του με τον σαρκωμένο Λόγο, να είναι και ένα πλάσμα που έχει την δική του ιδιαίτερη, προσωπική αξιοπρέπεια.¹⁷

Αυτή η βοήθεια και διαποίμανση εκ μέρους του διαχρονικά είχε αναπτυχθεί έντονα μέσα από την ανάπτυξη ενός διαλόγου, στα πλαίσια του οποίου εξάλλου, είχε δώσει ιδιαίτερη βαρύτητα σε θέματα, όπως εκείνο της γλώσσας που οφείλει να χρησιμοποιήσει ένας κληρικός ποιμένας. Αυτό φάνηκε από την μεριά του πατρός Αδαμάντιου, μέσω της ικανότητάς του και του ιδιαίτερου ταλέντου του, σε σχέση με την χρήση της κατάλληλης θεολογικής γλώσσας, ανάλογα φυσικά και με την εκάστοτε περίπτωση. Η θεωρητική του κατάρτιση φυσικά ανέκαθεν είχε εκφραστεί με ενάργεια και μέσω των διαφόρων βιβλίων του,¹⁸ που επίσης εξετάζονται και αναλύονται ενδελεχώς στο πλαίσιο της παρούσης διατριβής.

Σε αυτό το σημείο, θα ήταν δυνατόν να επισημανθούν ενδεικτικά ορισμένα από τα βιβλία του αείμνηστου πατρός Αδαμάντιου Αυγουστίδη και που συγχρόνως αποτελούν εδώ αντικείμενο έρευνας κι ανάλυσης: α) Συντροφεύοντας τον άνθρωπο που νοσεί, β) Πόνημα Ελευθερίας. Εισαγωγή στην Ποιμαντική Θεολογία, γ) Εκκλησία και Ψυχική Υγεία -Σύγχρονες Προκλήσεις, δ) Παραμυθητική Θεολογία, ε) Ανθρώπου Απαξίωση -Σχόλιο στην Ποιμαντική του Ήθους, στ) Γόνιμες συγκρούσεις -Ψυχολογική και Θεολογική Προσέγγιση του Χάσματος των Γενεών, ζ), Εν ασθενίαις καύχησης – Θέματα Εκκλησιαστικής Αυτοσυνειδησίας, η) Ποιμένας και Θεραπευτής -Ζητήματα Ποιμαντικής Ψυχολογίας και Ποιμαντικής Πρακτικής.

Κάτι άλλο που πρέπει να ληφθεί υπόψη σε αυτό το σημείο, εκτός των όσων αναφέρθηκαν ήδη πιο πάνω, είναι και αυτό το οποίο επίσης θα έπαιζε καθοριστικό ρόλο, ως

¹⁷ Μητροπολίτης Ιερόθεος (Ναυπάκτου), *Το Πρόσωπο στην Ορθόδοξη Παράδοση*, εκδόσεις Ιεράς Μονής Γενεθλίου της Θεοτόκου, Αθήνα, 2005, σελ. 66

¹⁸ Κουμαρόπουλος Σ.Χ., «+ π. Αδαμάντιος Αυγουστίδης (1957 -2022)», Πέμπτη, 1^η Ιουνίου 2023, στο

<https://diapoimansi.gr/%CF%80-%CE%B1%CE%B4%CE%B1%CE%BC%CE%AC%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BF%CF%82-%CE%B1%CF%85%CE%B3%CE%BF%CF%85%CF%83%CF%84%CE%AF%CE%B4%CE%B7%CF%82-1957-2022/>

προς την σοβαρότητα, την εργατικότητα, την βαθιά συνείδηση περί της αποστολής που έμελλε να φέρει εις πέρας, αλλά και ως προς την επιμονή και τον προγραμματισμό που επέδειξε για χρόνια σχετικά με την οργάνωση του Ιδρύματος Ποιμαντικής Επιμορφώσεως, ήταν και η γνωριμία του μακαριστού Αδαμάντιου Αυγουστίδη με τον Αρχιεπίσκοπο Αθηνών και Πάσης Ελλάδος Ιερώνυμο.

Η επαφή του με τον τελευταίο χρονολογούνταν ήδη ακόμα και από τις αρχές της δεκαετίας του 1980, όταν ο νυν Αρχιεπίσκοπος ήταν Μητροπολίτης Θηβών και Λειβαδιάς. Ενώ ο Αδαμάντιος Αυγουστίδης είχε εισαχθεί ήδη στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, ο Μακαριότατος επρόκειτο να τον προτρέψει να ασχοληθεί με την Ψυχιατρική, ώστε να μπορέσει να βοηθήσει όλους εκείνους τους ανθρώπους που μπορεί να χρήζουν ψυχικής βοήθειας. Ανθρώπους επίσης που μπορεί συχνά να αντιμετωπίζονται με αρνητικό τρόπο από την κοινωνία.¹⁹

Μέσω και της υϊκής αγάπης άλλωστε που ένιωθε ανέκαθεν ο πατήρ Αδαμάντιος Αυγουστίδης για τον Μακαριότατο κ. Ιερώνυμο που επίσης είχε παίξει καθοριστικό ρόλο, αναφορικά με την απόφαση του πρώτου να ενταχθεί στις τάξεις του ιερού κλήρου, επρόκειτο εν τέλει να ασχοληθεί επισταμένως με το χώρο της Ψυχολογίας και της Ψυχιατρικής. Οι βαθύτατες γνώσεις του άλλωστε, ως προς το συγκεκριμένο πεδίο συνδυάστηκαν διαχρονικά κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο με την χριστιανική θεολογία και σκέψη. Ο πατήρ Αδαμάντιος πάντα υπήρξε ένας πιστός διάκονος του ιερού θυσιαστηρίου, επιδεικνύοντας πολύ μεγάλη φροντίδα, για το ποίμνιό του και παρέχοντας και φωτισμένες συμβουλές. Συμβουλές που είχαν πηγή τροφοδότησής τους την άδολη και ειλικρινή αγάπη του προς το συνάνθρωπο, όντας συνδυασμένες φυσικά και με την επιστημονική του κατάρτιση.²⁰

Έτσι, όπως τονίζει ο Μητροπολίτης Νέας Ιωνίας, Φιλαδελφείας, Νέου Ηρακλείου και Χαλκηδόνας κ. Γαβριήλ, και ο οποίος ήταν προσωπικός και στενός φίλος του μακαριστού πατρός Αδαμάντιου Αυγουστίδη, δεν είναι τυχαίο και το ότι ο τελευταίος είχε την μοναδική δυνατότητα να συνδέει το λόγο της Εκκλησίας με τον λόγο της επιστήμης. Αυτός ο

¹⁹ «Το Ίδρυμα Ποιμαντικής Επιμορφώσεως αποχαιρετά τον π. Αδαμάντιο Αυγουστίδη», 30 Μαΐου 2022, στο <https://www.iaath.gr/index.php/enories/enoriakanea/1939-to-idryma-poimantikis-epimorfoseos-apoxaireta-ton-p-adamantio-avgoustidi>

²⁰ Στο ίδιο

συνδυασμός από μέρους του φυσικά γινόταν ανέκαθεν με γνώμονα και στόχο την ανάδειξη του ποιμαντικού έργου της Εκκλησίας.²¹

Και ο ίδιος άλλωστε μέσα από την πολυποίκιλη αυτή δράση και προσφορά του, στην ουσία ήταν ένα φωτεινό παράδειγμα ποιμένα, δασκάλου και καθοδηγητή. Ήταν ένα άτομο που με το έργο του βοήθησε αναρίθμητους ανθρώπους και αυτό δεν αφορούσε μόνο την περίπτωση των ψυχικά πασχόντων. Είχε να κάνει και με τα αναρίθμητα πρόσωπα, γυναίκες, άνδρες, κληρικούς ή μοναχούς που επρόκειτο να πάρουν μέρος στην μεγάλη σοφία που τον διακατείχε. Μέσω της τελευταίας ειδικότερα, είχε την δυνατότητα να βλέπει μπροστά και να αντιλαμβάνεται το είδος των προκλήσεων που έχουν να αντιμετωπίσουν οι πιστοί στη σύγχρονη εποχή. Παράλληλα, είχε την δυνατότητα και ως προς την διάκριση του γνήσιου εκκλησιαστικού λόγου, προβάλλοντας με μοναδικό τρόπο την δογματική αυθεντία της Εκκλησίας. Κι αυτό, καθώς άλλωστε, οσφραινόταν και το πλαίσιο των διαφόρων κοινωνικών τάσεων που έθεταν την Εκκλησία σε στάση απολογίας.²²

Μια πάρα πολύ σημαντική ικανότητα του εκλιπόντος επίσης, που θεωρούμε, πως θα πρέπει να αναφερθεί σε αυτό το σημείο, είναι και το ότι είχε την εξαιρετική ικανότητα, ως προς την προβολή μεγάλων θεολογικών ερίδων και ζητημάτων σε σχέση με τον αντίκτυπο που μπορεί να έχουν αυτές μέσα στο κοινωνικό σύνολο και με βάση και τις πραγματικότητες και τα προβλήματα που μπορεί να υφίστανται στις σύγχρονες κοινωνίες. Αυτό συγχρόνως μάλιστα, είχε την δυνατότητα να συνδυάζει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο και να έχει ευχέρεια επαφής, τόσο με τους ανθρώπους της Εκκλησίας ή τους ανθρώπους ακαδημαϊκής μόρφωσης με εξειδικευμένες γνώσεις, όσο και με εκείνους από την άλλη μεριά που ήταν άνθρωποι του λαού ή με άτομα εκτός της Εκκλησίας. Μπορούσε εξάλλου, να απαντά με άνεση και σε διάφορα ποιμαντικά ζητήματα και προβλήματα και ειδικότερα το να μεταφέρει σε κάθε άτομο την διάσταση περί της προσευχής, την σχέση με το Άγιο Ποτήριο, και φυσικά και με τον ίδιο τον Χριστό.²³

²¹ Μητροπολίτης Νέας Ιωνίας, Φιλαδελφείας, Νέου Ηρακλείου και Χαλκηδόνος κ. Γαβριήλ, «Μητροπολίτης Νέας Ιωνίας: Αυτός ήταν ο άνθρωπος και φίλος π. Αδαμάντιος Αυγουστίδης», 30 Μαΐου 2022, στο <https://www.orthodoxtimes.gr/mitropolitis-neas-ionias-aftos-itan-o-anthropos-kai-filos-p-adamantios-avgoustidis/>

²² Στο ίδιο

²³ Στο ίδιο

Ακόμα, είχε την δυνατότητα, σε συνδυασμό φυσικά και με τις εξειδικευμένες γνώσεις που είχε σε θέματα Ψυχολογίας και Ψυχιατρικής, να εντοπίζει και τα διάφορα ψυχολογικά προβλήματα που μπορεί να απασχολούσαν κάποιο άτομο. Κάτι τέτοιο ήταν στη σκέψη του μάλιστα συνυφασμένο άρρηκτα και με τα είδη των αμαστιών, ενώ έτσι μπορούσε να εντοπίζει και να σώζει ζωές, εκεί που άλλοι κληρικοί, για παράδειγμα, μπορεί να έκριναν πως υφίσταται μια δαιμονική δύναμη. Σε κάθε περίπτωση, εδώ, όπως επισημαίνει ο Μητροπολίτης Νέας Ιωνίας, Φιλαδελφείας, Νέου Ηρακλείου και Χαλκηδόνος κ. Γαβριήλ και με βάση όλα όσα ανέφερε με αφορμή το θάνατο του πατρός Αδαμάντιου Αυγουστίδη το 2022, εξαιτίας της ευκαιρίας για την ανάδειξη της προσωπικότητας και του έργου του εκλιπόντος, σε αυτό το σημείο συγχρόνως υπενθυμίζεται η προοπτική της έλευσης του Χριστού. Και για αυτό το λόγο παράλληλα, ο Μητροπολίτης Νέας Ιωνίας, Φιλαδελφείας, Νέου Ηρακλείου και Χαλκηδόνος κ. Γαβριήλ δεν παύει εδώ να επισημαίνει ένα χωρίο μέσα από την Αποκάλυψη του Ιωάννη, όπου αναφέρεται: «Λέγει ὁ μαρτυρῶν ταῦτα, ναὶ ἔρχομαι ταχύ. ἀμήν, ναὶ ἔρχου, Κύριε Ἰησοῦ».²⁴

2ο Κεφάλαιο: Ανθρώπου απαξίωση

Στη σύγχρονη νεωτερική και μετά -νεωτερική εποχή είναι αλήθεια μεν το ότι μπορεί να έχει επέλθει στην ζωή των ανθρώπων και σε διάφορες πτυχές του ανθρώπινου πολιτισμού (όπως τα επίπεδα διαβίωσης, η υγεία, το προσδόκιμο ζωής, το επίπεδο μόρφωσης, η μεγαλύτερη άνεση σε διάφορους τομείς της καθημερινότητας, λόγω των σύγχρονων ψηφιακών τεχνολογιών κλπ.) το στοιχείο της προόδου. Όμως από την άλλη μεριά, θα έλεγε κανείς ότι φαίνεται να προκύπτει και ένα είδος οξύμωρου εδώ: το ίδιο το ανθρώπινο ον, ως ολότητα και προσωπικότητα, μοιάζει να χάνει την αξιοπρέπειά του και φαίνεται μέσω των εμμονών της νεωτερικότητας να οδηγείται σε ένα είδος απογύμνωσης της προσωπικής του αξίας. Υφίσταται ένα είδος συρρίκνωσης του ατόμου, εξαιτίας των απρόσωπων, συλλογικών συμφερόντων, στοιχείο συνακόλουθα που σημαίνει την αποψίλωση του ανθρώπινου πλάσματος σε ένα αναλώσιμο είδος.²⁵

Μάλιστα κάτι άλλο που επίσης είναι οξύμωρο είναι και το ότι αυτή η τάση απαξίωσης, όσο και να μας φαίνεται παράδοξο, εμφανίζεται και εντός του κόσμου του Χριστιανισμού.

²⁴ Αποκ. 22, 20

²⁵ π. Αυγουστίδης Α., «Εισαγωγή», στο *Ανθρώπου απαξίωση. Σχόλιο στην Ποιμαντική του Ήθους*, εκδόσεις Επιστροφή, Αθήνα, 2017, σελ. 21

Είναι κάτι το οποίο με άλλα λόγια, μπορεί να θεωρηθεί, πως έχει τις ρίζες του σε μια στρεβλή θεώρηση, η οποία είχε αναπτυχθεί ήδη ακόμα και από αιώνες πριν μέσω του Σχολαστικισμού του Ρωμαιοκαθολικού κόσμου και του έντονου Ηθικισμού εντός των Προτεσταντών. Αυτή η διαστρέβλωση ως προς την εικόνα και θεώρηση του ανθρώπινου πλάσματος, αφορούσε, πιο συγκεκριμένα, το ότι υφίσταται η ταύτιση ανάμεσα στο κατ' εικόνα και το καθ' ομοίωση Θεού για τον άνθρωπο. Για αυτό το λόγο αντίστοιχα όμως, θα έπρεπε να θεωρηθεί εδώ και το ότι οι άνθρωποι εκ των προτέρων, με την Πτώση των Πρωτοπλάστων είναι καταδικασμένοι, με αποτέλεσμα συγχρόνως και η Θεολογία να στραφεί προς τον απόλυτο προορισμό.²⁶

Όλα αυτά εδώ είναι συνυφασμένα με το ότι το ανθρώπινο ον θεωρείται εκ των προτέρων πως είναι εξασθενημένο. Μια τέτοια αντίληψη εν συνεχεία, προωθήθηκε ακόμα περισσότερο μέσω της εκκοσμίκευσης της εποχής του μοντερνισμού και του νεοτερισμού, καθώς ο άνθρωπος θεωρήθηκε πως είναι αναλώσιμος σε έμπρακτο επίπεδο. Όλα αυτά, όπως σημειώνει πολύ εύστοχα ο μακαριστός Αδαμάντιος Αυγουστίδης, εδώ και πολύ καιρό άλλωστε, φαίνεται, πως αναπαράγονται και καλλιεργούνται ακόμα περισσότερο, καθώς η σύγχρονη εποχή ιδίως, είναι μια περίοδος έντονων ατομικισμών, μια εποχή εγωιστικών επιλογών, όπου η κεντρική ιδέα μιας τέτοιας νοοτροπίας ταυτόχρονα είναι δομημένη με βάση την νεωτερική αλαζονεία. Μια αλαζονεία, με βάση την οποία ο άνθρωπος θέλει να πάρει τη θέση του Θεού. Εντούτοις, μια τέτοια φίλαυτη διαχείριση αναφορικά με την σχέση με τον εαυτό, τον συνάνθρωπο ή και το περιβάλλον, παρόλο που μοιάζει να έχει μια δυναμική παρουσία, δεν κατορθώνει την ίδια στιγμή, να κατευνάσει την εσωτερική αγωνία και να σβήσει την υπαρξιακή πείνα του ανθρώπινου πλάσματος.²⁷

Πρόκειται για μια υπαρξιακή κρίση, ως προς το ίδιο το ανθρώπινο ον, από την άποψη, πως αυτή η αλαζονεία που στην σύγχρονη εποχή έχει τροφοδοτηθεί πολύ έντονα επίσης μέσα και από την ιδεολογική εμμονή και τον εγκλωβισμό σε ιδεολογικές κατασκευές αυτών των τελευταίων αιώνων που θεωρήθηκαν δεδομένες (όπως η απόϊεροποίηση του δημόσιου και του ατομικού βίου, ή η περιθωριοποίηση αναφορικά με οτιδήποτε μπορεί να έχει σχέση με την Εκκλησία και με το χώρο της θρησκείας). Υπό αυτό το πρίσμα όμως, σαφέστατα μεν από την μια μεριά, εδώ τίθεται το ζήτημα του πώς θα ήταν δυνατόν να επιστρέψει ο άνθρωπος σε μια

²⁶ Ματσούκας Ν., *Δογματική και Συμβολική Θεολογία, Γ'*, εκδόσεις Πουρναράς, Θεσσαλονίκη, 1997, σελ. 199

²⁷ π. Αυγουστίδης Α., «Εισαγωγή», στο *Ανθρώπου απαξίωση. Σχόλιο στην Ποιμαντική του Ήθους*, εκδόσεις Επιστροφή, Αθήνα, 2017, σελ. 24

αρχική κατάσταση, κατά την οποία θα μπορούσε να δώσει απάντηση , σε προσωπικά υπαρξιακά του, οντολογικά διλήμματα και αφετέρου από την άλλη μεριά, το πώς η ίδια η θρησκεία είναι εφικτό εδώ να του προσφέρει βοήθεια.

Φυσικά κάτι τέτοιο σημαίνει επίσης, εκ των πραγμάτων, και το ότι θα πρέπει να αναλογιστούν οι άνθρωποι και το πώς απομακρύνθηκαν από την θρησκεία, αλλά επίσης και να επανακαθορίσουν την έννοια του χριστιανικού ήθους. Πρόκειται για τον αγώνα μιας συνειδητοποίησης που μοιραία μας οδηγεί και στην αναζήτηση εκ νέου των βασικών αρχών και αληθειών της πίστης, όπως αυτές εκφράστηκαν μέσα από την Αγία Γραφή και φυσικά μέσα και από την Πατερική Παράδοση της Εκκλησίας, εδώ και σχεδόν δύο χιλιάδες χρόνια. Αυτό σημαίνει από την άλλη συγχρόνως όμως, και την βαθιά συνειδητοποίηση, του τί πραγματικά είναι η πίστη. Η τελευταία φυσικά δεν είναι ένα ιδεολογικό κατασκευάσμα. Η επίγνωση μάλιστα και των λανθασμένων αποκλίσεων από την αυθεντικότητα, είναι και κάτι, το οποίο μας οδηγεί και σε ένα άλλο αυτονόητο ερώτημα: Σε ποια εκκλησιαστική αυτοσυνειδησία είναι δυνατόν η πίστη μπορεί να βρει πραγματικά ρεαλιστικές απαντήσεις ως προς τα διάφορα πρακτικά και υπαρξιακά ζητήματα του ανθρώπινου βίου.²⁸

Η διαδικασία της καταπολέμησης του προαναφερόμενου φαινομένου που αφορά στην απαξίωση του ανθρώπινου πλάσματος, ως ξεχωριστής προσωπικότητας με την δική της προσωπική αξία, είναι εδώ και κάτι το οποίο συνάδει με την διαπίστωση ότι η ίδια η πίστη δεν θα πρέπει να θεωρηθεί ότι είναι ένα άθροισμα ιδεολογικών αξιών, αλλά ένα ορατό πρακτικό επίτευγμα. Ένα επίτευγμα δηλαδή, το οποίο εκφράζεται με ενάργεια μέσα και από στοιχεία της λατρευτικής ζωής της Εκκλησίας, όπως μπορεί να είναι, επί παραδείγματι, το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας. Για αυτό το λόγο, φερ' ειπείν, αναφέρει ενδεικτικά ο Πατέρας της Εκκλησίας της πρωτοχριστιανικής περιόδου Ειρηναίος στο έργο του Κατά Αιρέσεων, τα ακόλουθα: «ημών δε σύμφωνος η γνώμη τη ευχαριστία και η ευχαριστία πάλιν βεβαιοί την γνώμην».²⁹

Αυτό βέβαια εδώ σημαίνει ότι θα πρέπει οι άνθρωποι να δουν εκ νέου το αν η πηγή, η οποία διαποτίζει τον κόσμο και το πεδίο του ήθους, αναβλύζει αντίστοιχα από μια λογική λατρεία, η οποία διατηρεί τη σάρκα του συμβολικού ρεαλισμού και όχι την αποστέωσή της

²⁸ Στο ίδιο, σελ. 27

²⁹ Ειρηναίος Λουγδούνου, *Κατά Αιρέσεων*, IV 18, 5

σε μια νομιναλιστική ερμηνεία και αντιμετώπιση. Αυτό σημαίνει πως η λειτουργική Παράδοση της Ορθόδοξης Εκκλησίας είναι κάτι που ανταποκρίνεται στην ίδια την οντολογική πραγματικότητα, η οποία διακρίνει τον άνθρωπο. Είναι κάτι που έχει πραγματικές προεκτάσεις ακόμα και στην καθημερινή του ζωή και στον τρόπο, με τον οποίο σκέφτεται και δρα. Υπό αυτό το πρίσμα εξάλλου, εδώ δεν είναι τυχαίο αυτό που λέει ο άγιος Νικόλαος Καβάσιλας, καθώς σημειώνει πως: «μη τύπος, αλλά πράγμα η θυσία».³⁰ Εδώ, με άλλα λόγια, είναι εμφανές το ότι η θυσία, δηλαδή η Θεία Ευχαριστία δεν είναι κάτι τυπικό και κάτι που έχει θεωρητικό χαρακτήρα. Αλλά κάτι, το οποίο αφορά στην ίδια την πραγματικότητα της ανθρώπινης οντότητας.

Το ίδιο το ανθρώπινο ον βέβαια εξαρχής είχε δημιουργηθεί από το Θεό Πατέρα, ως κατ' εικόνα όπως επίσης όμως και ως καθ' ομοίωση Θεού. Αυτό φυσικά από την μια μεριά, δεν σήμαινε ότι ο άνθρωπος πλάστηκε έχοντας την ίδια ουσία με το Θεό και εν γένει με τα τρία Πρόσωπα της Αγίας Τριάδος, αλλά πλάστηκε έχοντας το στοιχείο της ελευθερίας, σε σχέση με την προσωπική του βούληση, τη στιγμή που το καθ' ομοίωση αντίστοιχα σημαίνει πως είναι πλασμένος με την προοπτική της θέωσης και της προσέγγισης προς το θείον. Η Πτώση των Πρωτοπλάστων σήμαινε όμως συγχρόνως την αμαύρωση του κατ' εικόνα Θεού, δημιουργώντας ταυτόχρονα και προβλήματα, ως προς την προοπτική της πραγματοποίησης του καθ' ομοίωση Θεού, καθώς οι Πρωτόπλαστοι προέβησαν σε μια λανθασμένη χρήση του αυτεξουσίου και του δικαιώματος για ελεύθερη βούληση.³¹

Έτσι άλλωστε, έκτοτε η ανθρωπότητα είναι φανερό ότι πορεύεται ανά τους αιώνες σε μια κατάσταση υποτέλειας σε τραγικές επιπτώσεις, λόγω της κακοδιαχείρισης της ελευθερίας. Έτσι συγχρόνως και το αφύσικο και το φθαρτό επρόκειτο να καταστούν τα μέτρα εκείνα που θα καθόριζαν την υπαρξιακή υποταγή στην αναγκαιότητα. Ο χαρισματικός βίος, για τον οποίο επίσης έκαναν λόγο οι Πατέρες της Εκκλησίας διαχρονικά, θα υποβαθμιζόταν σε έναν αγώνα επιβίωσης.³²

³⁰ Νικόλαος Καβάσιλας, *Εις την Θείαν Λειτουργίαν*, ΛΒ', PG 150. 368 - 492

³¹ Ξεξάκης Ν., *Ορθόδοξος Θεολογία, προλεγόμενα εις την Ορθόδοξον Δογματικήν*, εκδόσεις Έννοια, Αθήνα, 2006, σελ. 128

³² π. Αυγουστήδης Α., «Εισαγωγή», στο *Ανθρώπου απαξίωση. Σχόλιο στην Ποιμαντική του Ήθους*, εκδόσεις Επιστροφή, Αθήνα, 2017, σελ. 40

Με την πάροδο του χρόνου επρόκειτο η ιστορική πορεία του ανθρώπινου γένους να φέρει εντός της έντονα τα στοιχεία της διαρραγής της σχέσης του με το Θεό -Πατέρα. Αυτή η διαρραγή ωστόσο, είναι ενδεικτικό ότι αφορούσε, κατά προέκταση και στις σχέσεις του με τους συνανθρώπους του. Ο θάνατος και η κυριαρχία της αμαρτίας παράλληλα, επρόκειτο να εισέλθουν εντός του ανθρώπινου βίου, καθορίζοντας διάφορες πτυχές και τρόπους έκφρασης του ανθρώπινου πολιτισμού. Αυτό από την άλλη βέβαια, δεν έπαυε να σημαίνει ότι οι άνθρωποι δεν προσπάθησαν να αποκαταστήσουν τη σχέση τους με το Θεό. Όντας περιορισμένοι και εγκλωβισμένοι στους περιορισμούς της φθαρτότητας τους, έφτασαν στο σημείο να δημιουργήσουν ψεύτικους θεούς, κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσή τους. Κατασκεύασαν θρησκείες με κριτήρια τους διάφορους φόβους, τις ανάγκες τους, τις εμμονές τους, τις ενοχές ή τις ωφελμιστικές προσδοκίες τους.³³

Για τον πατέρα Αδαμάντιο Αυγουστίδη, μια απάντηση, στο ζήτημα της αντιμετώπισης ενός τέτοιου αδιεξόδου στο οποίο μπήκε η σύγχρονη εποχή, θα μπορούσε να θεωρηθεί πως είναι το κήρυγμα του αποστόλου Παύλου στο λόφο της Πνύκας, κατά την διάρκεια της δεύτερης περιοδείας του, όταν βρέθηκε στην Αθήνα. Το κήρυγμα εκείνο, με το οποίο ο Παύλος παράλληλα αποκάλυψε στους Εθνικούς την αλήθεια περί του ενός Θεού, γκρεμίζοντας ταυτόχρονα και τις πλάνες που είχαν δημιουργηθεί στο ανθρώπινο γένος ήδη από χιλιάδες χρόνια πριν. Πλάνες που ήταν συνδεδεμένες με την δημιουργία ψεύτικων θεών.

Υπό αυτό το πρίσμα, πιο συγκεκριμένα, εδώ θα ήταν εφικτό να ληφθεί υπόψη το ακόλουθο απόσπασμα από τις Πράξεις των Αποστόλων και που ήταν επίσης απόσπασμα και από το κήρυγμα του Παύλου προς τους Αθηναίους: «Σταθείς δὲ ὁ Παῦλος ἐν μέσῳ τοῦ Ἀρείου πάγου ἔφη· ἄνδρες Ἀθηναῖοι, κατὰ πάντα ὥς δεισιδαιμονεστέρους ὑμᾶς θεωρῶ. διερχόμενος γὰρ καὶ ἀναθεωρῶν τὰ σεβάσματα ὑμῶν εὗρον καὶ βωμὸν ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο, ἀγνώστῳ Θεῷ. ὃν οὖν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν. ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ, οὗτος οὐρανοῦ καὶ γῆς Κύριος ὑπάρχων οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ, οὐδὲ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων θεραπεύεται προσδεόμενός τινος, αὐτὸς διδοὺς πᾶσι ζωὴν καὶ πνοὴν κατὰ πάντα· ἐποίησέ τε ἐξ ἑνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, ὀρίσας προστεταγμένους καιροὺς καὶ τὰς

³³ Στο ίδιο, σελ. 42

όροθεσίας τῆς κατοικίας αὐτῶν, ζητεῖν τὸν Κύριον, εἰ ἄρα γε ψηλαφήσειαν αὐτὸν καὶ εὖροιεν, καὶ γε οὐ μακρὰν ἀπὸ ἐνὸς ἐκάστου ἡμῶν ὑπάρχοντα.»³⁴

Με βάση αυτή όλη την ανάλυση που έκανε ο απόστολος Παύλος στα πλαίσια του κηρύγματός του, είναι εμφανές ότι οι άνθρωποι καλούνται να συναντηθούν σε εκείνο το σημείο, όπου οράται ο Θεός αοράτως και μετέχεται αμεθέκτως. Κάτι τέτοιο είναι εδώ συνδεδεμένο με στοιχεία της λατρευτικής ζωής της Εκκλησίας, όπως η θεία Ευχαριστία, όπου όταν είναι συγκεντρωμένοι όλοι οι πιστοί, συγχρόνως δεν παύουν να έχουν μεταξύ τους τον ίδιο το Χριστό. Είναι η στιγμή που έχουμε ανάμεσά μας, με άλλα λόγια, τον αληθινό Θεό και ο Οποίος μας τρέφει με το Αίμα και με το Σώμα Του.³⁵

Εν πολλοίς γενικότερα, ως προς το ζήτημα της αντίκρουσης και αντιμετώπισης αυτής της ευρύτερης πραγματικότητας που έχει να κάνει με την απαξίωση του προσώπου του ανθρώπου στη σύγχρονη εποχή, είναι γεγονός, ότι ο μακαριστός πατήρ Αδαμάντιος Αυγουστίδης είχε προβεί ουσιαστικά σε μια εκτεταμένη χρήση διαφόρων πτυχών της ορθόδοξης δογματικής θεολογίας. Μπορεί να διαπιστώσει κάποιος για παράδειγμα, το πώς συνδυάζει στοιχεία της Ανθρωπολογίας (και η οποία εδώ άλλωστε, είναι βασικό στοιχείο της όλης συλλογιστικής, σε συνάρτηση με το σεβασμό προς την αξιοπρέπεια για όλους τους ανθρώπους, συμπεριλαμβανομένων και των ψυχικά πασχόντων και σε συνάρτηση επίσης και με το πεδίο της Ποιμαντικής) με στοιχεία της Χριστολογίας, της Πνευματολογίας, αλλά συνακόλουθα και της Τριαδολογίας και της Εσχατολογίας. Μάλιστα, είναι ενδεικτικό πως δεν παύει να επισημαίνει και γνωρίσματα που είναι συνδεδεμένα και με την Εκκλησιολογία. Αυτό δεν είναι παράξενο άλλωστε, από την στιγμή, που η διάσταση της Εκκλησιολογίας, επηρεάζει άμεσα συγχρόνως και το πεδίο της Ποιμαντικής προς όφελος και όλων εκείνων των ανθρώπων που λόγω ψυχικών ασθενειών μπορεί να είναι πιο περιθωριοποιημένοι.

Εξάλλου, και η ίδια η Εκκλησία δεν παύει να αγωνίζεται διαχρονικά μέσα σε έναν κόσμο που πολλές φορές μοιάζει να έχει ξεχάσει τις βασικές αρχές και αξίες που πηγάζουν μέσα από τις διδαχές του Χριστιανισμού. Υφίσταται σ' αυτόν τον κόσμο που ειδικά στην εποχή του νεωτερισμού και της μετανεωτερικότητας, μπορεί μεν από την μια μεριά να

³⁴ Πραξ. 17, 22 -27

³⁵ π. Αυγουστίδης Α., «Εισαγωγή», στο *Ανθρώπου απαξίωση. Σχόλιο στην Ποιμαντική του Ήθους*, εκδόσεις Επιστροφή, Αθήνα, 2017, σελ. 52

σημαδεύεται από την ραγδαία τεχνολογική και επιστημονική πρόοδο, συγχρόνως όμως έχει οδηγηθεί σε μια βαθύτατη πνευματική κρίση με οικουμενικές διαστάσεις.³⁶

Φυσικά κάτι τέτοιο την ίδια στιγμή, δεν παύει να είναι μια πολύ μεγάλη πρόκληση για την Εκκλησία, ειδικότερα από τη στιγμή που η ίδια καλείται να συμβάλει στην μεταμόρφωση ενός κόσμου που δεν έχει καμιά σχέση με αυτό που ήξερε από το παρελθόν. Αυτός ο νέος κόσμος προκαλεί την Εκκλησία και την προκαλεί μάλιστα στο να οδηγηθεί σε ένα είδος αυτοπεριορισμού, μέσα από την συστηματοποίησή της απλά σε ένα σύνολο αξιών, ιδεών, φιλοσοφημάτων και κοσμοθεωριών που εν τέλει, είναι άσχετες με τις οντολογικές της προϋποθέσεις και με την πραγματική της αποστολή. Αυτή η αποστολή εδώ, όντας συνδεδεμένη με πεδία της ορθόδοξης δογματικής, όπως είναι για παράδειγμα, η Εσχατολογία, προβάλλει την προοπτική για υπέρβαση των οντολογικών ορίων και κριτηρίων του παρόντος χρόνου, όπως επίσης από την άλλη μεριά και του παρόντος χώρου. Έτσι άλλωστε, αποτυπώνεται και ο μετά -ιστορικός χαρακτήρας της Εκκλησίας, γνώρισμα απόλυτα συνδεδεμένο με την προαιώνια Οικονομία του Θεού για την σωτηρία του ανθρώπινου γένους και του κόσμου. Κάτι τέτοιο εδώ μάλιστα είναι συναφές ειδικά με βασικές συνισταμένες που καθορίζουν παράλληλα και την ταυτότητα του ίδιου του εκκλησιαστικού σώματος μες στο χρόνο και το χώρο.³⁷

Μια τέτοια βαθιά συνειδητοποίηση, ως προς το είναι και την αποστολή της Εκκλησίας του Χριστού κάλλιστα θα μπορούσε σε αυτό το σημείο να λειτουργήσει και σαν ένα είδος βαθύτερης συνειδητοποίησης, ως προς το πώς η ίδια (δηλ. η Εκκλησία) θα πρέπει να πορευτεί και στην σύγχρονη εποχή, έχοντας να αντιμετωπίσει τις σύγχρονες προκλήσεις. Αυτό, για παράδειγμα, είναι εφικτό μέσα από μια αυτοκριτική των ανθρώπων της Εκκλησίας. Εδώ ο στόχος, πιο συγκεκριμένα, είναι η αναζήτηση μιας εκκλησιαστικής αυτοσυνειδησίας, σε συνάρτηση βεβαίως και με τα σημεία των καιρών. Είναι αλήθεια βέβαια, πως πρόκειται για ένα δύσκολο εγχείρημα και είναι επίσης σίγουρο και το ότι οι σκέψεις που θα μπορούσαν να εκφραστούν, έχουν εξ ορισμού έναν μάλλον αποσπασματικό χαρακτήρα και με αποτέλεσμα

³⁶ Στο ίδιο, σελ. 57

³⁷ Γιαγκάζογλου Σ., «Περί Εκκλησίας», στο *Δόγμα, Πνευματικότητα και Ήθος της Ορθοδοξίας*, τόμος Α', εκδόσεις Ε.Α.Π., Πάτρα, 2002, σελ. 117

να υπόκεινται αναγκαστικά στην προσωπική ατέλεια και φθορά που διακρίνει εν γένει τα ανθρώπινα όντα.³⁸

Αυτός ο προβληματισμός λαμβάνει υπόψη του την επισήμανση που είχε κάνει κάποτε ο A. Schmemmann και με βάση την οποία, διαχρονικά έχει προκύψει ένα είδος θεώρησης περί παράδοσης, με την οποία δεν εκφράζεται η πραγματική έννοια περί Παράδοσης της Εκκλησίας. Λόγω αυτής της λανθασμένης θεώρησης μάλιστα, είναι χαρακτηριστικό το ότι η αυτοκριτική, που εκφράζει ταυτόχρονα και την πνευματική ελευθερία, έχει φτάσει να θεωρηθεί πως είναι ένα είδος αμαρτίας και εγκλήματος κατά της Εκκλησίας.³⁹

Τέτοιου είδους σκέψεις μάλιστα, θα μπορούσαν να αποτελέσουν την απαρχή για έναν ειλικρινή προβληματισμό, στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό. Ένα προβληματισμό, ο οποίος φυσικά όμως, κάθε άλλο παρά θα αποτελεί ένα είδος μεμψιμοιρίας και απαισιοδοξίας. Ο απώτερος στόχος της εν λόγω αυτοκριτικής θα πρέπει να είναι η προσπάθεια για την διατύπωση ενός λόγου, με τον οποίο θα εκφραστεί στεντόρεια η αλήθεια. Θα εκφραστεί δηλαδή, ένας λόγος που θα έχει αγαπητικό χαρακτήρα και όπου θα υφίσταται το αίσθημα, πως όποιος παραμένει απαθής έναντι της ιστορίας, δεν είναι δυνατόν να είναι καλός χριστιανός.⁴⁰

Η αυτοκριτική που αναφέρθηκε και πιο πάνω, εδώ έχει να κάνει με την συνειδητοποίηση πως στις μέρες μας πολλές φορές μπορεί να παρατηρείται μια τάση φθοράς και απονοματοδότησης πτυχών του πνευματικού βίου της Εκκλησίας. Πτυχών που μπορεί να είναι σχετικές με συμπεριφορές εκπροσώπων του ιερού κλήρου ή με ζητήματα περί πνευματικότητας και περί λατρευτικού βίου μες στην Εκκλησία ή από την μεριά, περί μοναχισμού κλπ. Αυτή η παρακμή είναι εμφανές, πως συνιστά πλήγμα ειδικότερα για τις παραδοσιακές πηγές της ορθόδοξης συνέχειας και ευσέβειας. Δε είναι σωστό να συνεχίζουμε να αποδεχόμαστε ως φυσιολογική μια συνθήκη, η οποία είναι σκανδαλώδης.⁴¹

³⁸ π. Αυγουστήδης Α., «Εισαγωγή», στο *Ανθρώπου απαξίωση. Σχόλιο στην Ποιμαντική του Ήθους*, εκδόσεις Επιστροφή, Αθήνα, 2017, σελ. 58

³⁹ Schmemmann A., *Η αποστολή της Εκκλησίας στο σύγχρονο κόσμο*, μετάφραση Ι. Ροηλίδης, εκδόσεις Ακρίτας, Αθήνα, 1983, σελ. 158

⁴⁰ Φλωρόφσκυ Γ., *Έργα*, τόμος 4^{ος}, μετάφραση Π. Πάλλης, εκδόσεις Πουρναράς, Θεσσαλονίκη, 1979, σελ. 225

⁴¹ Schmemmann A., *Η αποστολή της Εκκλησίας στο σύγχρονο κόσμο*, μετάφραση Ι. Ροηλίδης, εκδόσεις Ακρίτας, Αθήνα, 1983, σελ. 157

Το πρόβλημα εδώ ταυτόχρονα άλλωστε, καθίσταται ακόμα πιο εμφανές μέσα και από την διαπίστωση του ότι πολλές εντός της σύγχρονης Εκκλησίας υφίσταται ένα είδος κηρύγματος, το οποίο περισσότερο αναλώνεται σε μια κενή ρητορεία και σε ένα είδος κενού ηθικισμού. Μια ρητορεία, η οποία αδυνατεί να μιλήσει ουσιαστικά για αυτά που είναι πραγματικά σημαντικά. Πολλές φορές εξάλλου, οι ποιμένες της Εκκλησίας τείνουν να καταφεύγουν σε κηρύγματα ορθολογικού και ηθικού χαρακτήρα, προκειμένου να πείσουν τον κόσμο, αλλά αποτυγχάνουν. Η χρήση δογματικών κηρυγμάτων συμβάλλει καθοριστικά στο να μην ακούγονται οι εκπρόσωποι της Εκκλησίας.⁴²

Όλα τα παραπάνω συγχρόνως εδώ σημαίνουν όμως και το ότι ο θεολογικός λόγος της Εκκλησίας εδώ και καιρό μοιάζει να έχει απομακρυνθεί και απομονωθεί από τις πραγματικές ανάγκες και πραγματικότητες του κόσμου και της σύγχρονης κοινωνίας, αποκτώντας ένα είδος μουσειακού χαρακτήρα, αν μας επιτρέπεται μια τέτοια έκφραση. Αυτό συνακόλουθα, καθιστά και την πρόσδεση στην Παράδοση της Εκκλησίας μια αυτοδικαιωτική παρελθοντολογία.⁴³ Αν δεν αλλάξει όλη αυτή η κατάσταση και επίσης, αν η Παράδοση της Εκκλησίας δεν καταστεί και πάλι φορέας του προφητικού χαρίσματος, προκειμένου να φωτίσει εκ νέου το παρόν με τα εσχατολογικά φώτα του μέλλοντος, και επίσης, αν και η απολογητική της σύγχρονης Εκκλησίας δεν πάψει να έχει ένα μανιχαϊστικό, κομपाστικό, αλλά και δυϊστικό χαρακτήρα, τότε θα είναι αδύνατος ο εκχριστιανισμός του σύγχρονου και μετανεωτερικού αλλοτριωμένου πολιτισμού της σύγχρονης κοινωνίας.

Δεδομένης της πληθώρας άλλωστε των προκλήσεων που έχει να αντιμετωπίσει εντός μιας σύγχρονης εκκοσμικευμένης πραγματικότητα το Σώμα της Εκκλησίας που έχει ως κεφαλή του τον ίδιο τον σαρκωμένο Υιό και Λόγο του Θεού, με άλλα λόγια, τον Ιησού Χριστό, είναι παραπάνω από ανάγκη να υπάρξει μια τέτοια βαθιά συνειδητοποίηση και μάλιστα όσο το δυνατόν πιο άμεσα, όπως τονίζει από την μεριά του και ο αείμνηστος πατήρ Αδαμάντιος Αυγουστήδης. Μια τέτοια συνειδητοποίηση εδώ μάλιστα, είναι κάτι που μας οδηγεί και στην κατανόηση, πως μια ψεύτικη και υποκριτική στάση από την μεριά της Εκκλησίας και των εκπροσώπων της προς τα σύγχρονα κοινωνικά και παγκόσμια προβλήματα, είναι η σχέση προς ένα σεβάσμιο λείψανο. Είναι μια σχέση ουραγού και που απλά καταλήγει σε ένα είδος

⁴² Ζηζιούλας Ι., μητροπολίτης Περγάμου, *Η κτίση ως Ευχαριστία*, εκδόσεις Ακρίτας, Αθήνα, 1992, σελ. 33

⁴³ π. Αυγουστήδης Α., «Εισαγωγή», στο *Ανθρώπου απαξίωση. Σχόλιο στην Ποιμαντική του Ήθους*, εκδόσεις Επιστροφή, Αθήνα, 2017, σελ. 64

αγαθοποιού κοινωνιολογίας, η οποία όμως δεν έχει σχέση με την παροχή πραγματικών και ουσιαστικών λύσεων. Αυτό όμως παράλληλα, είναι κάτι που υφίσταται και σε πλήρη αντίθεση προς την θεολογία των Πατέρων της Ανατολής αιώνες πριν. Μια θεολογία, η οποία με τις προσεγγίσεις της, αναφερόταν στο συνολικό όραμα της χριστιανικής κοσμοθεωρίας. Ήταν με άλλα λόγια, μια θεολογία κοσμικών διαστάσεων και μια θεολογία του Θεανθρώπου.⁴⁴

Για άλλη μια φορά, μέσα από την σκέψη του πατρός Αδαμάντιου Αυγουστίδη, είναι ενδεικτικό το ότι αναδύεται έντονα το πρόβλημα του Νομιναλισμού που είχε προκύψει ήδη και από αιώνες πριν έντονα μέσα από την δυτική, ρωμαιοκαθολική θεολογική σκέψη. Ο Νομιναλισμός μάλιστα, επρόκειτο να έχει μια έντονη επιρροή, αναφορικά με το ζήτημα της αντιπαράθεσης ανάμεσα στην ουσία του λόγου της Εκκλησίας, όπως είχε εκφραστεί επίσης διαχρονικά από τους Πατέρες της Εκκλησίας, ειδικά εκείνους της Ανατολής και της Ορθοδοξίας και τον πλασματικό, ψεύτικο, νομικίστικο τρόπο σκέψης που στην πορεία εν πολλοίς έφτασε να κυριαρχήσει ακόμα και στον ορθόδοξο κόσμο.

Ο ίδιος ο όρος του Νομιναλισμού άλλωστε αποδίδει εξαιρετικά το ιδιότυπο εκείνο διαζύγιο ως προς τις μορφές της εκκλησιαστικής ζωής από το περιεχόμενο τους. Εκφράζει την διάσταση ανάμεσα στον αληθή εκκλησιαστικό λόγο και τον κενό βερμπαλισμό. Εκφράζει την διαφοροποίηση ανάμεσα στις μορφές της εκκλησιαστικής ζωής από το περιεχόμενό τους, με εκείνη την πραγματικότητα της οποίας υποτίθεται πως εκφράζουν την παρουσία, δύναμη και νόημα.⁴⁵

Πρόκειται για μια ρήξη μεταξύ του σημαίνοντος και του σημαινομένου, όπως σημειώνεται άλλωστε, την ίδια στιγμή, μέσα και από την ψυχαναλυτική γλώσσα που είχε χρησιμοποιήσει κάποτε ο Lacan.⁴⁶ Μάλιστα, αυτό το στοιχείο είναι δυνατόν να επισημανθεί εδώ ακόμα καλύτερα μέσω των δύο ακόλουθων παραδειγμάτων. Το ένα έχει να κάνει με την στάση που μπορεί να έχει μερικές φορές ο κόσμος της Εκκλησίας απέναντι στον έξω θύραθεν κόσμο. Έναν κόσμο που μπορεί μεν θεωρητικά να αντιστρατεύεται αλλά από την άλλη μεριά αντίστοιχα, να τον παρατηρεί με μια τάση γοητείας, θεωρώντας τον συγχρόνως και ως ένα

⁴⁴ Μελίτων (μητροπολίτης Γέρων Χαλκηδόνος). *Χαριστήρια εις τιμήν του Μητροπολίτου Γέροντος Χαλκηδόνος Μελίτωνος*, Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, Θεσσαλονίκη, 1977, σ.σ. 65 - 66

⁴⁵ Schmemmann A., *Η αποστολή της Εκκλησίας στο σύγχρονο κόσμο*, μετάφραση Ι. Ροηλίδης, εκδόσεις Ακρίτας, Αθήνα, 1983, σελ. 32

⁴⁶ Μαρκίδης Μ., *Η ψυχανάλυση του διχασμένου υποκειμένου*, εκδόσεις Έρασμος, Αθήνα, 1988, σελ. 159

εργαλείο για την εξασφάλιση ορισμένων υλικών προνομίων για τους εκπροσώπους του ανώτατου ιερατείου της Εκκλησίας.

Ένα άλλο παράδειγμα αντιστοίχως, έχει σχέση με την εμφάνιση φαινομένων όπως οι τάσεις φανατισμού εκ μέρους μελών του εκκλησιαστικού σώματος, ιερωμένων ή λαϊκών, αναφορικά με ποικίλα ζητήματα που μπορεί μάλιστα να αφορούν ταυτόχρονα ακόμα και ορισμένα πολύ σημαντικά και ζωτικής σημασίας φαινόμενα του σύγχρονου καθημερινού βίου. Στοιχεία που μπορεί να είναι συνδεδεμένα με την δημόσια υγεία ή με κάποιες σύγχρονες ανάγκες σε πεδία, όπως η εκπαίδευση, η τεχνολογική και επιστημονική εξέλιξη, ο τομέας της οικονομίας κλπ. Ένας τέτοιος φανατισμός είναι ενδεικτικό πως μπορεί πολλές φορές να έχει τις ρίζες του σε μια τάση παρανόησης της ίδιας της χριστιανικής ορθόδοξης θεολογίας και κοσμοθεωρίας, εκφράζοντας απόψεις, οι οποίες δεν έχουν καν την παραμικρή σχέση με την αυθεντική Ορθόδοξη Πατερική Θεολογία. Τέτοια άτομα, με όχημα μια υποτιθέμενη πίστη, κινητοποιούν κάποιους νευρωτικούς μηχανισμούς άμυνας, ώστε να συμβιβάσουν εντός τους ψυχολογικά πίστη και διαβίωση εντός του σύγχρονου κόσμου.⁴⁷

Είναι αλήθεια μεν πως έτσι όντως μπορεί να ικανοποιούνται ορισμένες τέτοιες υποκειμενικού χαρακτήρα ψυχολογικές ανάγκες. Ωστόσο όλα αυτά δεν σημαίνουν εδώ ότι δεν παύει να υφίσταται, εν πολλοίς και το στοιχείο της κυριαρχίας του προαναφερόμενου Νομιναλισμού που είχε προέλθει από τον δυτικό κόσμο από αιώνες. Ένα τέτοιο φαινόμενο εξάλλου μακροπρόθεσμα, είναι γεγονός ότι μπορεί να λειτουργήσει εν πολλοίς έτσι ώστε να φθείρει την αυθεντική ταυτότητα του θεανθρώπινου οργανισμού της Εκκλησίας.

Σε αυτό το σημείο, και με αφορμή παράλληλα και τους παραπάνω προβληματισμούς που αναπτύσσει ο πατήρ Αδαμάντιος Αυγουστήδης, θα μπορούσε κάποιος να λάβει υπόψη του ότι σε όλη την ιστορία της, η Ορθόδοξη Εκκλησία έχει αντιμετωπίσει αμφιλεγόμενα ζητήματα με μια διαδικασία που απευθύνεται στο «νου της Εκκλησίας». Όταν προκύπτει ένα ζήτημα για το οποίο δεν υπάρχει σαφής, ευρέως και εύκολα αναγνωρισμένη παράδοση και για το οποίο υπάρχει ειλικρινής διάσταση απόψεων ως προς το ποια άποψη εκφράζει γνήσια τη διδασκαλία της Εκκλησίας, ξεκινά μια διαδικασία που μπορεί τελικά να οδηγήσει στη διατύπωση μιας επίσημης διδασκαλίας της Εκκλησίας. Ένα κλασικό παράδειγμα από την

⁴⁷ π. Αυγουστήδης Α., «Εισαγωγή», στο *Ανθρώπου απαξίωση. Σχόλιο στην Ποιμαντική του Ήθους*, εκδόσεις Επιστροφή, Αθήνα, 2017, σελ. 68

πρώιμη περίοδο της Εκκλησίας είναι η διατύπωση των δογμάτων της Εκκλησίας σχετικά με το πρόσωπο του Ιησού Χριστού, η οποία ξεκίνησε με την Πρώτη Οικουμενική Σύνοδο στη Νίκαια (325) και ολοκληρώθηκε με την Έβδομη Οικουμενική Σύνοδο (787).⁴⁸

Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου τετρακοσίων εξήντα τριών ετών, η Εκκλησία διευκρίνισε την κατανόηση και τη διδασκαλία της για την αποκάλυψη σχετικά με τον Ιησού Χριστό. Στο επίκεντρο αυτής της διαδικασίας βρίσκονταν οι Οικουμενικές Σύνοδοι, οι οποίες αποτελούσαν τον τελικό και πιο έγκυρο φορέα για τη διατύπωση της διδασκαλίας, εν αναμονή της αποδοχής των διαταγμάτων τους από ολόκληρη την Εκκλησία. Για την Ορθόδοξη Εκκλησία, αυτό σήμαινε ότι τέτοια ζητήματα δεν μπορούσαν και δεν έπρεπε να λύνονται με προσφυγή σε έναν μόνο επίσκοπο ή ηγέτη, όσο τιμημένος και σεβαστός κι αν ήταν. Σήμαινε, μάλλον, ότι η Εκκλησία είχε ως στόχο να επιλύσει το ζήτημα μέσω μιας συλλογικής προσέγγισης που βασιζόταν σε ολόκληρη την παράδοση των καταγραφών της αποκάλυψης του Θεού.⁴⁹

Πολλά αμφιλεγόμενα ζητήματα που μας παρουσιάζονται κατά τη διάρκεια αυτών των ημερών ραγδαίας αλλαγής έχουν φτάσει στα πρώτα στάδια της διαδικασίας αντιμετώπισης αμφιλεγόμενων ζητημάτων. Οι άνθρωποι ξεκινούν την αναζήτηση απαντήσεων - είτε σε σχέση με επιθέσεις στην πίστη και τις πρακτικές της Ορθόδοξης Εκκλησίας, είτε σε νέα και προηγούμενως αδιανόητα προβλήματα - που μπορούν να διατυπωθούν έτσι ώστε να διατηρήσουν τη σωτηρία μας εν Χριστώ και να αντανakλούν τις αλήθειες της Πίστεως. Συχνά, επειδή τα νέα ζητήματα που προκύπτουν από την ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας επηρεάζουν όχι μόνο τα μεμονωμένα μέλη της εκκλησίας, αλλά και την κοινωνία στο σύνολό της, η προσπάθεια απάντησης στο ερώτημα για και εντός της Εκκλησίας παρέχει επίσης μια βάση για την αντιμετώπιση αυτών των ίδιων ερωτημάτων στη δημόσια σκηνή.⁵⁰

Σε ορισμένες περιπτώσεις, τα αμφιλεγόμενα ζητήματα μπορούν να αντιμετωπιστούν μέσα από μακροχρόνιες δογματικές, ηθικές και κανονικές παραδόσεις. Όπου συμβαίνει αυτό, υπάρχει ελάχιστη ή καθόλου συζήτηση στην Εκκλησία. Ένα παράδειγμα είναι η θέση της Εκκλησίας σχετικά με τη νομιμοποίηση των αμβλώσεων κατά παραγγελία. Δεδομένου ότι η

⁴⁸ Reverend Dr. Harakas S.D., "The Formulation of the Church's Stand", in <https://www.goarch.org/-/the-stand-of-the-orthodox-church-on-controversial-issues>

⁴⁹ Στο ίδιο

⁵⁰ Στο ίδιο

Εκκλησία πέρασε από την ίδια συζήτηση στις αρχές του τέταρτου αιώνα, δεν είναι δύσκολο να προσδιοριστεί «η άποψη της Εκκλησίας» σε αυτό το ζήτημα και να εφαρμοστεί στην τρέχουσα συζήτηση.⁵¹

Σε κάθε περίπτωση όμως, είναι ενδεικτικό, πως η αντιμετώπιση των ποικίλων σύγχρονων προβλημάτων που έχουν να αντιμετωπίσουν οι άνθρωποι στη σύγχρονη εποχή, είναι απαραίτητο να γίνει από μέρους της Εκκλησίας, με έναν τέτοιο τρόπο, ώστε αυτό που θα αναδειχθεί να είναι το ήθος και όχι από την άλλη μεριά, αυτό που εκλαμβάνεται ως ηθική. Μια τέτοια ανάγκη είναι μάλιστα συνδεδεμένη και με τον ακόλουθο προβληματισμό, τον οποίο προβάλλει ο μακαριστός Αδαμάντιος Αυγουστίδης, καθώς παραθέτει την σκέψη του αρχιμανδρίτη Βασίλειου Γοντικάκη. Ο τελευταίος, πιο συγκεκριμένα, είχε επισημάνει κάποτε, το ότι σε περιόδους, κατά τις οποίες μπορεί να υφίστανται κρίσεις και προβλήματα εντός του εκκλησιαστικού σώματος, μέσα από τον πόνο και την ευθύνη του λαού του Θεού, εν γένει δηλαδή του εκκλησιαστικού σώματος, είναι δυνατόν να αναδυθούν κάποιοι μυστικοί βλαστοί που μπορούν εκ νέου να θρέψουν το ποίμνιο της Εκκλησίας από ψυχοπνευματική άποψη. Μέσα από τις ωδίνες της καθολικής ευθύνης άλλωστε που έχει το εκκλησιαστικό σώμα, είναι δυνατόν να αναδειχθούν ορισμένοι ποιμένες της Εκκλησίας που έχουν την ευκαιρία και την δύναμη να καθοδηγήσουν το λαό του Θεού. Είναι εκείνοι οι ομολογητές της πίστης, οι οποίοι παράλληλα ανακεφαλαιώνουν με την ζωή και το έργο τους, το κήρυγμά τους κλπ., την καθολική εμπειρία της Ορθοδοξίας, διατυπώνοντας συγχρόνως την Αλήθεια εκείνη που προσφέρει την σωτηρία.⁵²

Τέτοια άτομα, μπορούν να καταστούν σημεία ενότητας και ελπίδας για την Εκκλησία, ενώ την ίδια στιγμή είναι πρόσωπα ελεύθερα εν Αγίω Πνεύματι και με την πίστη και το παράδειγμά τους ταυτόχρονα μπορούν να κατευνάσουν τους πιστούς. Στα πρόσωπά τους αποτυπώνεται με τον πλέον εναργή τρόπο εξάλλου, η κατάφαση της ορθόδοξης συνειδήσεως και του πληρώματος του θεανθρώπινου οργανισμού της Εκκλησίας. Το παράδειγμά τους είναι τέτοιο, ώστε οι μορφές τους να δεσπόζουν πολύ πέρα από το χρόνο και το χώρο, με άλλα λόγια, σε διαχρονική κλίμακα. Έτσι ταυτόχρονα αναδεικνύουν και το δρόμο εκείνο, με τον οποίο προκύπτουν τα στοιχεία της λειτουργικής κατάπαυσης και της καθολικής ενότητας της

⁵¹ Στο ίδιο

⁵² Γοντικάκης Β., *Εισοδικόν*, εκδόσεις Ιεράς Μονής Σταυρονικήτα, Άγιον Όρος, 1978, σ.σ. 70 - 71

Εκκλησίας. Διαχρονικά και ιστορικά μάλιστα, τέτοια παραδείγματα Πατέρων και Ομολογητών της πίστης και της Ορθοδοξίας, υπήρξαν άτομα, όπως ο Μέγας Αθανάσιος, ο Μάξιμος Ομολογητής, ο Γρηγόριος ο Παλαμάς κλπ.⁵³

Τέτοια άγια και φωτεινά παραδείγματα εξάλλου ποτέ δεν εξέλιπαν μέσα από το χώρο της Εκκλησίας. Πάντα υφίσταντο και συνεχίζουν να υφίστανται ακόμα και ως τη σύγχρονη εποχή, ασχέτως αν ανέκαθεν υπήρξε η τάση της περιθωριοποίησής τους από ορισμένους επίσημους κύκλους ακόμα και της Εκκλησίας ή εν γένει του ευρύτερου κοινωνικού χώρου. Δεν πρέπει να ξεχνάμε, πως πολλοί τέτοιοι άγιοι της Εκκλησίας στην εποχή τους επρόκειτο να βιώσουν τα πάνδεινα από τα κατεστημένα συμφέροντα ή την επικρατούσα νοοτροπία της εποχής τους. Το πρόβλημα εδώ περισσότερο έχει να κάνει με το ότι εκ μέρους ημών των ίδιων πολλές φορές προέρχεται η ακύρωση της προφητικής διάστασης που προκύπτει μέσα από την παρουσία αυτών των ανθρώπων.⁵⁴

Η είσοδος της Ορθόδοξης Εκκλησίας στη σύγχρονη εποχή πολλές φορές φαίνεται, πως συνοδεύεται από ένα είδος συμπεριφοράς και αντίδρασης που διακρίνεται από μια τάση άρνησης και κώφωσης απέναντι στις σύγχρονες προκλήσεις και πραγματικότητες. Βέβαια, δεν χωρά αμφιβολία το ότι μια τέτοια στάση πιο πολύ αποτελεί μάλλον μια συμπεριφορά και μέθοδο ψυχολογικής προφύλαξης, λόγω του τρόμου της συνειδητοποίησης μιας αίσθησης περιθωριοποίησης. Μπορεί από την άλλη μεριά, αυτή η συμπεριφορά να τροφοδοτείται μέσα από μια αίσθηση επανάπαυσης στις δάφνες και τις δόξες παρελθόντων αιώνων.⁵⁵

Αυτή η στάση όμως, μας οδηγεί εκ των πραγμάτων στο να αναλογιστούμε την πραγματική αποστολή της Ορθοδοξίας. Μια αποστολή, η οποία είναι συναφής με την έννοια ενός βαθύτερου καθήκοντος. Άλλωστε, η Ορθοδοξία κάθε άλλο παρά είναι μόνο μια μορφή Παράδοσης, καθώς συγχρόνως είναι και χρέος. Το εν λόγω χρέος εδώ, πιο συγκεκριμένα πηγάζει μέσα από την κατανόηση ότι η ελπίδα του κόσμου πάντα είναι στην υποστατική ένωση του θείου με το ανθρώπινο στοιχείο, του ακτίστου και αιωνίου με το κτιστό. Αυτό σημαίνει εδώ άλλωστε και την ζωογόνηση του κτιστού και ανθρώπινου από τις άκτιστες θείες ενέργειες και αυτό μπορεί να γίνει κατά τον τρόπο της ένωσης του θείου και του ανθρώπινου

⁵³ Στο ίδιο, σελ. 71

⁵⁴ π. Αυγουστήδης Α., «Εισαγωγή», στο *Ανθρώπου απαξίωση. Σχόλιο στην Ποιμαντική του Ήθους*, εκδόσεις Επιστροφή, Αθήνα, 2017, σελ. 83

⁵⁵ Στο ίδιο, σελ. 85

στοιχείου στο Πρόσωπο του Ιησού Χριστού, με άλλα λόγια, ασυγχύτως, απρέπτως, αναλλοιώτως και αδιαιρέτως.⁵⁶

Οι προκλήσεις των σύγχρονων εκκοσμικευμένων κοινωνιών που μοιάζουν προ πολλού να θέτουν στο περιθώριο την θρησκεία, μπορούν να αντιμετωπιστούν παράλληλα μέσα από την διαδικασία της επανόδου και της αναβίωσης του ιεραποστολικού ήθους της Εκκλησίας. Μάλιστα μονάχα μέσω ενός τέτοιου αναβαπτισμού μέσα και από το πνεύμα των Αποστόλων, των Μαρτύρων, και των Ομολογητών είναι γεγονός, πως θα είναι εφικτή και η συνειδητοποίηση της ανάγκης, προκειμένου να σημειωθεί παράλληλα η επιστροφή σε μια αυθεντικότητα. Μια αυθεντικότητα δηλαδή που θα διακρίνεται από στοιχεία, όπως η τόλμη. Αυτό το γνώρισμα εδώ, κατά προέκταση, θα πρέπει να αποτελέσει πηγή έμπνευσης σχετικά με το πώς θα πρέπει να οργανωθεί και να δομηθεί στην πορεία, το κήρυγμα της σύγχρονης Εκκλησίας.⁵⁷

Σαφέστατα όμως από την άλλη μεριά, δεν αμφισβητεί σε αυτό το σημείο κάποιος ότι διαχρονικά ένας τομέας, που θα ήταν αναγκαίο να επηρεαστεί από τα παραπάνω βασικά και δομικά γνωρίσματα και στοιχεία της ορθόδοξης σκέψης και δογματικής διδασκαλίας, είναι ο χώρος της Παιδείας. Ο Αδαμάντιος Αυγουστίδης εδώ φέρνει ως ενδεικτικό το παράδειγμα του εορτασμού της μνήμης των τριών Ιεραρχών (του Μεγάλου ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, του Γρηγόριου του Θεολόγου και του Γρηγόριου του Ναζιανζηνού) καθώς επιχειρεί παράλληλα, να αναδείξει και το πως ενίοτε ο εορτασμός αυτός είχε οδηγήσει και σε ορισμένα φαινόμενα έντονων διαστρεβλώσεων και με τις οποίες στην ουσία είχε παραχαραχθεί ο πραγματικός χαρακτήρας μιας τέτοιας μνήμης και συνακόλουθα κι η παραχάραξη του πνεύματος της ίδιας της Ορθοδοξίας. Κάτι τέτοιο, για παράδειγμα, είχε συμβεί στην διάρκεια του 11^{ου} αιώνα στην Κωνσταντινούπολη, δεδομένου, ότι πολλοί λόγιοι είχαν καταλήξει σε έριδες μεταξύ τους, αναφορικά με το ποιος από τους τρεις Ιεράρχες θα έπρεπε να θεωρηθεί, πως υπήρξε διαχρονικά και θεολογικά σημαντικότερος.⁵⁸

Είναι ενδεικτικό πως αυτή η κρίση εκείνη την εποχή μάλιστα, είχε ξεπεραστεί μέσα από την καταλυτική παρέμβαση και μια παιδαγωγική εισήγηση που είχε γίνει από τον

⁵⁶ Στο ίδιο, σελ. 86

⁵⁷ Στο ίδιο, σελ. 87

⁵⁸ Μπρατσιώτης Π., *Η δια μέσου των αιώνων επιβίωση των τριών Ιεραρχών*, Ανάτυπον εκ του Δελτίου του Πανεπιστημίου Αθηνών, αριθμός 1, Ιούλιος -Αύγουστος, εν Αθήναις, 1939, σελ. 66

Μητροπολίτη των Ευχαϊτών Ιωάννη Μαυρόποδα.⁵⁹ Η μνήμη των Τριών Ιεραρχών συγκεκριμένα θα οριζόταν στις 30 Ιανουαρίου και αυτή η εξέλιξη υπήρξε σημαντική, δεδομένου, πως ήταν παράλληλα και μια απάντηση προς τις προαναφερόμενες διαστρεβλώσεις και με την τοποθέτηση των πραγμάτων στη σωστή τους διάσταση.⁶⁰

Όλα τα παραπάνω φυσικά μπορούν να αποτελέσουν και ένα είδος οδηγού, αναφορικά με το πώς θα πρέπει να οργανωθεί στη σύγχρονη Εκκλησία ο τομέας της Ποιμαντικής. Πρωτογενές μέλη και βασική υποχρέωση της Ποιμαντικής είναι η καλλιέργεια, η προαγωγή, η φανέρωση και η καθ' οιονδήποτε τρόπο ενσάρκωση ενός συγκεκριμένου τρόπου ζωής. Αυτό, εν προκειμένω, εδώ, σημαίνει την κατανόηση των ουσιαστών αναγκών και πτυχών της ανθρώπινης ύπαρξης και οντότητας και της στάσης της συγκεκριμένα απέναντι στην πραγματικότητα και τα διάφορα δεδομένα που έχουν προκύψει ως και τη σύγχρονη εποχή, σχετικά με την Πτώση του ανθρώπινου γένους, μετά από το σφάλμα των Πρωτοπλάστων. Αυτό, πιο συγκεκριμένα εδώ, έχει να κάνει με την προσπάθεια να διαπλαστεί πια έναν καινούργιο ήθος. Αυτό το νέο ήθος συγκεκριμένα, έχει να κάνει με την απόρριψη τόσο του νομικιστικού, όσο και του ακτιβιστικού χαρακτήρα, αναφορικά με το ζήτημα περί της αντιμετώπισης των διαφόρων σύγχρονων προβλημάτων των ανθρώπινων κοινωνιών.⁶¹

Το νέο αυτό ήθος που μπορεί να προωθηθεί και να αναπτυχθεί εξάλλου μέσα από την Ποιμαντική, είναι και κάτι άμεσα συνδεδεμένο με αυτό που αναφέρει ο Απόστολος Παύλος στην Προς Γαλάτας επιστολή του, καθώς σημειώνει συγκεκριμένα, πως: «ἐγὼ γὰρ διὰ νόμου νόμῳ ἀπέθανον, ἵνα Θεῷ ζήσω. Χριστῷ συνεσταύρωμαι· ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός· ὁ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκί, ἐν πίστει ζῶ τῇ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀγαπήσαντός με καὶ παραδόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ.».⁶² Αυτό το νέος ήθος παράλληλα κινείται και με βάση την βεβαιότητα, ότι ο θείος Λόγος, ο Υιός του Θεού σαρκώθηκε και εγκατοίκησε μες στην ψυχή και το πνεύμα των ανθρώπων. Είναι αυτό, το οποίο τονίζει χαρακτηριστικά ο ευαγγελιστής Ιωάννης στο πρώτο κεφάλαιο του ευαγγελίου του, καθώς σημειώνει το πολύ γνωστό χωρίο,

⁵⁹ Μεταλληνός Γ., «Τρεις Ιεράρχαι», στο Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια, τόμος 11, Αθήναι, 1967, σ.σ. 841 - 842

⁶⁰ π. Αυγουστήδης Α., «Εισαγωγή», στο *Ανθρώπου απαξίωση. Σχόλιο στην Ποιμαντική του Ήθους*, εκδόσεις Επιστροφή, Αθήνα, 2017, σελ. 95

⁶¹ Στο ίδιο, σελ. 132

⁶² Γαλ. 2, 19 - 20

πως: «Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας».⁶³

Φυσικά μέσα από την Ποιμαντική, την ίδια στιγμή, είναι γεγονός, πως ένας πολύ σημαντικός και βασικός στόχος δεν παύει να είναι και εκείνος της καλλιέργειας της ενότητας, της αδελφосύνης και της αγάπης μεταξύ όλων των ανθρώπων, χωρίς εξαιρέσεις και χωρίς διακρίσεις. Το ζητούμενο εδώ φυσικά είναι και το κατά πόσο η αγάπη αυτή φανερώνεται έμπρακτα και άμεσα. Μάλιστα, ένα πολύ άμεσο αποτέλεσμα μιας τέτοιας δυναμικής κατάστασης, δεν παύει να είναι και η ανταπόκριση στην πρόσκληση αλλά και την πρόκληση που απευθύνεται προς την Εκκλησία, μέσω της θρησκευτικής και της πολιτισμικής ετερότητας.⁶⁴

Η εν λόγω πρόσκληση και πρόκληση εξάλλου, είναι συνδεδεμένη με υπερβάσεις σε πεδία και τομείς, όπως αυτό της Ποιμαντικής, και με τις οποίες αποδεικνύεται το ακόλουθο γνώρισμα: ότι δηλαδή το βαθύτερο πνεύμα του Χριστιανισμού δεν έχει να κάνει με προσωπικές ιδεολογικές και ψυχολογικές τοποθετήσεις και ικανοποιήσεις, αλλά συνδέεται με το ήθος και την αγαπητική ευαισθησία προς το συνάνθρωπο.⁶⁵

Αυτή η βασική αλήθεια άλλωστε εκφράζεται με τον πλέον εναργή τρόπο μέσω των όσων επισημαίνει ο ίδιος ο Κύριος στο χωρίο Ματθ. 25, 34 -40. Σε κάποιο σημείο ενδεικτικά αναφέρει ότι «ἐπέινασα γάρ, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψησα, καὶ οὐκ ἐποτίσατέ με, ξένος ἦμην, καὶ οὐ συνηγάγετέ με, γυμνός, καὶ οὐ περιεβάλετέ με, ἄσθενής καὶ ἐν φυλακῇ, καὶ οὐκ ἐπεσκέψασθέ με. τότε ἀποκριθήσονται αὐτῷ καὶ αὐτοὶ λέγοντες· κύριε, πότε σε εἶδομεν πεινῶντα ἢ διψῶντα ἢ ξένον ἢ γυμνὸν ἢ ἄσθενῆ ἢ ἐν φυλακῇ, καὶ οὐ διηκονήσαμεν σοι; τότε ἀποκριθήσεται αὐτοῖς λέγων· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐφ' ὅσον οὐκ ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἐλαχίστων, οὐδὲ ἐμοὶ ἐποιήσατε».⁶⁶

Ένα πολύ χαρακτηριστικό παράδειγμα εδώ, είναι το ότι εδώ και πολλά χρόνια η Αρχιεπισκοπή Αθηνών έχει αναπτύξει μηχανισμούς προσφοράς βοήθειας προς το συνάνθρωπο και προς ανθρώπους που βρίσκονται σε ανάγκη. Κάτι τέτοιο, φερ' ειπείν εδώ,

⁶³ Ιω. 1, 14

⁶⁴ π. Αυγουστίδης Α., «Εισαγωγή», στο *Ανθρώπου απαξίωση. Σχόλιο στην Ποιμαντική του Ήθους*, εκδόσεις Επιστροφή, Αθήνα, 2017, σελ. 136

⁶⁵ Στο ίδιο, σελ. 134

⁶⁶ Ματθ. 25, 42 -45

έχει να κάνει με την παροχή γευμάτων και συσσιτίων στους δρόμους, αλλά και σε πολλές ενορίες. Κι αυτό μάλιστα, χωρίς η Εκκλησία να λαμβάνει υπόψη της κοινωνική, οικονομική, μορφωτική κατάσταση των ανθρώπων που βοηθά, ή χωρίς να λαμβάνει υπόψη της τη φυλή, το χρώμα, την καταγωγή ή το θρήσκευμα. Πρόκειται για μια κοινωνική προσφορά, με την οποία στόχος είναι η μείωση της φτώχειας και της κοινωνικής εξαθλίωσης και συγχρόνως της βίας και της εγκληματικότητας. Πρόκειται για κάτι που δεν συνιστά απλά και μόνο ανταπόκριση προς κοινωνικές επιταγές, αλλά έχει να κάνει συγχρόνως και με την έμπρακτη εφαρμογή συγχρόνως και της βασικής χριστιανικής πίστης, πως ο Θεός είναι αγάπη, όπως εκφράζεται στο Κατά Ιωάννη Ευαγγέλιο.⁶⁷

Στη σκέψη του πατρός Αδαμάντιου Αυγουστίδη, εν τω μεταξύ, το στοιχείο του σεβασμού προς την ετερότητα, δεν παύει να έχει πρωταγωνιστική θέση, ειδικότερα σε σχέση και προς το ζήτημα της ανάπτυξης της Ποιμαντικής για διάφορες περιπτώσεις ατόμων μες στην κοινωνία (όπως μπορεί να είναι, επί παραδείγματι, τα άτομα με ψυχικά νοσήματα). Η ποιμαντική διακονία της ετερότητας είναι κάτι που πρέπει πάντα να προκύπτει με έναν αβίαστο τρόπο. Πρέπει να αναδύεται με φιλανθρωπία και φυσικά όσο το δυνατόν πιο αβίαστα και εννοείται, ότι αυτό γίνεται και με απόλυτο σεβασμό προς το συνάνθρωπο. Εδώ συναισθήματα, όπως η μισαλλοδοξία και ο φανατισμός δεν έχουν την παραμικρή θέση και παράλληλα δεν υφίσταται κάποιου είδους ιδιοτέλεια που μπορεί να εκφράζεται, επί παραδείγματι, μέσω του προσηλυτισμού.⁶⁸

Η ετερότητα άλλωστε, σε μια τέτοια περίπτωση, είναι εφικτό να αποτελέσει και έναν παράγοντα, με τον οποίο υφίσταται ουσιαστικά η ένωση μεταξύ όλων των ανθρώπων ως τέκνων του Θεού -Πατέρα. Αυτή η αγαπητικού και ευχαριστιακού χαρακτήρα ένωση φέρνει στο νου μας το ακόλουθο χωρίο από την Προς Ρωμαίους επιστολή, όπου αναφέρει χαρακτηριστικά ο απόστολος Παύλος: «τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη, οὐχ ἑκούσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα, ἐπ' ἐλπίδι ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ.».⁶⁹ Εδώ με άλλα λόγια, αν και από την μια μεριά, είχε υπάρξει αρχικά η υποταγή της κτίσης και του ανθρώπου φυσικά στην

⁶⁷ π. Αυγουστίδης Α., «Εισαγωγή», στο *Ανθρώπου απαξίωση. Σχόλιο στην Ποιμαντική του Ήθους*, εκδόσεις Επιστροφή, Αθήνα, 2017, σελ. 135

⁶⁸ Στο ίδιο, σελ. 138

⁶⁹ Ρωμ. 8, 20 - 21

φθοροποιό δύναμη της αμαρτίας και του θανάτου, εν τέλει επρόκειτο να επέλθει η προοπτική της απελευθέρωσής του από τα δεσμά της ψυχοπνευματικής δουλείας και της φθοράς και η έλευση επίσης της ελευθερίας, την οποία συνεπάγεται η δόξα της επαφής με το θεϊκό στοιχείο.

Όλα αυτά πολλοί άνθρωποι, στο πλαίσιο της σύγχρονης εποχής της νεωτερικότητας (και της μετανεωτερικότητας στην οποία επίσης ζούμε στις μέρες μας) είναι αλήθεια ότι μπορεί να τα αντιμετωπίζουν ταυτόχρονα και με μια διάθεση απάθειας, αδιαφορίας. Πολύς κόσμος, όπως σημειώνει εδώ ο μακαριστός πατήρ Αδαμάντιος Αυγουστίδης, είναι γεγονός, πως όλα αυτά περί μιας αγαπητικής σχέσης μεταξύ όλων των ανθρώπων, με γνώμονα την θέαση και προσέγγιση του θείου, με άλλα λόγια, με απώτερο στόχο την θέωση του ανθρώπινου όντος και την τελική του λύτρωση και ανακαίνιση (κατά την πορεία προς τα Έσχατα) μπορεί να τα αντιμετωπίζουν ως μια μορφή ουτοπίας.⁷⁰ Σύμφωνα με το πνεύμα του κόσμου της νεωτερικότητας επίσης, το τέλος της θρησκείας θεωρείται ότι είναι κάτι δεδομένο. Ακόμα και σε ένα πιο επίσημο θεσμικό επίπεδο, για παράδειγμα, σε περιπτώσεις, όπως αυτή των διαφόρων επίσημων θεσμών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, φερ' ειπείν, μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι υφίσταται μια διαδικασία αποχριστιανισμού.

Εδώ φαίνεται να υφίσταται μια συνθήκη, η οποία φέρνει στο νου μας την θεώρηση που είχε αναπτύξει παραπάνω από 100 χρόνια πριν, προς τα τέλη του 19^{ου} αιώνα ο Φρίντριχ Νίτσε, που καθώς είχε προβάλει πολύ έντονα την προσωπική του αντίληψη περί υπεράνθρωπου, είχε θεωρήσει ταυτόχρονα και το σκεπτικό, πως ο Θεός (με βάση την χριστιανική κοσμοθεωρία και αντίληψη) πλέον ήταν νεκρός. Ο αποχριστιανισμός και η διαδικασία εκκοσμίκευσης φαίνεται να προβάλλουν συγχρόνως εδώ και την άποψη του Νίτσε, πως οι διάφοροι ναοί του Θεού στην σύγχρονη εποχή και κοινωνία περισσότερο μπορούν και πρέπει να θεωρηθούν κάτι σαν τάφοι και νεκρά μνήματα.⁷¹

Μέσω της βαθύτερης αυτής κατανόησης, ως προς την στάση έναντι του συνανθρώπου εξάλλου, είναι επίσης πολύ χαρακτηριστικό, πως σε συνδυασμό και με την ανάπτυξη της κατάλληλης Ποιμαντικής, αναπτύσσεται και το κατάλληλο είδος ιατρικής ηθικής. Μιας ηθικής, που είναι συναφής στη σκέψη του πατρός Αυγουστίδη με την συμπόνια προς τον

⁷⁰ π. Αυγουστίδης Α., «Εισαγωγή», στο *Ανθρώπου απαξίωση. Σχόλιο στην Ποιμαντική του Ήθους*, εκδόσεις Επιστροφή, Αθήνα, 2017, σελ. 139

⁷¹ Νίτσε Φρ., *Η Χαρούμενη Επιστήμη*, στο Άπαντα, τόμος 7, μετάφραση Ζήσης Σαδικάς, εκδόσεις Πανοπτικών, Αθήνα, 2010, σελ. 182

συνάνθρωπο, λόγω του πόνου του. Αυτή η ηθική εδώ, δεν είναι αφηρημένη κανονιστική θεωρία, αλλά η έκφραση ενός ήθους, το οποίο λαμβάνει υπόσταση εντός του πλαισίου των σχέσεων ανάμεσα στο γιατρό και τον ασθενή.⁷²

Μάλιστα, αυτή η ηθική, αναφορικά με την ένταξή της στο ευρύτερο κοσμοθεωριακό και ιδεολογικό σύμπαν της ορθόδοξης χριστιανικής σκέψης, ήδη ακόμα και από τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες, επρόκειτο να προωθηθεί έντονα από την μεριά των Καππαδοκών Πατέρων. Ένα ζήτημα άλλωστε που είχε αναδυθεί εν πολλοίς εκείνη την εποχή ήταν το αν και κατά πόσο εν γένει θα ήταν εφικτή η ένταξη των ιδεών, πρακτικών και προσεγγίσεων της αρχαίας ελληνικής ιατρικής επιστήμης στο θεολογικό πλαίσιο της Εκκλησίας και του Χριστιανισμού.⁷³ Είναι χαρακτηριστικό πως εδώ υπήρξε ιδιαίτερα καθοριστικός ο ρόλος, για παράδειγμα, του Μεγάλου Βασιλείου, ως προς την εξέλιξη στοιχείων και πεδίων, όπως η ιατρική ηθική. Για παράδειγμα, ο θεσμός του σύγχρονου νοσοκομείου, σε μεγάλο βαθμό είναι αποτέλεσμα της σύζευξης ανάμεσα στην ιατρική θεωρία και την ποιμαντική θεωρία και πράξη.⁷⁴

Αυτή η μέριμνα για τους ασθενείς με βάση την Ποιμαντική της Εκκλησίας μάλιστα, επρόκειτο ιστορικά να έχει μια πάρα πολύ σημαντική διαφοροποίηση σε σύγκριση με την αρχαία, προχριστιανική προσέγγιση. Κι αυτό συγκεκριμένα, από την άποψη του ότι εδώ έχουμε πλέον να κάνουμε με ένα θέμα που έχει εκκλησιολογικές προεκτάσεις και πνευματικό, σωτηριολογικό ενδιαφέρον. Τα μέλη του εκκλησιαστικού σώματος, πιο συγκεκριμένα άλλωστε, βλέπουν πλέον τους αυτούς τους ως αναπόσπαστα μέλη ενός σώματος, το οποίο έχει ως κεφαλή του τον Θεάνθρωπο, τον σαρκωμένο Υιό και Λόγο του Θεού, και όπου υπάρχει το στοιχείο της συναδέλφωσης και της αλληλεγγύης μεταξύ όλων των ανθρώπων. Ακολουθεί το έλεος και η ευσπλαχνία και η διάθεση να συμπάσχουμε για την

⁷² π. Αυγουστίδης Α., «Εισαγωγή», στο *Ανθρώπου απαξίωση. Σχόλιο στην Ποιμαντική του Ήθους*, εκδόσεις Επιστροφή, Αθήνα, 2017, σελ. 144

⁷³ Αυγουστίδης Α., *Συντροφεύοντας τον άνθρωπο που νοσεί. Εισαγωγή στην Ποιμαντική της Υγείας*, εκδόσεις Αρμός, Αθήνα, 2015, σελ. 133

⁷⁴ Miller T.S., *Η γέννηση του νοσοκομείου στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία*, μετάφραση Νίκος Κελερμένος, πρόλογος Αρχιεπίσκοπος Ιερώνυμος, εκδόσεις Βήτα, Αθήνα, 1998, σελ. 201

ασθένεια και τα προβλήματα υγείας τους πλησίον μας, ενώ έτσι διαμορφώνεται και ένα αγαπητικό ήθος.⁷⁵

Αυτή η προσέγγιση εδώ εξάλλου, η οποία φαίνεται να συνδυάζει στοιχεία της αρχαίας ιπποκρατικής ιατρικής ηθικής με στοιχεία της χριστιανικής θεώρησης για την ταυτότητα του γιατρού, μπορεί να θεωρηθεί κάλλιστα συνδεδεμένη και με τα όσα αναφέρονται, για παράδειγμα, στο Κατά Ματθαίον Ευαγγέλιου. Στο χωρίο Ματ. 25, 31 - 36, πιο συγκεκριμένα, μπορούμε να δούμε τα ακόλουθα: «Όταν δὲ ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ καὶ πάντες οἱ ἅγιοι ἄγγελοι μετ' αὐτοῦ, τότε καθίσει ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, καὶ συναχθήσεται ἔμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἀφοριεῖ αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων ὥσπερ ὁ ποιμὴν ἀφορίζει τὰ πρόβατα ἀπὸ τῶν ἐρίφων, καὶ στήσει τὰ μὲν πρόβατα ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, τὰ δὲ ἐρίφια ἐξ ἐκτονῶν. τότε ἐρεῖ ὁ βασιλεὺς τοῖς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ· δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. ἐπείνασα γάρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψησα, καὶ ἐποτίσατέ με, ξένος ἦμην, καὶ συνηγάγετέ με, γυμνός, καὶ περιβάλετέ με, ἡσθένησα, καὶ ἐπεσκέψασθέ με, ἐν φυλακῇ ἦμην, καὶ ἤλθετε πρὸς με».⁷⁶

Διαχρονικά και μέσα μάλιστα και από τις ιδέες του Διαφωτισμού και την επιρροή του σε πολλαπλές πτυχές του δυτικού νεωτερικού πολιτισμού, επρόκειτο να προκύψει ένα είδος ιατρικής και συνάμα και φιλοσοφικής θεώρησης και προσέγγισης. Μιας προσέγγισης μέσω της οποίας είχε επιχειρηθεί, την ίδια στιγμή και η υπέρβαση των λογικών αδιεξόδων των κλασικών φυσιοκρατικών αντιλήψεων κατά τις οποίες ως «υγιές» θεωρείται το «φυσικό», παραβλέποντας συγχρόνως σε πρακτικό επίπεδο το ότι στην πράξη, ως «φυσικό» είναι περισσότερο το να νοσήσει κάποιος.⁷⁷

Εξάλλου, σε συνάρτηση με μια τέτοια επισήμανση, είναι ενδεικτικές οι θέσεις του μακαριστού Μητροπολίτη Περγάμου Ιωάννη Ζηζιούλα και του οποίου τις απόψεις προβάλλει ο Αδαμάντιος Αυγουστίδης. Ο Ιωάννης Ζηζιούλας αναρωτιέται το πώς μπορεί να νοηθεί η έννοια της ανώμαλης κατάστασης του οργανισμού. Η απάντηση σε ένα τέτοιο ερώτημα φυσικά έχει ως προϋπόθεσή της επίσης εδώ και το να οριστεί και η έννοια περί ιδεατού και

⁷⁵ Αυγουστίδης Α., Συντροφεύοντας τον άνθρωπο που νοσεί. Εισαγωγή στην Ποιμαντική της Υγείας, εκδόσεις Αρμός, Αθήνα, 2015, σελ. 149

⁷⁶ Ματθ. 25, 31 - 36

⁷⁷ Αυγουστίδης Α., Συντροφεύοντας τον άνθρωπο που νοσεί. Εισαγωγή στην Ποιμαντική της Υγείας, εκδόσεις Αρμός, Αθήνα, 2015, σελ. 151

ομαλού ανθρώπου. Μια έννοια, η οποία είναι διαχρονικά συνδεδεμένη με την ιδέα του φυσικού. Η ίδια η φύση εξάλλου, όπως ήδη είχε προβληθεί μέσα από την σκέψη των αρχαίων Ελλήνων (σε πεδία, όπως η φιλοσοφία, η ιατρική κλπ.), όπως επίσης μέσα και από την σκέψη των Σχολαστικών δυτικών θεολόγων του Μεσαίωνα, αλλά και από τους φιλοσόφους του Διαφωτισμού, το φυσικό προβλήθηκε ως σωστό και υγιές.⁷⁸

Είναι σχεδόν αδύνατον καταρχάς να οριστεί με ακρίβεια το «φυσικό» και η φύση ως μια ιδεατή κατηγορία. Την ίδια στιγμή, προκύπτει εδώ και το ερώτημα, αν και κατά πόσο ευσταθεί η κοινή αντίληψη, πως η νόσος δεν συνιστά μια φυσική πραγματικότητα. Μάλιστα, θα ήταν δυνατόν, να λεχθεί σε αυτό το σημείο, πως το αντίθετο είναι αυτό που ισχύει. Με άλλα λόγια, η ίδια η νόσος δεν συνίσταται σε κάποια φυσική ανωμαλία, αλλά μάλλον θα πρέπει να θεωρηθεί πως είναι εγγενής στη φυσική ομαλότητα. Αυτό συγχρόνως, είναι ενδεικτικό και ως προς το ότι οι ιδεολογικού χαρακτήρα προσεγγίσεις, αναφορικά με την αρρώστια, δεν είναι δυνατόν να μας οδηγήσει κάπου.⁷⁹

Η σωστή, χριστιανική προσέγγιση, σχετικά με το ζήτημα της νόσου (συμπεριλαμβανομένης φυσικά και της ψυχικής νόσου) μπορεί και πρέπει να αποτελέσει την κατάλληλη βάση, ως προς το θέμα τόσο περί της σχέσης ανάμεσα στον γιατρό και τον ασθενή, όσο όμως ταυτόχρονα και ως προς το ζήτημα περί της ποιμαντικής φροντίδας των ιερωμένων προς τους ασθενείς. Σε συνάρτηση και με το πλήθος των προκλήσεων που προκύπτουν στα πλαίσια των σημερινών πραγματικοτήτων της κοινωνίας της μετανεωτερικότητας άλλωστε, και που μπορεί να αφορούν, φερ' ειπείν θέματα, όπως ο τρόπος χρήσης της σύγχρονης τεχνολογίας και επιστήμης σε τομείς, όπως εκείνος της ανθρώπινης βιολογίας και οντότητας (βιοτεχνολογία, γενετική κλπ.) ο ποιμένας των ημερών μας καλείται να διαλεχθεί με έναν συγκεκριμένο τρόπο. Έναν τρόπο δηλαδή, που θα διακρίνεται από γνωρίσματα, όπως η αγιότητα και ο θεϊός φωτισμός, αλλά και η σοβαρή θεολογική κατάρτιση σε συνδυασμό με πολλές εξειδικευμένες επιστημονικές γνώσεις πάνω σε μια σειρά από πεδία. Πεδία δηλαδή, όπως η βιοηθική, τα προβλήματα περί σωματικών ή ψυχικών ασθενειών, οι διαπροσωπικές σχέσεις και καταστάσεις κλπ.⁸⁰

⁷⁸ Ζηζιούλας Ι., (μητροπολίτης Περγάμου), «Νόσος και Θεραπεία στην Ορθόδοξη Θεολογία», στο *Θεολογία και Ψυχιατρική σε διάλογο*, εκδόσεις Αποστολικής Διακονίας, Αθήνα, 1999, σελ. 138

⁷⁹ Στο ίδιο, σελ. 139

⁸⁰ Στο ίδιο, σελ. 257

3ο Κεφάλαιο: Συντροφεύοντας τον άνθρωπο που νοσεί

Σε σχέση με το θέμα της συντροφιάς και προσφοράς βοήθειας στον άνθρωπο που νοσεί, καταρχάς μια πολύ εύστοχη παρατήρηση, στην οποία προβαίνει ο πατήρ Αδαμάντιος Αυγουστίδης, είναι το ότι το ίδιο το επιστημονικό πεδίο της Ποιμαντικής της Υγείας στις μέρες μας κανονικά είναι αρκετά εκτεταμένο και ασχολείται με μια πληθώρα ποικίλων εξειδικευμένων περιοχών. Μπορεί να αφορά, επί παραδείγματι, την Ποιμαντική των ασθενών που πάσχουν από ανίατες αρρώστιες ή των ψυχικώς νοσούντων, των χρονίως πασχόντων κλπ. Αυτά όλα φυσικά όμως, την ίδια στιγμή, δεν σημαίνει ότι εδώ δεν είναι πολύ σημαντικό και το πλαίσιο των θεμελιωδών αρχών, οι οποίες οριοθετούν μια ορθόδοξη ποιμαντική περί υγείας. Σαφέστατα μια κεντρική αφετηρία και συνισταμένη του όλου προβληματισμού είναι πως η διακονία των ασθενών διαχρονικά και ήδη και από τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους, είχε αποτελέσει θεμελιώδες χριστιανικό μέλημα. Πρόκειται για παράμετρο που εκφράζεται με ενάργεια και ξεκάθαρο τρόπο εντός των κειμένων της Αγίας Γραφής, όντας κάτι συναφές με την μίμηση της αγάπης του Θεού προς τους ανθρώπους και που αφορά επίσης την δίχως όρους αγάπη του κάθε ανθρώπου προς το συνάνθρωπό του.⁸¹

Κάτι σημαντικό που λαμβάνεται υπόψη εδώ από τον Αδαμάντιο Αυγουστίδη είναι και το ακόλουθο: στην ουσία ένα πολύ βασικό δομικό στοιχείο στην ποιμαντική ασθενών εντός του Χριστιανισμού και της Εκκλησίας, έχει να κάνει, πιο συγκεκριμένα, με το ότι στη συνείδηση της Εκκλησίας δεν υφίσταται η διάσταση ανάμεσα στην μυστηριακή διακονία και την ηθική και υλική συμπαράσταση προς τους νοσούντες. Αυτή η τελευταία παρατήρηση είναι πολύ σημαντική, από την άποψη πως έτσι υφίσταται και η αποτύπωση του ήθους με το οποίο λαμβάνει χώρα ο διάλογος ανάμεσα στην Εκκλησία και την ιατρική επιστήμη. Αφορά

⁸¹ Κάτι τέτοιο εδώ, επί παραδείγματι, πέραν της Αγίας Γραφής, αποτυπώθηκε από νωρίς και εντός των κειμένων της αρχαίας Πατερικής Παράδοσης, όπως για παράδειγμα μέσα από το έργο Διαταγαί των αγίων Αποστόλων δια του αγίου Κλήμεντος, που χρονολογείται κατά την περίοδο μεταξύ του τέλους του 1^{ου} αιώνα και του 3^{ου} αιώνα μ.Χ. Είναι χαρακτηριστικό το ακόλουθο απόσπασμα μέσα από αυτό το κείμενο, αναφορικά με την βοήθεια προς τους νοσούντες, τους αναξιοπαθούντες κλπ. με γνώμονα πάντα φυσικά την αγάπη: «Υμεῖς οὖν, ὦ ἐπίσκοποι, μεριμνήσατε περὶ τῆς ἀνατροφῆς αὐτῶν, μηδὲν ἐλλείποντες αὐτοῖς, τοῖς μὲν ὀρφα νοῖς παρέχοντες τὰ γονέων, ταῖς δὲ χήραις τὰ ἀνδρῶν, τοῖς ἀκμαίοις τοὺς γάμους, τεχνίτη ἔργον, ἀδρανεῖ ἔλεος, ξένοις στέγος, πεινῶσι ψωμόν, διψῶσι πῶμα, γυμνοῖς ἔνδυμα, νοσοῦσι θεραπείαν, φυλακίταις βοήθειαν.» Διαταγαί των αγίων Αποστόλων δια του αγίου Κλήμεντος, IV, 2

παράλληλα και την αποτύπωση του τρόπου, με τον οποίο οι ιατρικές γνώσεις μπορούν να αξιοποιηθούν μες στο ποιμαντικό έργο.⁸²

Πρόκειται για μια διαχρονική αλήθεια, η οποία θα αποτυπωθεί εντός των κόλπων της Εκκλησίας μέσα από μια πληθώρα παραδειγμάτων. Και μάλιστα είναι χαρακτηριστικό ταυτόχρονα και το ότι ανέκαθεν είχαν σημειωθεί και ορισμένες πολύ σημαντικές και σοβαρές προκλήσεις για την Εκκλησία, δεδομένου, ως προς την Ποιμαντική της Υγείας, είχαν υπάρξει ανάλογες προσπάθειες εκμετάλλευσης του ζητήματος περί της υγείας των πιστών και διάφορες αιρετικές παραφυάδες του Χριστιανισμού. Ιστορικά τέτοια παραδείγματα είχαν υπάρξει εκείνα της εκμετάλλευσης της ιατρικής από την μεριά του Αέτιου, αρχηγού των αρειανόφρονων Ανόμοιων προκειμένου να προσεγγίσει παράλληλα έτσι οπαδούς ή από την άλλη μεριά,⁸³ των επίσης αρειανόφρονων Ευσταθιανών. Οι τελευταίοι είχαν προβεί στην συγκρότηση διαφόρων φιλανθρωπικών οργανώσεων και ιδρυμάτων κατά τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες, αποβλέποντας και αυτοί, στην προσέλκυση νέων οπαδών στην αίρεσή τους.⁸⁴

Σαφέστατα επίσης πολύ αργότερα επρόκειτο να αναπτυχθεί σταδιακά και στους κόλπους του δυτικού Χριστιανισμού μια Ποιμαντική περί Νοσούντων. Είναι ενδεικτικό όμως, πως αυτή η διαδικασία επρόκειτο να συνδεθεί με ένα σύνολο συγκεκριμένων γνωρισμάτων, όπως ήταν ο ρωμαιοκαθολικός Σχολαστικισμός⁸⁵ ή αντιστοίχως π.χ. οι θεολογικές αντιλήψεις που αφορούσαν την ιδέα περί ικανοποίησης της θείας δικαιοσύνης⁸⁶ ή επίσης και το πνεύμα του δικανισμού. Σε όλα αυτά είναι δυνατόν, να προστεθεί συγχρόνως και το ρεύμα του προτεσταντικού δικανισμού. Τέτοιες εξελίξεις εντός του Ρωμαιοκαθολικισμού και του Προτεσταντισμού διαχρονικά θα έπαιζαν κάποιο ρόλο, ως προς την εμφάνιση προβληματικών συνθηκών που διακρίνουν διεθνώς ως τη σημερινή εποχή τη θεολογία της Ποιμαντικής της Υγείας.⁸⁷

⁸² π. Αυγουστήδης Α., «Εισαγωγή», στο *Συντροφεύοντας τον άνθρωπο που νοσεί -Εισαγωγή στην Ποιμαντική της Υγείας*, εκδόσεις Αρμός, Αθήνα, 2015, σελ. 23

⁸³ Γρηγόριος Νύσσης, *Κατά Ευνομίου αντιρρητικός Α΄*, PG 45, 261

⁸⁴ Σωζομενός, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, Τόμος Δ΄ Κεφάλαιο ΚΖ΄, PG 67, 1200 - 1201

⁸⁵ Μεταλληνός Γ., *Παράδοση και Αλλοτρίωση*, εκδόσεις Δόμος, Αθήνα, 1986, σελ. 66

⁸⁶ Καλλιακμάνης Β., (1988). «Η διδασκαλία περί ικανοποιήσεως της θείας δικαιοσύνης στην νεοελληνική θεολογία», στο *Γρηγόριος ο Παλαμάς*, 71, 732, σ.σ. 529 - 537

⁸⁷ π. Αυγουστήδης Α., «Εισαγωγή», στο *Συντροφεύοντας τον άνθρωπο που νοσεί -Εισαγωγή στην Ποιμαντική της Υγείας*, εκδόσεις Αρμός, Αθήνα, 2015, σελ.

Η ορθόδοξη απάντηση περί Ποιμαντικής και περί προσφοράς βοήθειας προς το συνάνθρωπο που νοσεί, είναι συνδεδεμένη με την διαπίστωση καταρχάς, ότι η ίδια η διαποίμανση δεν θα πρέπει να θεωρηθεί πως είναι μια ακτιβιστική δραστηριότητα. Τα διάφορα στελέχη που εργάζονται στα πλαίσια των διαφόρων υπηρεσιών και μηχανισμών στο τομέα της ποιμαντικής φροντίδας εντός της Εκκλησίας, τόσο οι ιερωμένοι, όσο και οι λαϊκοί, θα πρέπει παράλληλα, να έχουν πολύ συγκεκριμένες γνώσεις και αντιλήψεις, ως προς το πόσο είναι κατανοητή η έννοια της υγείας και της ασθένειας από την Ορθόδοξη Θεολογία. Φυσικά, δεν παύει να είναι σε αυτό το σημείο πολύ σημαντικό και το στοιχείο της ύπαρξης συγκεκριμένων γνώσεων, αναφορικά και με τα πολιτιστικά, κοινωνικά, μορφωτικά, οικονομικά κλπ., υπόβαθρα και περιβάλλοντα από τα οποία μπορεί να προέρχονται οι ασθενείς. Άλλωστε και ένα τέτοιο υπόβαθρο αναμφίβολα μπορεί να έχει καθοριστικό ρόλο, σχετικά με τις στάσεις και συμπεριφορές που αναπτύσσει το άτομο που νοσεί, έναντι της ασθένειας που μπορεί να το ταλαιπωρεί.⁸⁸

Εν γένει σε συνάρτηση και προς το ζήτημα της προσφοράς βοήθειας προς το συνάνθρωπο και τους αρρώστους, είναι ενδεικτικό εδώ το ότι ανέκαθεν υπήρχαν δύο διακριτές τάσεις. Από την μια μεριά συγκεκριμένα, υπήρχε η επιφύλαξη έναντι των οργανωμένων κοινωνικών και φιланθρωπικών δραστηριοτήτων της Εκκλησίας. Η επιφύλαξη αυτή συνδέθηκε με το ότι τέτοιες ενέργειες δεν συνάδουν τόσο με την ορθόδοξη παράδοση και αφορούν πιο πολύ κοινωφελή ιδρύματα ή άλλες χριστιανικές ομολογίες. Η δεύτερη τάση αντιστοίχως, εστίασε στο ότι η Εκκλησία μπορεί να δικαιώσει την ύπαρξή της από τη στιγμή που αναπτύσσει τέτοιες φιλανθρωπικές και κοινωνικές δράσεις, καθώς συγχρόνως προβαίνει και στην πρακτική εφαρμογή βασικών συνισταμένων της χριστιανικής κοσμοθεωρίας, που αφορούν, εν προκειμένω, την ιδέα της προσφοράς προς το συνάνθρωπο, με στόχο την ανάδειξη της αγάπης, κατά το πρότυπο της αγάπης του Ιησού Χριστού προς το ανθρώπινο γένος. Επρόκειτο για διχαστικές αντιλήψεις,⁸⁹ κι οι οποίες δεν άφησαν ανεπηρέαστη γενικά την ποιμαντική, ειδικά, ως προς την περίπτωση των νοσηλευόμενων ασθενών.

Η Ποιμαντική για τους ασθενείς εννοείται, πως έχει ως βασικό της πρότυπο το παράδειγμα του ίδιου του Ιησού Χριστού και της φιλανθρωπίας, αγάπης και βοήθειάς Του, όπως

⁸⁸ Στο ίδιο, σελ. 34

⁸⁹ Παπαθανασίου Α., «Φιλανθρωπία ή Ακτιβισμός», στο *Θεραπείαν προσάγοντες. Εισαγωγή στην Ποιμαντική Διακονία στον χώρο της Υγείας*, Δίκτυο του Οικουμενικού Πατριαρχείου για την Ποιμαντική διακονία στο χώρο της Υγείας, Αθήνα, 2011, σ.σ. 43 - 56

φυσικά και των θεραπειών του, προς τους διάφορους ασθενείς και δαιμονισμένους, όπως αυτό αποτυπώνεται σε πολλές περιπτώσεις μέσα από την Καινή Διαθήκη. Τα παραδείγματα, είναι πολλά, όπως είναι μεταξύ άλλων, εκείνο της θεραπείας του εκ γενετής τυφλού που μπορούμε να βρούμε στο Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο: «ταῦτα εἰπὼν ἔπτυσσε χαμαὶ καὶ ἐποίησε πηλὸν ἐκ τοῦ πτύσματος, καὶ ἐπέχρισε τὸν πηλὸν ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ τυφλοῦ καὶ εἶπεν αὐτῷ· ὕπαγε νίσαι εἰς τὴν κολυμβήθραν τοῦ Σιλωάμ, ὃ ἐρμηνεύεται ἀπεσταλμένος. ἀπῆλθεν οὖν καὶ ἐνίψατο, καὶ ἦλθε βλέπων».⁹⁰

Πρόκειται για θαυματουργές πράξεις θεραπειών ατόμων με διάφορα προβλήματα υγείας και οι οποίες επρόκειτο επίσης να αφήσουν μια τεράστια παρακαταθήκη στους μαθητές του Κυρίου. Η παρακαταθήκη αυτή, πιο συγκεκριμένα, είναι το ότι ο αληθινός χριστιανός δεν είναι δυνατόν να επιδεικνύει αδιαφορία για τον πόνο του συνανθρώπου του. Αντίθετα, έχει το καθήκον να τον συνδράμει και να τον ανακουφίσει, μεριμνώντας για την θεραπεία του.⁹¹

Πολύ σημαντικό παράδειγμα συγχρόνως όμως, δεν παύει να είναι κι εκείνο που έχει να κάνει με την ιστορία του καλού Σαμαρείτη, που εξιστορεί ο Ιησούς Χριστός, στο κατά Λουκάν Ευαγγέλιου (συγκεκριμένα, στα χωρία Λουκ. 10, 30 - 37). Ο Σαμαρείτης, ένας άνθρωπος που για τους Ιουδαίους της εποχής του Χριστού, θεωρούνταν αλλόφυλος και διαφορετικής θρησκευτικής ιδεολογίας και κοσμοθεωρίας, καθίσταται το ιδανικό πρότυπο του ανθρώπου, και κατά συνέπεια του σωστού χριστιανού, δεδομένου, ότι προσφέρει βοήθεια στον τραυματισμένο Ιουδαίο που είχε πέσει θύμα κακοποίησης από ληστές. Ο φιλόανθρωπος Σαμαρείτης εδώ, δεν υποδηλώνει μονάχα το στοιχείο της συμπάθειας και της συναισθηματικής υποστήριξης προς τον τραυματισμένο ταξιδιώτη, αλλά ταυτόχρονα εξασφαλίζει κάθε δυνατή παρέμβαση, για την ανακούφιση και θεραπεία του νοσούντος από τα τραύματά του.⁹²

Από κει και πέρα, και με την ανάπτυξη συγχρόνως του χριστιανικού κινήματος και της Εκκλησίας του Κυρίου, παραδείγματα, όπως εκείνα του ίδιου του Χριστού ή αντίστοιχα του καλού Σαμαρείτη, αποτελέσαν διαχρονικά ένα είδος οδηγού, ως προς την Ποιμαντική έναντι των αρρώστων, όσο επίσης και ως προς την προσφορά βοήθειας προς τον συνάνθρωπο εν γένει. Πολύ χαρακτηριστικό εδώ ήταν το παράδειγμα της τεράστιας προσφοράς που είχε προσφέρει η

⁹⁰ Ιω. 9, 6 -7

⁹¹ π. Αυγουστήδης Α., *Συντροφεύοντας τον άνθρωπο που νοσεί -Εισαγωγή στην Ποιμαντική της Υγείας*, εκδόσεις Αρμός, Αθήνα, 2015, σελ. 47

⁹² Στο ίδιο, σελ. 47

τοπική Εκκλησία της Αλεξανδρείας της Αιγύπτου κατά την διάρκεια του τρίτου αιώνα μ.Χ., επί αυτοκράτορος Γαλιηνού, όταν ξέσπασε στην περιοχή μια τεράστια επιδημία πανώλης.⁹³

Ο τότε επίσκοπος Αλεξανδρείας Διονύσιος με συνεχείς εκκλήσεις του είχε προτρέψει τα μέλη της τοπικής Εκκλησίας να προσφέρουν κάθε δυνατή βοήθεια για την ανακούφιση των πασχόντων. Με την δική του προσωπική καθοδήγηση άλλωστε, είχε οργανωθεί εκ μέρους των πιστών της περιοχής μια πολύ μεγάλη κινητοποίηση. Αυτή αφορούσε τόσο στην προσφορά βοήθειας για την ανακούφιση των ασθενών, όσο και στον ενταφιασμό και την φροντίδα των σωρών όσων είχαν υποκύψει στην αρρώστια. Ο Διονύσιος Αλεξανδρείας, ως προς αυτήν την στάση των χριστιανών άλλωστε, είχε τονίσει εκείνο το διάστημα την ανωτερότητά τους έναντι των ειδωλολατρών, καθώς οι τελευταίοι είτε άφηναν άταφους τους νεκρούς τους, είτε δεν επέτρεπαν σε άλλα άτομα να εισέλθουν στα σπίτια τους, αν ήταν οι ίδιοι άρρωστοι.⁹⁴

Με αφορμή αυτό το συγκεκριμένο ιστορικό περιστατικό, ο πατήρ Αδαμάντιος Αυγουστήδης, μας παραπέμπει συγχρόνως και στην σκέψη του Ιωάννη Ζηζιούλα. Ο τελευταίος, πιο συγκεκριμένα, είχε επισημάνει χαρακτηριστικά πως εντός του περιβάλλοντος της σύγχρονης καθημερινότητας όπου οι άνθρωποι πολλές φορές μπορεί να βιώνουν οδυνηρές συνθήκες, δεν παύει να έχει τεράστια σημασία και καθοριστικό ρόλο, η ορατή και ψηλαφητή φανέρωση της αγάπης του Θεού για τους δοκιμαζόμενους ανθρώπους. Πρόκειται για την διάσταση του θαύματος που όταν και όπου λάβει χώρα αναμφίβολα δεν γίνεται να παραβλεφθεί. Το ίδιο το θαύμα ωστόσο δεν είναι απλά και μόνο μια στιγμή υπερφυσικής επέμβασης στη ζωή κάποιου ατόμου που έχει ανάγκη και που μέσω αυτής της επέμβασης μπορεί να σωθεί, να βελτιώσει την υγεία του, να καταπολεμήσει μια ασθένεια, εν γένει μια αρνητική συνθήκη και κατάσταση που το ταλαιπωρεί. Το θαύμα είναι και μια περίπτωση μέσα από την οποία εκφράζεται ξεκάθαρα και ολόκληρο το σώμα της Εκκλησίας, είναι κάτι με οικουμενικές διαστάσεις.⁹⁵

Εξ αφορμής αυτής της παρατήρησης του Αδαμάντιου Αυγουστήδη, θα μπορούσε σε αυτό το σημείο συγχρόνως να προσθέσει κάποιος και το ότι μέσα από τα θαυματουργικά σημεία και έργα του Θεού αποτυπώνεται η ίδια η ευχαριστιακή εμπειρία της Εκκλησίας. Και μέσα από μια

⁹³ Στο ίδιο, σελ. 59

⁹⁴ Ευσέβιος Καισαρείας, *Εκκλησιαστική Ιστορία, Λόγος Ζ΄*, PG 20, 685 - 692

⁹⁵ π. Αυγουστήδης Α., *Συντροφεύοντας τον άνθρωπο που νοσεί -Εισαγωγή στην Ποιμαντική της Υγείας*, εκδόσεις Αρμός, Αθήνα, 2015, σελ. 61

τέτοια εμπειρία, την ίδια στιγμή ο άνθρωπος εισέρχεται σε μια νέα σχέση και με τους συνανθρώπους του, όπως επίσης και με όλη την Κτίση γύρω του. Αυτή η σχέση έχει ως ρίζα και βάση της τον ίδιο τον Ιησού Χριστό και το Σώμα Του. Αυτό σημαίνει και την συμμετοχή παράλληλα στην νίκη επί του θανάτου και της αμαρτίας, στοιχείων που επιτεύχθηκαν μέσω του κοσμοσωτήριου έργου του Κυρίου. Μέσω αυτού του θριάμβου, λόγω της Ανάστασης του Χριστού, πηγάζει η ζωή για όλα τα μέλη της Εκκλησίας.⁹⁶

Υπό αυτό το πρίσμα κάλλιστα μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι η θαυματουργική ίαση των ασθενών είναι και η πρόγευση και αποκάλυψη των συνεπειών της μετοχής στη Βασιλεία του Θεού.⁹⁷ Είναι η πρόγευση εκείνης της κατάστασης, κατά την οποία ο θάνατος και η αμαρτία και η φθορά θα έχουν νικηθεί ολοκληρωτικά, καθώς το ανθρώπινο ον και η κτίση θα εισέλθουν δια παντός στην θέωση και στην ανακαίνιση.⁹⁸ Ας θυμηθούμε, σε αυτό το σημείο, το ακόλουθο χωρίο μέσα από Κατά Ιωάννη Ευαγγέλιο, όπου λέει προς τους μαθητές Του ο Κύριος: «ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, κἂν ἀποθάνῃ, ζήσεται· καὶ πᾶς ὁ ζῶν καὶ πιστεύων εἰς ἐμέ οὐ μὴ ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα. πιστεύεις τοῦτο;».⁹⁹

Είναι εμφανές, υπό το πρίσμα και όλων των παραπάνω επισημάνσεων, πως για άτομα, όπως ο αείμνηστος πατήρ Αδαμάντιος Αυγουστίδης, η ποιμαντική ευαισθησία για τους πάσχοντες είναι κάτι το εκκλησιολογικά προσδιορισμένο.¹⁰⁰ Κι αυτό δεδομένου ταυτόχρονα και το ότι οι χριστιανοί βιώνουν την νέα πραγματικότητα της εν Χριστώ ζωής, όντας αναπόσπαστα μέλη του εκκλησιαστικού σώματος. Η νέα αυτή πραγματικότητα, αφορά τόσο στην θέωση και στην επαφή του πιστού με το Θεό, όσο όμως επίσης και την αγαπητική σχέση και την συνύπαρξη που αναπτύσσει ο κάθε άνθρωπος με τους συνανθρώπους του.

Αυτή η συνύπαρξη προσφέρει την αρμονική ενότητα στο ανθρώπινο γένος. Έτσι, κατά προέκταση εντός του Σώματος του Χριστού, δηλαδή της Εκκλησίας, προκύπτει έντονα το γνώρισμα της ευαισθησίας και του βαθύτατου καθήκοντος, για την φροντίδα των πασχόντων.

⁹⁶ Ζηζιούλας Ι., *Ευχαριστίας Εξεμπλάριον*, εκδόσεις Ευεργέτις, Μέγαρο, 2011, σελ. 52

⁹⁷ Πατρώνος Γ., *Η ιστορική πορεία του Ιησού, από τη φάτνη ως τον κενό τάφο*, εκδόσεις Δόμος, Αθήνα, 1997, σ.σ. 408 - 410

⁹⁸ Βασιλειάδης Π., «Ο Ιησούς Χριστός ιατρός των ψυχών και των σωμάτων. Βιβλική προσέγγιση», στο *Η Υγεία και η Ασθένεια στην Λειτουργική Ζωή της Εκκλησίας*, Κλάδος Εκδόσεων της Επικοινωνιακής και Μορφωτικής Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα, 2009, σ.σ. 45 - 47

⁹⁹ Ιω. 11, 26

¹⁰⁰ π. Αυγουστίδης Α., «Εισαγωγή», στο *Ανθρώπου απαξίωση. Σχόλιο στην Ποιμαντική του Ήθους*, εκδόσεις Επιστροφή, Αθήνα, 2017, σελ. 63

Αυτά τα συναισθήματα έχουν έναν καθαρά χριστοκεντρικό και εκκλησιοκεντρικό χαρακτήρα, κι αυτό ακριβώς το ήθος είναι που εκφράζει με πολύ σαφή και περιεκτικό τρόπο και η διατύπωση που χρησιμοποιείται από τον Απόστολο Παύλο στην Β΄ Προς Κορινθίους επιστολή του και συγκεκριμένα στο Β΄ Κορ. 11, 29, όπου αναφέρει χαρακτηριστικά: «τίς ασθενεί, ουκ ασθενώ».¹⁰¹

Εξαρχής μέσα στην Καινή Διαθήκη και γενικότερα μέσα από τα πρώτα βήματα ακόμη της χριστιανικής Εκκλησίας είναι παραπάνω από εμφανές το στοιχείο που αφορά στην φροντίδα και την βοήθεια των χριστιανών προς τους συνανθρώπους τους. Μια φροντίδα που έχει σχέση τόσο με την ιατρική περίθαλψη, όσο και με την πνευματική και ψυχική διαποίμανση και καθοδήγηση. Ένα πολύ χαρακτηριστικό παράδειγμα, είναι εκείνο του ευαγγελιστή Λουκά που ήταν γιατρός.¹⁰² Ο Λουκάς ήτανε στενός συνεργάτης του αποστόλου Παύλου στο αποστολικό του έργο, αλλά και ήταν μαζί του κατά την διάρκεια της φυλακίσεως του στη Ρώμη.

Το ίδιο άλλωστε μπορεί να παρατηρήσει κάποιος και για τις δύο αδερφές Ζηναΐδα και Φιλονίλλα που ήταν από την Ταρσό της Κιλικίας, όπως ο Παύλος και που άσκησαν αργότερα την ιατρική και μάλιστα αφιλοκερδώς στην Δημητριάδα στον ελλαδικό χώρο. Είναι γνωστό δε, το ότι είχαν κάνει το σπήλαιο που χρησιμοποίησαν ως ασκητήριο τους, και ως θεραπευτήριο. Σε όλη την διάρκεια της ζωής τους είχαν χρησιμοποιήσει εκείνο το μέρος και ως τόπο ιεραποστολής.¹⁰³

Μέσα από τα διάφορα κείμενα, όχι μόνο της Αγίας Γραφής, αλλά και της Ιεράς Παράδοσης και της πατερικής γραμματείας, έχουμε την πληροφορία ότι πάρα πολλοί άνθρωποι είχαν την συγκεκριμένη ιδιότητα. Μάλιστα σε πολλές περιπτώσεις έχουμε να κάνουμε με άγιες γυναίκες, όπως ήταν η αγία Ερμιόνη, η οποία καταγόταν από την Καισάρεια της Παλαιστίνης και ήταν κόρη του αγίου Φιλίππου του διακόνου.¹⁰⁴ Η σημασία της εν λόγω αγίας έχει θεωρηθεί διαχρονικά σημαντική, ως προς το θέμα της ανάδειξης της παλαιότατης παράδοσης περί «αγίων Αναργύρων» που είχε αντικαταστήσει κατά την περίοδο της Ύστερης Αρχαιότητας, την αρχαία

¹⁰¹ Β΄ Κορ. 11, 29

¹⁰² Τούτουζας Π., «Ο ευαγγελιστής Λουκάς ως ιατρός», Εκκλησία και ασθένεια», στο *Πρακτικά Διεθνούς Ιατροκοινολογικού Συνεδρίου*, Θήβα, 5 -7 Σεπτεμβρίου 2003, εκδόσεις Ακρίτας, Αθήνα, 2008, σ.σ. 62 - 67

¹⁰³ π. Αυγουστίδης Α., «Εισαγωγή», στο *Ανθρώπου απαξίωση. Σχόλιο στην Ποιμαντική του Ήθους*, εκδόσεις Επιστροφή, Αθήνα, 2017, σελ. 67

¹⁰⁴ Νικόδημος ο Αγιορείτης, *Συναξαριστής των δώδεκα μηνών του ενιαυτού*, τόμος 1^{ος}, εκδόσεις Ορθόδοξος Κυψέλη, Θεσσαλονίκη, 1989, σ.σ. 79 - 83

παράδοση περί ιατρών θεραπευτών, που είχαν θεοποιηθεί, όπως είχε συμβεί, για παράδειγμα, με την περίπτωση του Ασκληπιού και των διαφόρων αρχαίων ιερών του που θεωρούνταν και θεραπευτήρια συγχρόνως. Για την ίδια την αγία Ερμιόνη, είναι γνωστό πως πέραν των ιατρικών της υπηρεσιών είχε κι έντονη ιεραποστολική δράση, ενώ είχε δημιουργήσει στην περιοχή της Εφέσου στη Μικρά Ασία ένα ξενώνα και πανδοχείο και όπου παρέχονταν και πνευματικές, αλλά και ιατρικές υπηρεσίες.¹⁰⁵

Πολλοί από αυτούς του ιατρούς και θεραπευτές στο τέλος είχαν μαρτυρήσει, λόγω του ιεραποστολικού τους έργου, στοιχείο σημαντικό, ως προς αυτή την σύνδεση ανάμεσα στην ποιμαντική και φροντίδα των ασθενών με το κήρυγμα του λόγου του Ευαγγελίου. Ένα ενδεικτικό παράδειγμα μάλιστα, είναι εκείνο του αγίου Αλεξάνδρου από τη Φρυγία της Μικράς Ασίας που ήταν επίσης γιατρός στο επάγγελμα και που μαρτύρησε στη σημερινή Λυών της Γαλλίας επί αυτοκράτορος Μάρκου Αυρηλίου το 177 μ.Χ.¹⁰⁶

Σχετικές μαρτυρίες, ως προς την περίπτωση του εν λόγω αγίου μας παρέχει ο εκκλησιαστικός ιστορικός Ευσέβιος της Καισαρείας, καθώς σε ένα απόσπασμα μέσα από το Πέμπτο Βιβλίο του, διαβάζουμε τα ακόλουθα: «ὧν καὶ ἀνεταζομένων, Ἀλέξανδρός τις, Φρυγῆς μὲν τὸ γένος, ἰατρὸς δὲ τὴν ἐπιστήμην, πολλοῖς ἔτεσιν ἐν ταῖς Γαλλίαις διατρίψας καὶ γνωστὸς σχεδὸν πᾶσιν διὰ τὴν πρὸς θεὸν ἀγάπην καὶ παρρησίαν τοῦ λόγου (ἦν γὰρ καὶ οὐκ ἄμοιρος ἀποστολικοῦ χαρίσματος), παρεστὼς τῷ βήματι καὶ νεύματι προτρέπων αὐτοὺς πρὸς τὴν ὁμολογίαν, φανερὸς ἦν τοῖς περιεστηκόσιν τὸ βῆμα ὥσπερ ὠδίνων. ἀγανακτήσαντες δὲ οἱ ὄχλοι ἐπὶ τῷ τοῦς πρότερον ἡρνημένους αὐτοῖς ὁμολογεῖν, κατεβόησαν τοῦ Ἀλεξάνδρου ὡς ἐκείνου τοῦτο ποιοῦντος, καὶ ἐπιστήσαντος τοῦ ἡγεμόνος καὶ ἀνετάσαντος αὐτὸν τίς εἶη, τοῦ δὲ φήσαντος ὅτι «Χριστιανός», ἐν ὀργῇ γενόμενος κατέκρινεν αὐτὸν πρὸς θηρία. καὶ τῇ ἐπιούσῃ εἰσῆλθεν μετὰ καὶ τοῦ Ἀττάλου, καὶ γὰρ καὶ τὸν Ἀτταλὸν τῷ ὄχλῳ χαριζόμενος ὁ ἡγεμὼν ἐξέδωκε πάλιν πρὸς θηρία· οἱ καὶ διὰ πάντων διελθόντες τῷ ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ πρὸς κόλασιν ἐξηρημένων ὀργάνων καὶ μέγιστον ὑπομείναντες ἀγῶνα, τοῦσχατον ἐτύθησαν καὶ αὐτοί, τοῦ μὲν Ἀλεξάνδρου μήτε στενάξαντος μήτε γρύξαντός τι ὅλως, ἀλλὰ κατὰ καρδίαν ὁμιλοῦντος τῷ θεῷ».¹⁰⁷

¹⁰⁵ π. Αυγουστίδης Α., «Εισαγωγή», στο *Ανθρώπου απαξίωση. Σχόλιο στην Ποιμαντική του Ήθους*, εκδόσεις Επιστροφή, Αθήνα, 2017, σελ. 68

¹⁰⁶ Στο ίδιο, σελ. 69

¹⁰⁷ Ευσέβιος Καισαρείας, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, Λόγος Ε΄, PG 20, 428

Η ιστορία στην συνέχεια έχει να μας παρουσιάσει ήδη από την πρωτοχριστιανική εποχή και έπειτα ένα πλήθος Ιατρών Αναργύρων, οι οποίοι θεράπευαν τους ασθενείς δίχως χρηματική αμοιβή, στο όνομα της αγάπης του Χριστού. Πολλοί εξ αυτών έγιναν συγχρόνως μάρτυρες της χριστιανικής πίστης. Φυσικά, το πλέον γνωστό παράδειγμα, τέτοιων γιατρών που μαρτύρησαν για την πίστη τους, είναι το ζεύγος των αγίων Κοσμά και Δαμιανού. Άλλωστε, η αναφορά περί Αγίων Αναργύρων, παραπέμπει, κατά κύριο λόγο, σε αυτά τα δύο συγκεκριμένα ονόματα. Οι δύο άγιοι, με βάση την σχετική παράδοση, έζησαν στην Ρώμη κατά την διάρκεια του 3^{ου} αιώνα μ.Χ. και μαρτύρησαν δια λιθοβολισμού.¹⁰⁸

Υπάρχουν και άλλα δύο ζεύγη αγίων που υπήρξαν επίσης ιατροί και που προσέφεραν δωρεάν τις υπηρεσίες τους, ενώ παράλληλα είχαν αναπτύξει ιεραποστολική δράση και που έχουν τα ονόματα Κοσμάς και Δαμιανός. Το ένα ζεύγος, με βάση την αγιολογική παράδοση που παραδίδει ο άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης, έζησε κάπου στην Ασία και μαρτύρησε δια ξίφους το 292 μ.Χ.¹⁰⁹ ενώ το άλλο ζεύγος είχε ζήσει και δράσει στην Αραβία και όπου επίσης μαρτύρησε δια του ξίφους το ίδιο ακριβώς έτος.¹¹⁰

Στα πλαίσια του βιβλίου του «Συντροφεύοντας τον Άνθρωπο που νοσεί», βλέπουμε, πως ο πατήρ Αδαμάντιος Αυγουστίδης προσφέρει μια πληθώρα ιστορικών στοιχείων, για το ζήτημα της αδιάρρηκτης σύνδεσης που υπήρξε διαχρονικά ανάμεσα στην προσφορά προς τους νοσούντες από την μεριά της Εκκλησίας και την ψυχοπνευματική ποιμαντική της προσφορά και δράση. Το πλέον κλασικό παράδειγμα, αυτού του συνδυασμού, κατά την άποψη του γράφοντος, και που φυσικά αναφέρεται από τον Αδαμάντιο Αυγουστίδη, είναι εκείνο που έχει σχέση με την περίπτωση του Μεγάλου Βασιλείου.

Εντός του συγκεκριμένου έργου του Αδαμάντιου Αυγουστίδη, παρατηρεί κανείς, πως υφίσταται μια λεπτομερής αναφορά στο έργο και την προσφορά του μεγάλου Καππαδόκη Πατέρα των πρώτων αιώνων της ιστορίας της Εκκλησίας και του Χριστιανισμού, έναντι των ασθενών. Το αποκορύφωμα άλλωστε, αυτής της προσφοράς του Μεγάλου Βασιλείου προς το

¹⁰⁸ Νικόδημος ο Αγιορείτης, *Συναξαριστής των δώδεκα μηνών του ενιαυτού*, τόμος 6^{ος}, εκδόσεις Ορθόδοξος Κυψέλη, Θεσσαλονίκη, 1989, σ.σ. 9 - 10

¹⁰⁹ Στο ίδιο, Τόμος 2^{ος}, σ.σ. 9 - 10

¹¹⁰ Στο ίδιο, Τόμος 1^{ος}, σ.σ.

συνάνθρωπο είναι δυνατό να θεωρηθεί πως υπήρξε το νοσοκομειακό συγκρότημα που ήταν γνωστό ως Βασιλειάδα.¹¹¹

Η αναφορά αυτή προς το Μέγα Βασίλειο και το έργο του, είναι συνδυασμένη στο βιβλίο αυτό και με την εξιστόρηση μιας σειράς εξελίξεων που είχαν λάβει χώρα εν γένει τόσο εντός της πρωτοχριστιανικής Εκκλησίας, ειδικά εκείνης του 4^{ου} αιώνα μ.Χ., όσο κατά προέκταση και εντός του ελληνορωμαϊκού κόσμου της Ύστερης Αρχαιότητας. Εξελίξεων που σαφέστατα είχαν έναν κοσμογονικό χαρακτήρα, ειδικά από την εποχή του Μεγάλου Κωνσταντίνου και μετά, όταν η χριστιανική Εκκλησία βγήκε από την φάση των διωγμών των προηγούμενων αιώνων και έφτασε παράλληλα, να καταστεί ακόμα και η επίσημη θρησκεία του κράτους εντός του ρωμαϊκού κόσμου, επί Θεοδοσίου του Α΄. Μια τέτοια εξέλιξη θα συνοδευόταν μάλιστα, και από την διαδικασία της εμφάνισης και φαινομένων θρησκευτικού φανατισμού και σκοταδισμού από μέρους πολλών χριστιανών που προέβησαν εκείνη ην περίοδο σε καταστροφές ειδωλολατρικών ναών, αγαλμάτων, διαφόρων αρχαίων έργων τέχνης κλπ.¹¹²

Μια τέτοια εξέλιξη από την άλλη μεριά, όπως είναι σαφές μέσα από τις σχετικές περιγραφές του βιβλίου, δεν έγινε δίχως εμπόδια και προκλήσεις για την Εκκλησία, προκλήσεις που είχαν να κάνουν, πιο συγκεκριμένα, με την εμφάνιση και δράση διαφόρων αιρετικών κακοδοξιών. Σε αυτό το συγκεκριμένο ιστορικό πλαίσιο συγχρόνως όμως, είναι αλήθεια το ότι για το Μέγα Βασίλειο η δράση τέτοιων ομάδων, όπως ήταν οι Ευσταθιανοί και οι Μακεδονιανοί, σχετικά με τον τομέα της προσφοράς προς αρρώστους και αναξιοπαθούντα άτομα, είχε αποτελέσει πρότυπο για τον εκκλησιαστικό Πατέρα, ως προς την αντίστοιχη κοινωνική του δράση. Ο ίδιος, σε αυτό το σημείο, είχε επιδείξει πνευματική οξυδέρκεια, ακολουθώντας ταυτόχρονα την ρήση του αποστόλου Παύλου «πάντα δὲ δοκιμάζετε, τὸ καλὸν κατέχετε».¹¹³

Αυτό εννοείται ταυτόχρονα πως δεν σήμαινε το ότι ο Μέγας Βασίλειος είχε υιοθετήσει τις αιρετικές θεολογικές απόψεις των Μακεδονιανών ή των Ευσταθιανών. Αναγνώριζε όμως, απόλυτα την ιδιαίτερη σημασία της φιλανθρωπικής δράσης που είχαν αναπτύξει οι συγκεκριμένες ομάδες και μάλιστα μες στην ίδια την καρδιά της αυτοκρατορίας, με άλλα λόγια,

¹¹¹ Παπαδόπουλος Στ., *Μέγας Βασίλειος, Βίος και Θεολογία*, Αθήνα, 1991, σ.σ. 63 - 64

¹¹² π. Αυγουστίδης Α., *Συντροφεύοντας τον άνθρωπο που νοσεί -Εισαγωγή στην Ποιμαντική της Υγείας*, εκδόσεις Αρμός, Αθήνα, 2015, σελ. 84

¹¹³ Α΄ Θες. 5, 21

την Κωνσταντινούπολη. Έτσι, υιοθέτησε και προσάρμοσε στο εκκλησιαστικό ήθος τα θετικά στοιχεία αυτών των συγκεκριμένων αιρετικών ομάδων. Ενεργοποιήθηκε με τέτοιο τρόπο, προκειμένου η ενεργή και οργανωμένη φιλανθρωπία να είναι επωφελής για τους πιστούς και την Εκκλησία και ώστε να μην εκχωρηθεί στις αιρετικές ομάδες με τέτοιο τρόπο, με τον οποίο οι τελευταίες θα μπορούσαν, να προσηλυτίσουν οπαδούς.¹¹⁴

Όντας συντονισμένος με την ατμόσφαιρα και το κλίμα της εποχής του ο Μέγας Βασίλειος οργάνωσε μια σειρά μοναστικών κοινοτήτων με τέτοιο τρόπο, ώστε να είναι εφικτή η προσφορά διακονίας προς όσους είχαν ανάγκη και ήταν αναξιοπαθούντες, τόσο σε πόλεις, όσο και σε χωριά. Και δεν είναι τυχαίο, πως το μεγάλο φιλανθρωπικό συγκρότημα που επρόκειτο να δημιουργήσει για την διακονία των ποικίλων μορφών ασθενών και ενδεών, επρόκειτο να το ονομάσει «Πτωχοτροφείο» ή αλλιώς «Πτωχείον». Στη συγκεκριμένη περίπτωση, έκανε χρήση της ορολογίας που χρησιμοποίησαν από καιρό πριν, οι προαναφερόμενοι αιρετικοί Ευσταθιανοί.¹¹⁵

Είναι επίσης πολύ χαρακτηριστικό το ότι ο Μέγας Βασίλειος δεν είχε προβεί στην χρήση του όρου «ξενοδοχείο», καθώς ο στόχος του δεν ήταν να προβάλει αυτά τα ιδρύματα και τους συγκεκριμένους χώρους, ως ξενώνες, αλλά ως χώρους στους οποίους προσφερόταν βοήθεια προς ασθενείς κι εν γένει προς οποιονδήποτε μπορεί να είχε μεγάλη ανάγκη. Η νοσοκομειακή περίθαλψη προς αυτά τα άτομα συνδυάστηκε άριστα όμως και με την πνευματική προσφορά. Και αυτή η διάκριση ανάμεσα στην ανθρωπιστική και την πνευματική προσφορά εξαρχής ήταν ευδιάκριτη.¹¹⁶

Οι διάφορες εξελίξεις και σημαντικές αλλαγές που προέκυψαν στην ιστορική πορεία του θεσμού της Εκκλησίας (αλλαγές σε θεσμικό και οργανωτικό επίπεδο) κάθε άλλο παρά θα αλλοίωναν την αυτοσυνειδησία του εκκλησιαστικού σώματος. Ακόμα και στη σύγχρονη εποχή εξάλλου, είναι χαρακτηριστικό πως ανεξαρτήτως της ύπαρξης νέων κοινωνικών ή πολιτισμικών δεδομένων, η Εκκλησία συνεχίζει να πορεύεται με βάση την επίγνωση, πως δεν είναι ένα

¹¹⁴ π. Αυγουστίδης Α., *Συντροφεύοντας τον άνθρωπο που νοσεί -Εισαγωγή στην Ποιμαντική της Υγείας*, εκδόσεις Αρμός, Αθήνα, 2015, σελ. 90

¹¹⁵ MILLER T., *Η γέννηση του νοσοκομείου στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία*, μετάφραση Νίκος Κελερμένος, εκδόσεις Βήτα, Αθήνα, 1998, σελ. 112

¹¹⁶ π. Αυγουστίδης Α., *Συντροφεύοντας τον άνθρωπο που νοσεί -Εισαγωγή στην Ποιμαντική της Υγείας*, εκδόσεις Αρμός, Αθήνα, 2015, σελ. 90

θηρσκευτικό μόρφωμα, αλλά πρώτα και κύρια μια ευχαριστιακή κοινότητα, προσανατολισμένη προς τα Έσχατα, με βάση και το χωρίο Ματθ. 6, 33, όπου διαβάζουμε «ζητείτε δὲ πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν».¹¹⁷

Αυτή η αυτοσυνειδησία, σχετικώς με τα Έσχατα εννοείται, πως δεν σημαίνει από την άλλη μεριά, ότι το εκκλησιαστικό σώμα είναι αποκομμένο από την εκάστοτε κοινωνική, οικονομική, πολιτική, πολιτιστική κλπ., πραγματικότητα. Αντίθετα έχει πλήρη συνείδηση των όσων συμβαίνουν και ενεργοποιείται κατάλληλα και ανάλογα, όντας παρόν στα πλαίσια των ιστορικών εξελίξεων, διαμορφώνοντας πολιτιστικές και πολιτισμικές αξίες. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, έχουμε να κάνουμε, με αυτό που σημείωνε ο θεολόγος G. Florovsky, και που τόνιζε πως ο χριστιανός θεολόγος οφείλει να επιδεικνύει τη μεγαλύτερη δυνατή ιστορική ευαισθησία. Εκείνος που είναι αναίσθητος, ως προς την ιστορική και κοινωνική πραγματικότητα που υφίσταται τριγύρω του, είναι δύσκολο να είναι χριστιανός και μέλος της Εκκλησίας.¹¹⁸

Δεν είναι επίσης εδώ τυχαίο πως από νωρίς και καθώς πια ο χριστιανισμός άρχισε να διαχέεται και να μεταδίδεται εντός του ελληνορωμαϊκού κόσμου, κατέστη εμφανές η ανάγκη να ξεκινήσει μια διαδικασία υιοθέτησης μεθόδων και πρακτικών περί προσφοράς βοήθειας προς ασθενείς, που ήδη υφίσταντο εντός του κόσμου των ειδωλολατρών. Σαφέστατα επίσης, την ίδια στιγμή, είναι γεγονός ότι κάποιοι χριστιανοί εκείνη την περίοδο είχαν εκφράσει αντιρρήσεις, αναφορικά με την υιοθέτηση τέτοιων τεχνικών, δεδομένου, ότι προέρχονταν από τους κόλπους των Εθνικών. Μια τέτοια αντιπαράθεση αφορούσε και το ζήτημα περί της ποιμαντικής των ασθενών, δεδομένου, ότι είχε τεθεί ο προβληματισμός, ως προς τον τρόπο αξιοποίησης των ιατρικών γνώσεων και άλλων «κοσμικών» θεραπευτικών μεθόδων της εποχής.¹¹⁹

Σε κάθε περίπτωση όμως, είχε καταστεί εμφανές για την πλειοψηφία των διαφόρων στελεχών της Εκκλησίας, πως ήταν απαραίτητη η χρήση τέτοιων μεθόδων, δεδομένου, πως η φροντίδα και ποιμαντική των ασθενών όντως, θα μπορούσε να καταστεί πολύ πιο αποτελεσματική. Αυτό δεν σήμαινε, πως έτσι είχε επέλθει κάποια αλλαγή, σχετικά με τις θεολογικές αντιλήψεις και κοσμοθεωρίες των ίδιων των χριστιανών. Πολύ απλά, η επέκταση

¹¹⁷ Ματθ. 6, 33

¹¹⁸ Φλωρόφσκυ Γ., *Οι δρόμοι της Ρωσικής Θεολογίας*, πρόλογος - μετάφραση Ευτυχία Γιούλτση, εκδόσεις Π. Πουρνάρας, Θεσσαλονίκη, 1979, σελ. 225

¹¹⁹ π. Αυγουστίδης Α., *Συντροφεύοντας τον άνθρωπο που νοσεί -Εισαγωγή στην Ποιμαντική της Υγείας*, εκδόσεις Αρμός, Αθήνα, 2015, σελ. 99

του ίδιου του εκκλησιαστικού σώματος, σε συνδυασμό και με τα νέα κοινωνικά και πολιτισμικά δεδομένα που αναδύονταν στην πορεία, σηματοδότησε αλλαγές και εξελίξεις και στον τομέα της Ιατρικής και της Ποιμαντικής.¹²⁰

Πολύ ενδιαφέρουσα, εν τω μεταξύ, είναι η σχέση ανάμεσα στην ποιμαντική και φροντίδα των αναξιοπαθούντων και τον Μοναχισμό. Ο τελευταίος φυσικά είχε ανέκαθεν ως βασικό του στόχο και λόγο ύπαρξής του τη θέωση του ανθρώπου, χωρίς να αποκλίνει από τον ευχαριστιακό και εκκλησιοκεντρικό προσανατολισμό της Εκκλησίας. Καθ' όλη την διάρκεια της ιστορικής του εξέλιξης ο ορθόδοξος Μοναχισμός προσπάθησε να ισορροπήσει ανάμεσα στην θεωρία και την πράξη. Αυτό σήμαινε πως η οποιαδήποτε πρακτική δραστηριότητα κατά την διάρκεια του ανθρώπινου βίου θα πρέπει να είναι έτσι οργανωμένη, ώστε να εκφράζει το χριστιανικό ήθος. Η χριστιανική διδασκαλία, με άλλα λόγια, θα πρέπει πάντα να είναι τρόπος ζωής.¹²¹

Κάτι τέτοιο αποτυπώθηκε διαχρονικά και ως προς την περίπτωση της ιατρικής φροντίδας έναντι των ασθενών. Κι εδώ καθοριστικός ήταν ο ρόλος Πατέρων της Εκκλησίας, όπως του Μεγάλου Βασιλείου. Ακολουθώντας το παράδειγμα του τελευταίου, λόγω της «Βασιλειάδας» του, οι μοναχοί στην πορεία θα προσέφεραν ποιμαντική φροντίδα προς τους ασθενείς ως διακόνημα, στα πλαίσια του ασκητικού βίου και χωρίς αυτό να είναι αυτοσκοπός. Ο ορθόδοξος μοναχισμός δεν αδιαφόρησε ποτέ για τους φτωχούς, τους ασθενείς και τους ενδεείς, αλλά αυτό δεν σημαίνει το ότι απέκλινε από τον βασικό λόγο και χαρακτήρα της ύπαρξής του.¹²²

Κι εδώ, για άλλη μια φορά, αντιλαμβάνεται κανείς την χρήση σχετικών παραδειγμάτων από μέρους του πατρός Αδαμάντιου Αυγουστίδη. Ένα τέτοιο παράδειγμα, είναι εκείνο της αναφοράς στη Μονή Παντοκράτορος στην Κωνσταντινούπολη και στο Τυπικό της που χρονολογείται από τον 12^ο αιώνα. Το Τυπικό συγκεκριμένα αναφερόταν στην λειτουργία του νοσοκομείου που λειτουργούσε μέσα στο μοναστήρι. Το νοσκομοείο ήταν σαφέστατα μεν εκκλησιαστικό. Σαφέστατα όμως, η φροντίδα προς τους ασθενείς του είχε ανατεθεί σε εξειδικευμένους επαγγελματίες γιατρούς και νοσηλευτικό προσωπικό (χειτούργους,

¹²⁰ Στο ίδιο, σελ. 100

¹²¹ Γρηγόριος ο Θεολόγος, Λόγος Κ', *Περί Δόγματος και καταστάσεως επισκόπων*, PG 35, 1080B

¹²² π. Αυγουστίδης Α., *Ανθρώπου απαξίωση. Σχόλιο στην Ποιμαντική του Ήθους*, εκδόσεις Επιστροφή, Αθήνα, 2017, σελ. 113

παθολόγους κλπ.). Ήταν άτομα με υψηλή επιστημονική εκπαίδευση και κατάρτιση και την ίδια στιγμή διέθεταν και άδειες εξάσκησης επαγγέλματος. Ο μεν ηγούμενος και οι οικονόμοι της Ι.Μ. Παντοκράτορος εξασφάλιζαν την χρηματική και υλική υποστήριξη, όμως από την άλλη μεριά, δεν επεμβαίνουν ως προς το επαγγελματικό έργο των γιατρών.¹²³ Αυτό το στοιχείο δηλαδή, είναι ενδεικτικό, αναφορικά προς τις σαφείς διακρίσεις που υφίσταντο ανέκαθεν εντός του Ορθόδοξου Χριστιανισμού, σχετικά με την πνευματική και θεολογική προσφορά και την διακονία και βοήθεια προς τους ασθενείς.

Στα πλαίσια της σχετικής έρευνας του πατρός Αυγουστίδη, είναι ενδιαφέρον το ότι υφίστανται αναφορές και ως προς την ιατρική φροντίδα των ασθενών και στο πλαίσιο της Δυτικής Εκκλησίας. Αυτή η αναφορά λειτουργεί στο συγκεκριμένο βιβλίο του αείμνηστου πατρός και σαν ένα είδος συγκριτικής αντιπαράθεσης με το παράδειγμα της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Στη Δύση ήταν εξ αρχής σαφές πως η φροντίδα των ασθενών από επαγγελματίες γιατρούς υπήρξε προνόμιο κυρίως ορισμένων ατόμων με οικονομική δυνατότητα, χωρίς πάντως αυτό να σημαίνει ότι γενικά στην πορεία δεν είχαν υπάρξει οργανωμένες προσπάθειες από την Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία και τα ποικίλα μοναστικά της τάγματα. Έτσι, ειδικά κατά την πρώιμη μεσαιωνική περίοδο, παρατηρούμε, πως η ιατρική πολλές φορές ασκούνταν και από μοναχούς, αν και οι τελευταίοι, εν πολλοίς, δεν έπαυαν να είναι περισσότερο κάτι σαν «πρακτικοί» γιατροί.¹²⁴

Σταδιακά ωστόσο, είναι γεγονός πως κι εδώ η φροντίδα των ασθενών θα αποκτήσει έναν πιο οργανωμένο χαρακτήρα εκ μέρους των μοναστηριών. Ήδη και από τον έκτο αιώνα, για παράδειγμα, ο άγιος Βενέδικτος της Νούρσια που μέσω της δημιουργίας του τάγματος των Βενεδικτίνων μοναχών, ήταν ουσιαστικά ο θεμελιωτής του οργανωμένου Μοναχισμού στο Ρωμαιοκαθολικό κόσμο,¹²⁵ στον Κανόνα του μοναχικού βίου που συνέγραψε το 540 μ.Χ., σημειώνει ξεκάθαρα ότι μια βασική αποστολή των μοναχών, είναι και εκείνη της παροχής φροντίδας προς τους ασθενείς.¹²⁶

Η ιατρική φροντίδα κατά την συγκεκριμένη ιστορική περίοδο δηλαδή, κατέστη έργο αποκλειστικά και μόνο της Εκκλησίας. Τα νοσοκομεία που έκαναν σταδιακά την εμφάνισή τους

¹²³ Στο ίδιο, σελ. 114

¹²⁴ Στο ίδιο, σελ. 119

¹²⁵ Νάσιος Χ., *Ο Μυστικισμός του Δυτικού Χριστιανισμού*, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2000, σ.σ. 34 - 38

¹²⁶ Pollak K., *The Healers: The Doctor, then and now*, Camden, New Jersey: Thomas Nelson and Sons, 1963, σελ. 79

ήταν σχεδόν πάντα συνδεδεμένα με ένα μοναστήρι ή με μια μεγάλη ενορία. Αυτό το στοιχείο συνεπαγόταν πως ο τρόπος, με τον οποίο λειτουργούσαν αυτοί οι χώροι, όπως επίσης όμως και οι αρχές που καθόριζαν την καθημερινότητά τους, διέπονταν από το πλαίσιο της θρησκευτικής ζωής της μοναστικής ή της ενοριακής κοινότητας, στην οποία ανήκαν. Υπό αυτό το πρίσμα, είναι εμφανές, το ότι εδώ δεν ετίθετο ζήτημα για μια πιο εξειδικευμένη ποιμαντική διακονία. Με άλλα λόγια, η παροχή της ιατρικής φροντίδας, της πνευματικής καθοδήγησης και της συμμετοχής στη λατρεία και τα εκκλησιαστικά μυστήρια αποτελούσαν ένα ενιαίο σύνολο. Συγχρόνως, οι συνθήκες που αφορούσαν την ποιμαντική των ασθενών καθορίστηκαν από το θρησκευτικό κλίμα της εποχής εκείνης. Επηρεάστηκαν δηλαδή από αντιλήψεις που συνοψίζονταν κυρίως στην ιδέα περί ικανοποίησης της θείας δικαιοσύνης.¹²⁷

Η αρρώστια και η ποιμαντική έτσι συνακόλουθα ερμηνεύτηκαν μέσα από το σκεπτικό, πως ο Θεός πρώτιστα και κύρια είναι τιμωρός, που λαμβάνει υπόψη Του την αμαρτία των Πρωτοπλάστων, με αποτέλεσμα να τιμωρεί με το θάνατο ή να παραδίδει σε καθετί αρνητικό, όπως η ασθένεια τους απογόνους των Πρωτοπλάστων, με άλλα λόγια, γενικά το ανθρώπινο γένος. Αυτό σήμαινε, ότι η αρρώστια είναι κάτι σαν τιμωρία για τα ηθικά παραπτώματα των ανθρώπων. Η αμαρτία στη Δύση, σε αντίθεση με την Ανατολή, νοήθηκε πως είναι παράβαση του θείου νόμου, ενώ στην Ορθοδοξία αντίθετα ο αμαρτωλός θεωρείται, πως είναι ασθενής και ο εξομολόγος του αντίστοιχα, πως είναι πνευματικός ιατρός, τη στιγμή που στο δυτικό κόσμο είναι δικαστής.¹²⁸

Στην πορεία υπήρξε μέσω της Σχολαστικής Θεολογίας μια βελτίωση των σχετικών συνθηκών στο δυτικό ρωμαιοκαθολικό κόσμο. Αυτό ιστορικά είχε συνδεθεί άλλωστε και με την εμφάνιση στην πορεία διαφόρων πανεπιστημιακών ιδρυμάτων, μέσω των οποίων είχε προκύψει μια βελτίωση σε μια σειρά από γνωστικά πεδία, όπως εκείνο της Ιατρικής. Παράλληλα, θα σημειωθεί μια διαδικασία σύζευξης της χριστιανικής κοσμοθεωρίας της Εκκλησίας με φιλοσοφικές παραδόσεις της αρχαιότητας, όπως ήταν ο Αριστοτελικός Εμπειρισμός.

¹²⁷ π. Αυγουστίδης Α., *Ανθρώπου απαξίωση. Σχόλιο στην Ποιμαντική του Ήθους*, εκδόσεις Επιστροφή, Αθήνα, 2017, σελ. 125

¹²⁸ Μπέγζος Μ., *Διόνυσος και Διονύσιος*, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2000, σελ. 182

Καθοριστικός εδώ υπήρξε ο ρόλος του θεολόγου του Ύστερου Μεσαίωνα Θωμά Ακινάτη, με το έργο του οποίου σημειώθηκε μια αναθεώρηση της εκκλησιαστικής επικυριαρχίας¹²⁹

Σταδιακά ωστόσο φάνηκε να προκύπτει στην Δύση μια κατάσταση οριστικής διάκρισης ανάμεσα στην ιατρική φροντίδα και το θεολογικό και θρησκευτικό στοιχείο. Κι αυτό παρόλο που διαχρονικά έκαναν την εμφάνισή τους πάρα πολλά εκκλησιαστικά και μοναχικά τάγματα που συνδέθηκαν άμεσα με το στοιχείο της ποιμαντικής φροντίδας. Πολύ σημαντική εξέλιξη, ειδικά μετά την περίοδο του Διαφωτισμού όμως, είχε υπάρξει κι εκείνη που αφορούσε την έντονη τάση της διακοπής της σχέσης και εξάρτησης ανάμεσα στην ιατρική φροντίδα και τον κόσμο της Εκκλησίας και γενικότερα τον κόσμο της θρησκείας. Η ίδια η Ποιμαντική επίσης εξαρτήθηκε πολύ έντονα και από ορισμένες εξελίξεις, οι οποίες είχαν αναδυθεί κυρίως στα πλαίσια του προτεσταντικού κόσμου. Εξελίξεις, οι οποίες είχαν προέλθει ειδικά από τις σχετικές ιδέες του Ιωάννη Καλβίνου κατά την διάρκεια του 16^{ου} αιώνα. Με βάση αυτές, όσοι διοικούν την Εκκλησία, έχουν αυξημένες και ειδικές υποχρεώσεις, ως προς την φροντίδα των ασθενών και αυτό σημαίνει πως οφείλουν να εμπλέκονται ενεργά στην ίδια την ιατρική πράξη. Κάτι τέτοιο, πιο συγκεκριμένα, αφορά την συμβολή τους στην θεραπεία των ασθενών, μέσω της παροχής, όχι μόνο πνευματικής, αλλά και σωματικής φροντίδας.¹³⁰

Σε κάθε περίπτωση είναι γεγονός πως μέσα από την νοοτροπία της Σχολαστικής Θεολογικής Παράδοσης της Δύσης στην εποχή του Μεσαίωνα, υπήρξε ένας σαφέστατος διχασμός ανάμεσα στην ακαδημαϊκή θεολογία και την ποιμαντική πράξη. Η Συστηματική και η Δογματική Θεολογία έτσι έφτασαν να αποκτήσουν ένα είδος αυτοδύναμης αρμοδιότητας ως προς την διατύπωση των αληθειών της πίστης, χωρίς όμως εδώ ταυτόχρονα να υπάρχει κάποια αρμοδιότητα ή σύνδεση πλέον και με το θέμα περί Ποιμαντικής της προσφοράς και της βοήθειας προς τους ασθενείς. Εδώ ή πλέον σοβαρή παρενέργεια αναμφίβολα θα μπορούσε να θεωρηθεί πως ήταν η υποταγή της θεολογίας της Εκκλησίας σε ένα ψυχρό και στείρο ακαδημαϊσμό και η αποκοπή της επίσης και από το αληθινό αρχαίο βίωμα της Εκκλησίας, έτσι αγνοήθηκε και η λεγόμενη διπλή μέθοδο της Ορθόδοξης Θεολογίας.¹³¹

¹²⁹ π. Αυγουστίδης Α., *Ανθρώπου απαξίωση. Σχόλιο στην Ποιμαντική του Ήθους*, εκδόσεις Επιστροφή, Αθήνα, 2017, σελ. 131

¹³⁰ Στο ίδιο, σελ. 157

¹³¹ Ματσούκας Ν., *Δογματική και Συμβολική Θεολογία*, Τόμος Α', εκδόσεις Π. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη, 1992, σελ. 164

Είναι ενδεικτικό πως ο Αδαμάντιος Αυγουστίδης στην πορεία του εν λόγω βιβλίου του αναφέρεται και στις σχετικές ιστορικές εξελίξεις που έλαβαν χώρα, όσον αφορά την Κλινική Ποιμαντική και Ψυχολογία. Εξελίξεις που φαινόταν άλλωστε να τονίζουν ακόμα περισσότερο αυτήν την προαναφερόμενη αυστηρή διάκριση που είχε προκύψει από καιρό πριν ανάμεσα στην θεολογία και την Ποιμαντική, λόγω του έντονου πανεπιστημιακού και ακαδημαϊκού χαρακτήρα στο πεδίο των θεολογικών σπουδών. Αυτή η σχετική τάση εξάλλου, σε κάποιο βαθμό φαίνεται, πως αποτυπώθηκε και στα πλαίσια της σύγχρονης ελληνικής πραγματικότητας, παρόλο που είναι αλήθεια εδώ, ότι μπορεί να θεωρηθεί αρκετά θετική γενικότερα η ανάπτυξη σπουδών περί Ποιμαντικής εδώ και δεκαετίες στα θεολογικά πανεπιστημιακά τμήματα και σχολές της χώρας. Είναι ενδεικτική εδώ, για παράδειγμα, η εισαγωγή του μαθήματος της Ποιμαντικής της Υγείας στο Τμήμα Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών από το 2012.

Η αλήθεια ωστόσο, τουλάχιστον, ως προς την ελληνική περίπτωση, όπως δείχνει ξεκάθαρα ο Αδαμάντιος Αυγουστίδης διαμέσου της έρευνάς του, πολλές φορές είναι πολύ απογοητευτική. Αυτό οφείλεται, για παράδειγμα, στο ότι σε πολλά νοσοκομεία, δεν υφίσταται το ανάλογο ενδιαφέρον, ως προς την ύπαρξη κάποιου ιερωμένου και εφημέριου που θα μπορούσε να αναλάβει ποιμαντικές φροντίδες για τους ασθενείς. Η αλήθεια εδώ βέβαια, είναι ότι στα σύγχρονα νοσοκομεία, λόγω τους μεγέθους τους και του μεγάλου αριθμού των ασθενών, μπορεί, να μην είναι αρκετή η ύπαρξη ενός μόνο ιερωμένου. Επίσης σε πολλές περιπτώσεις, αν και προβλέπεται η ύπαρξη τουλάχιστον ενός παρεκκλησίου σε χώρους νοσοκομείων, εντούτοις είναι γεγονός, πως αυτά μπορεί να είναι παραμελημένα. Σε κάποιες περιπτώσεις ορισμένα εξ αυτών μπορεί να χρησιμεύουν απλά και ως αποθηκευτικοί χώροι, και σε άλλες αντίστοιχα, μπορεί καν να μην υφίστανται παρεκκλήσια ή μπορεί να υπάρχουν απλώς κάποια απλά προσκυνητάρια.¹³²

Φυσικά σε όλα αυτά μπορεί κανείς να προσθέσει να προβλήματα, όπως εκείνα σχετικά με την οικονομική κάλυψη των αναγκών τέτοιων ναών εντός του νοσοκομείων. Οι οικονομικές δυσκολίες μπορεί να σημαίνουν και προβλήματα συναφή με την πρόσληψη ιεροψαλτών ή ως προς την καθαριότητα αυτών των ναών, την ύπαρξη λαδιού για τα καντήλια ή για κεριά. Όλα αυτά είναι ενδεικτικά, της περιθωριοποίησης της ποιμαντικής διακονίας σε νοσοκομεία και

¹³² π. Αυγουστίδης Α., *Ανθρώπου απαξίωση. Σχόλιο στην Ποιμαντική του Ήθους*, εκδόσεις Επιστροφή, Αθήνα, 2017, σελ. 288

κλινικές, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει ορθή και συγκροτημένη παρουσία της Εκκλησίας ως προς την Ποιμαντική των ασθενών.¹³³

4ο Κεφάλαιο: Εν ασθενίαις καύχησης

Αντίστοιχα, στα πλαίσια του συγκεκριμένου αυτού βιβλίου του πατρός Αδαμάντιου Αυγουστίδη που χρονολογείται στη δεκαετία του 1990, κατά την προσωπική άποψη του γράφοντος, κάτι που θα πρέπει να τονιστεί είναι μια παρατήρηση του αιμνήστου πατρός, καθώς επισήμαινε, πως εδώ και χιλιάδες χρόνια και μετά από την Πτώση των Πρωτοπλάστων, οι άνθρωποι σαφέστατα είχαν χάσει το δρόμο τους. Μπορεί όπως άλλωστε συμβαίνει και στις μέρες μας, σε πολλές περιπτώσεις να επιχειρούν να βρουν το δρόμο τους και νόημα στην ζωή τους μέσα από την προσκόλλησή τους σε στοιχεία και πολιτιστικές παραμέτρους, ιδέες και κοσμοθεωρίες, που εν τέλει όμως δεν τους προσφέρουν καμιά απολύτως απάντηση και σωτηρία. Ο άνθρωπος διαχρονικά συνεχίζει να είναι ένας ταξιδιώτης μέσα στην ερημιά του κόσμου, όντας επίσης ανίκανος να συναντήσει τον συνάνθρωπό του και τον αδερφό του, καθώς έχει παγιδευτεί μέσα στην αυτολατρευτική του αλαζονεία. Καθώς μπορεί να αδυνατεί να βρει την Εκκλησία, όπου υφίσταται η συνένωση των πολλών σε ένα σώμα, καταφεύγει σε ποικιλόμορφα υποκατάστατα.¹³⁴

Δεν αμφισβητεί φυσικά εδώ κανείς ότι διαχρονικά και ήδη εδώ και πολλές δεκαετίες, αν όχι αιώνες, οι ανθρώπινες κοινωνίες δεν έχουν κατορθώσει όντως, να προβούν σε τεράστιες προόδους και εξελίξεις στο τομέα της επιστήμης και της τεχνολογίας. Συγχρόνως όμως, είναι αλήθεια, πως ο τρόπος χρήσης των επιστημονικών και τεχνολογικών εξελίξεων και καινοτομιών πολλές φορές έχει οδηγήσει το ανθρώπινο γένος σε ένα είδος κρίσης που απειλεί τα ίδια τα θεμέλια του ανθρώπινου πολιτισμού. Αυτό είναι εμφανές μέσα από τα είδη των κινδύνων που κάνουν πλέον της εμφάνισής τους σε πεδία, όπως αυτό της οικολογικής καταστροφής και κρίσης ή εκείνο που έχει σχέση π.χ. με τον πυρηνικό πόλεμο. Είναι έτσι εμφανείς, όσο ποτέ άλλοτε, όπως σημειώνει ο πατήρ Αυγουστίδης, οι συνέπειες της ανταρσίας και της προαναφερόμενης αλαζονείας του πεπτωκότος ατόμου. Ενός όντος μάλιστα, που έχει βυθιστεί συγχρόνως τόσο

¹³³ Στο ίδιο, σελ. 289

¹³⁴ π. Αυγουστίδης Α., «Προλεγόμενα», στο *Εν Ασθενίαις Καύχησης -Θέματα εκκλησιαστικής αυτοσυνειδησίας*, εκδόσεις Αρμός, Αθήνα, 1998, σελ. 9

έντονα σε έναν προσωπικό ατομικισμό, καθώς έχει αποστασιοποιηθεί από τον άκτιστο Δημιουργό του, με άλλα λόγια το Θεό.¹³⁵

Με αφορμή την συγκεκριμένη παρατήρηση του πατρός Αυγουστίδη εξάλλου, εδώ είναι πολύ εύστοχη και μια επισήμανση, την οποία είχε κάνει κάποτε ο Ιγνάτιος Δ΄, παλαιός Πατριάρχης Αντιοχείας, που είχε τονίσει, πως από την μια μεριά μεν όντως μια στην εποχή της νεωτερικότητας και της μετανεωτερικότητας, το άτομο και η μηχανή συμβάλλουν στην ενοποίηση του κόσμου μας. Κάτι τέτοιο ωστόσο, γίνεται μέσα από τον μηδενισμό.¹³⁶ Όλα αυτά είναι συνδεδεμένα με την αποξένωση που έχει πια ο σύγχρονος άνθρωπος από το Θεό Πατέρα. Από Εκείνον, ο Οποίος, όπως περιγράφεται εξάλλου εντός της Θείας λειτουργίας του αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου, είναι Εκείνος που: «εκ του μη όντος εις το είναι παραγαγόντα τα σύμπαντα».¹³⁷ Αυτή η αποκοπή από το Θεό είναι και αποκοπή της κτίσης από την ίδια την πηγή της ζωής, με αποτέλεσμα η πρώτη να οδηγηθεί σταθερά σε μια θνησιγενή επιβίωση που δεν έχει καμιά προοπτική.

Μια τέτοια ζοφερή συνθήκη για τον σύγχρονο άνθρωπο και την θέση του εντός της Κτίσης του Θεού όμως, σημαίνει πως καθίσταται ακόμα πιο επιτακτική η ανάγκη σχετικά με την ενεργοποίηση της Εκκλησίας και σχετικά με την ανάληψη δράσης από την μεριά της. Η Εκκλησία δηλαδή, περισσότερο από ποτέ άλλοτε, καλείται να δείξει το δρόμο της αλήθειας και της ζωής. Και υπό αυτό το πρίσμα, είναι ανάγκη οι εκπρόσωποι της Εκκλησίας και ειδικότερα ο ιερός κλήρος, να προσεγγίσει όσο το δυνατόν περισσότερο τα ανθρώπινα όντα, με τα όποια ελαττώματα και προβλήματά τους, αντικρίζοντας επίσης την πραγματικότητα σε όλη της την σκληρότητα. Αυτός είναι άλλωστε, ένας από τους θεμελιώδεις ρόλους της αποστολής της Εκκλησίας, κι αυτό επειδή η τελευταία είναι συνυφασμένη άρρηκτα με την ίδια την ζωή και μάλιστα με εκείνη, η οποία έχει αναφορά στην αιωνιότητα και τα Έσχατα.¹³⁸

Αναμφίβολα, ως προς την σύγχρονη τάση περί διαχωρισμού ανάμεσα στην ορθόδοξη θεολογία της Εκκλησίας και την ίδια την ζωή, ένας πολύ σημαντικός παράγοντας που συνέβαλε

¹³⁵ Στο ίδιο, σελ. 14

¹³⁶ Ιγνάτιος Δ΄, Πατριάρχης Αντιοχείας, Ο Χριστιανισμός και ο σημερινός κόσμος, μετάφραση Πάνος Λιαλιάτσης, στο περιοδικό *Σύναξη*, τεύχος 9, 1984, σελ. 11

¹³⁷ Ιωάννου Χρυσοστόμου, *Θεία Λειτουργία. Ευχή του Τρισάγιου Ύμνου. Μικρό Ιερατικό*, έκδοση Αποστολικής Διακονίας Εκκλησίας της Ελλάδος, 1991, σελ. 68

¹³⁸ Μελίτων, Μητροπολίτης Γέρων Χαλκηδόνος, *Χαριστήρια εις τιμήν του Μητροπολίτου Γέροντος Χαλκηδόνος Μελίτωνος*, Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, Θεσσαλονίκη, 1977, σελ. 37

στην ανάδειξη μιας τέτοιας τάσης, μπορεί να θεωρηθεί, πως είναι εκείνος του νομιναλισμού. Ο εν λόγω όρος είναι συνδεδεμένος νοηματικά με την περίπτωση εκείνου του ιδιότυπου διαζυγίου των μορφών της εκκλησιαστικής ζωής από το αληθινό και ουσιαστικό τους περιεχόμενο. Πρόκειται για την απομάκρυνση των διαφόρων μορφών από εκείνη την πραγματικότητα, την οποία υποτίθεται, πως εκφράζουν, ως προς την παρουσία, τη δύναμη και το νόημά της.¹³⁹

Μια τέτοια διαπίστωση κατά τον πατέρα Αδαμάντιο Αυγουστίδη συνιστά πολύ σημαντική προϋπόθεση, προκειμένου στην πορεία οι άνθρωποι της Εκκλησίας και φυσικά μεταξύ αυτών αντίστοιχα και εκείνοι που ασχολούνται με την Ποιμαντική, να μπορέσουν να αναλάβουν τις ευθύνες τους, προκειμένου να καταστήσουν το εκκλησιαστικό σώμα μια πραγματικά δυναμική και ριζοσπαστική δύναμη μέσα στον σύγχρονο κόσμο. Μια δύναμη που θα μπορέσει να αποτελέσει μια πρόταση ελπίδας και λύση στα αδιέξοδα της σύγχρονης πραγματικότητας. Κάτι τέτοιο έχει να κάνει επί παραδείγματι με το ζήτημα της ανάδειξης και πάλι του συμβολικού ρεαλισμού που ανέκαθεν διέκρινε την μυστηριακή λατρεία της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Αυτό το τόσο σημαντικό στοιχείο, για τη σύγχρονη εποχή φαίνεται πως τείνει να χαθεί.¹⁴⁰

Σε κάθε περίπτωση, κάτι που αναγνωρίζει ο αείμνηστος Αυγουστήδης, με βάση σχετική του επισήμανση μες στο βιβλίο του «Εν ασθενίαις η καύχησις», είναι το ότι ανέκαθεν και ήδη ακόμα και από τα πρώτα βήματα της Εκκλησίας μες στον κόσμο, δεν είχαν πάψει να υφίστανται κάποιες σημαντικές προκλήσεις για την ίδια. Προκλήσεις που ήταν συνυφασμένες κυρίως με το ότι η Εκκλησία χρειάστηκε να αναμετρηθεί με διάφορες πραγματικότητες του έξω κόσμου, κατά την διαδικασία της πραγματοποίησης του έργου της. Για παράδειγμα, είναι αλήθεια, πως οι Αθηναίοι ακροατές στην Πνύκα είχαν γοητευτεί από το κήρυγμα του αποστόλου Παύλου, εντούτοις όμως, αντιμετώπισαν, με βάση το βαθύτερο πολιτιστικό πλαίσιο, εντός του οποίου είχαν ανατραφεί διαχρονικά, μεγάλο πρόβλημα με το να αντιληφθούν και να αποδεχθούν συγκεκριμένα τα όσα τους είπε ο απόστολος των Εθνών αναφορικά με την ανάσταση των νεκρών, φέρνοντας ως παράδειγμα αντίστοιχα τα σχετικά με την Ανάσταση του Κυρίου.¹⁴¹

¹³⁹ Schmemann A., *Η αποστολή της Εκκλησίας στο σύγχρονο κόσμο*, μετάφραση Ι. Ροηλίδης, εκδόσεις Ακρίτας, Αθήνα, 1983, σελ. 32

¹⁴⁰ π. Αυγουστήδης Α., *Εν Ασθενίαις Καύχησις -Θέματα εκκλησιαστικής αυτοσυνειδησίας*, εκδόσεις Αρμός, Αθήνα, 1998, σελ. 20

¹⁴¹ Πράξεις, 17, 32

Στα πλαίσια των ποικίλων αυτών προκλήσεων του εξωτερικού κόσμου, είναι γεγονός πως ανέκαθεν μπορεί να υπήρξαν διάφορα συγκεκριμένα ιδεολογικά συστήματα, τα οποία θεώρησαν, πως η θρησκεία είναι ένα φαινόμενο με ανθρωποκεντρικό, χρησιμοθηρικό και ανθρωπογενή χαρακτήρα. Πολύ ενδεικτικό εδώ άλλωστε, είναι το παράδειγμα της ερμηνείας που έδωσε σχετικά με το θρησκευτικό φαινόμενο το 19^ο αιώνα ο Καρλ Μαρξ, ο οποίος έκρινε, πως η θρησκευτική πίστη είναι κάτι, το οποίο στην ουσία προκύπτει λόγω του φόβου του θανάτου που έχουν διαχρονικά τα ανθρώπινα όντα. Ο Μαρξ πιο συγκεκριμένα, είχε επισημάνει ότι η κατάργηση της θρησκείας ως απατηλής ευτυχίας των λαών είναι κάτι το επιβεβλημένο, προκειμένου να μπορέσουν οι άνθρωποι να βιώσουν την πραγματική ευτυχία. Πρόκειται για το αίτημα του να παραιτηθούμε από διάφορες αυταπάτες και σημαίνει επίσης και το αίτημα της αποδέσμευσης των ανθρώπων από καταστάσεις που είναι βασισμένες σε ψευδαισθήσεις. Κι όπως τόνιζε πολύ χαρακτηριστικά: «Η κριτική της θρησκείας επομένως είναι, σε μια εμβρυακή μορφή, η κριτική για την κοιλάδα των στεναγμών, το φωτοστέφανο της οποίας είναι η θρησκεία».¹⁴²

Ένα θέμα που είναι ανάγκη να θέσουμε στην συνέχεια είναι το εξής. Ποια πρέπει να είναι η στάση των εκπροσώπων της εκκλησίας απέναντι στη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα και στις προκλήσεις της, ώστε να αναδειχθεί στις μέρες μας το ήθος και όχι τόσο η ηθική της εκκλησίας. Μια τέτοια ανάγκη στη σύγχρονη εποχή άλλωστε, καθώς παρατηρείται πολλές φορές το φαινόμενο, σχετικά με την σύγχυση μεταξύ της εκκοσμίκευσης και της θρησκευτικότητας, φαντάζει περισσότερο επίκαιρη από ποτέ. Αυτή η σύγχυση άλλωστε έχει εδώ επίσης ως αποτέλεσμα να εμφανίζεται η Εκκλησία έναντι των πιστών μερικές φορές ως ‘ένα καθίδρυμα που έχει έναν ανθρωπιστικό και ηθικοκεντρικό χαρακτήρα, με σαφείς οριοθετήσεις ανάμεσα στο ιερό και το βέβηλο. Έτσι όμως, η Εκκλησία φαίνεται να καθίσταται ένα είδος θεσμού που είναι ανίκανος να διαλεχθεί με τους ασώτους, τις πόρνες και τους τελώνες της σημερινής κοινωνίας».¹⁴³

Για αυτό το λόγο και ο μητροπολίτης Περγάμου Ιωάννης κάποτε είχε παρατηρήσει, πως ο κόσμος στη σύγχρονη εποχή δεν έχει ανάγκη την ηθική, αλλά το ήθος. Αυτό που έχει ανάγκη δεν είναι ένας προγραμματισμός, αλλά ένα είδος στάσης και νοοτροπίας που θα αναφέρεται

¹⁴² Bowker J., *Ο θάνατος και οι θρησκείες*, μετάφραση Μαρία Κονόμη, εκδόσεις Παπαδήμας, Αθήνα, 2006, σελ. 28

¹⁴³ π. Αυγουστίδης Α., *Εν Ασθενείαις Καύχησις -Θέματα εκκλησιαστικής αυτοσυνηδησίας*, εκδόσεις Αρμός, Αθήνα, 1998, σελ. 22

στην ίδια την ουσία του χριστιανικού μηνύματος, μια ουσία συνδεδεμένη άμεσα με την αγάπη προς το συνάνθρωπο και με την δίχως ανταμοιβή προσφορά. Όλα αυτά σημαίνουν την ανάγκη για την ύπαρξη μιας νοοτροπίας κι όχι πολιτισμού.¹⁴⁴

Με βάση όλους τους παραπάνω προβληματισμούς μάλιστα, ο πατήρ Αδαμάντιος Αυγουστήδης θέτει συγχρόνως και τον προβληματισμό σχετικά με το αν στις μέρες μας αυτό που χρειάζεται η Εκκλησία είναι το συνοδικό ήθος ή η ομολογιακή συσπείρωση. Εδώ αυτό που προκρίνεται ιδιαίτερα, θα έλεγε κάποιος πως είναι το πρώτο στοιχείο. Κι αυτό από την άποψη, πως η συνοδικότητα είναι βασικότατο γνώρισμα της ταυτότητας της Εκκλησίας. Το συνοδικό ήθος της προκύπτει όταν και επειδή η ενότητα αληθεύει με τριαδικό τρόπο.¹⁴⁵

Αυτή η αλήθεια είναι επίσης γεγονός, όπως σημειώνει πολύ εύστοχα σε αυτό το βιβλίο του ο Αδαμάντιος Αυγουστήδης πως πολλές φορές μπορεί καν να μην αποτυπώνεται εκ μέρους πολλών θεολόγων. Οι τελευταίοι ανεξάρτητα του αν εκφράζουν μια σειρά αιώνιων αληθειών σχετικά με το δόγμα και την κοσμοθεωρία της Εκκλησίας και του Χριστιανισμού, εντούτοις μπορεί να το κάνουν αυτό με έναν τέτοιο τρόπο, ο οποίος δεν είναι κατανοητός από μεγάλο πλήθος των πιστών της Εκκλησίας. Το διανοητικό τους ύφος είναι τέτοιο, ώστε να εκδηλώνεται εδώ ταυτόχρονα και μια τάση περιφρόνησης προς καθημερινές πρακτικές ανάγκες του εκκλησιαστικού σώματος. Φυσικά αυτό όμως, δεν σημαίνει και το ότι δεν υπάρχει ακόμα και στη σύγχρονη εποχή ένας θεολογικός προβληματισμός που είναι σοβαρός¹⁴⁶ και που έχει ειλικρινείς προθέσεις.

Και σε συνδυασμό και με την κρισιμότητα που προκύπτει λόγω των κινδύνων, προβλημάτων και προκλήσεων της σύγχρονης μετανεωτερικής εποχής και πραγματικότητας, είναι γεγονός, πως τέτοιοι θεολογικοί προβληματισμοί, μπορεί να είναι πραγματικά κρίσιμοι και σημαντικοί. Αυτός ο προβληματισμός του πατρός Αυγουστήδη είναι άμεσα συνδεδεμένος εδώ άλλωστε και με την αυτούσια παράθεση εκ μέρους του ενός παλαιού κειμένου από δεκαετίες πριν, κάποιου Αρχιμανδρίτη Βασίλειου.

¹⁴⁴ Ζηζιούλας Ι., *Η κτίση ως Ευχαριστία*, επιμέλεια Νικόλαος Ασπρούλης, εκδόσεις Πορφύρα, Αθήνα, 2019, σελ. 121

¹⁴⁵ π. Αυγουστήδης Α., *Εν Ασθενίαις Καύχησις -Θέματα εκκλησιαστικής αυτοσυνηδησίας*, εκδόσεις Αρμός, Αθήνα, 1998, σελ. 25

¹⁴⁶ Στο ίδιο, σελ. 26

Ο τελευταίος είχε επισημάνει συγκεκριμένα το ότι μέσα σε περιόδους και εποχές, που κυριαρχούν τα αισθήματα του πόνου και της δοκιμασίας, και καθώς από μέρους του λαού αναδύεται έντονα το στοιχείο της μυστικής επίκλησης, έστω σε ένα μικρό τμήμα του κορμού του εκκλησιαστικού σώματος είναι δυνατόν να ανθίσει εκείνος ο βλαστός, με τον οποίο αργότερα θα τραφεί ο λόγος της ζωής και της αλήθειας. Μέσω των ωδίνων της καθολικής ευθύνης του εκκλησιαστικού σώματος, είναι εφικτό να γεννηθούν όλοι εκείνοι οι χαρισματούχοι ομολογητές που καθώς δέχονται εντός τους εκείνη την ιερή λαμπηδόνα του Αγίου Πνεύματος, ανακεφαλαιώνουν επίσης την καθολική εμπειρία της Ορθοδοξίας. Αυτό σημαίνει εξάλλου εδώ ταυτόχρονα και την δυνατότητα περί διατύπωσης της Αλήθειας που υφίσταται εντός της ορθόδοξης θεολογικής σκέψης.¹⁴⁷

Κατά αυτό τον τρόπο τέτοια άτομα μέσα από το χώρο της Εκκλησίας, είναι δυνατόν να αποτελέσουν συγχρόνως σημεία ελπίδας και ενότητας. Είναι πρόσωπα ελεύθερα εν Αγίω Πνεύματι, και που συμβάλλουν στον κατευνασμό των πιστών. Έλκουν την κατάφαση της ορθόδοξης συνείδησης που έχει το πλήρωμα της Εκκλησίας. Τέτοιοι άνθρωποι μπορεί να κάνουν την εμφάνισή τους διαχρονικά, κατά την διάρκεια της ανθρώπινης ιστορίας και μπορεί να εμφανιστούν επίσης σε διάφορες περιοχές και κοινωνίες σε όλο τον κόσμο. Το έργο τους είναι τέτοιο, ώστε να δείχνουν σε όλα τα άλλα μέλη του εκκλησιαστικού σώματος το δρόμο εκείνο που οδηγεί στην λειτουργική κατάπαυση και την καθολική ενότητα που διακρίνει την ταυτότητα και το χαρακτήρα του ίδιου του εκκλησιαστικού σώματος. Κάποια τέτοια ενδεικτικά παραδείγματα ιστορικά ήταν ορισμένοι Πατέρες της Εκκλησίας, όπως ο Μέγας Αθανάσιος, ο Μάξιμος ο Ομολογητής και ο Γρηγόριος ο Παλαμάς.¹⁴⁸

Μια τέτοια αλήθεια που συμβάλλει συγχρόνως και στην διασφάλιση της ενότητας της Εκκλησίας, έχει στον πυρήνα της, ως βασικό στοιχείο, το θέμα της Ανάστασης του Ιησού Χριστού. Ένα γεγονός με κομβικό ρόλο στην ιστορία της πορείας του σχεδίου της Θείας Οικονομίας, αναφορικά με την σωτηρία του ανθρώπινου γένους. Το γεγονός της Ανάστασης άλλωστε, είναι η βάση, σχετικά με την τελική ανάσταση των σωμάτων όλων των ανθρώπων κατά την Δευτέρα Παρουσία και κατά την έλευση των Εσχάτων. Αυτή η πίστη περί Αναστάσεως είναι μάλιστα ένα βαθύτατο οντολογικό αίτημα από την μεριά της Εκκλησίας. Είναι κάτι που

¹⁴⁷ Βασίλειος αρχιμανδρίτης, *Εισοδικόν*, Ιερά Μονή Σταυρονικήτα, Άγιον Όρος, 1978, σ.σ. 70 - 71

¹⁴⁸ Στο ίδιο, σελ. 71

κινείται πέρα και πάνω από τις διάφορες ερμηνείες περί σύνδεσης ανάμεσα στο θάνατο και το θρησκευτικό συναίσθημα που έδωσαν από τον προηγούμενο αιώνα, για παράδειγμα, διάφοροι φιλόσοφοι ή ψυχαναλυτές, όπως ο Heidegger ή από την άλλη μεριά π.χ. ο Sigmund Freud.

Η θεώρηση περί θανάτου στην ορθόδοξη θεολογική σκέψη, είναι συναφής με το σκεπτικό πως ο άνθρωπος είναι πλασμένος εκ του μη όντος και η απειλή περί θανάτου είναι η απειλή του μηδενός και του ουκ είναι, με άλλα λόγια, η απειλή περί επιστροφής στην ανυπαρξία. Πρόκειται για μια μόνιμη απειλή άλλωστε, η οποία δεν είναι δυνατόν να ξεπεραστεί με τις εγγενείς δυνάμεις που έχει το ανθρώπινο ον μέσα από την φύση του. Με άλλα λόγια, από βιολογική άποψη και από τη στιγμή της γέννησής του ο άνθρωπος είναι προορισμένος να οδηγηθεί στη φθορά και εν τέλει στον θάνατο. Όλος ο κόσμος άλλωστε, καθώς προέρχεται από το ουκ είναι, διακρίνεται για την κτιστότητα και φθορά του.¹⁴⁹

Ο άνθρωπος φυσικά είναι κτιστός, με άλλα λόγια, θνητός, και υπόκειται στην δυνατότητα του πλήρους και απόλυτου αφανισμού. Μέσω της συγκεκριμένης επίγνωσης αναδύεται ο ρεαλισμός της Παράδοσης της Ορθοδοξίας. Εντούτοις όμως, το κτιστό είναι δυνατόν να επιζήσει μονάχα εφόσον εξέλθει του εαυτού του, και αν δεθεί και σχετιστεί στενά με το θείον και το άκτιστο. Αυτό έγινε μέσω της ενανθρώπησης του θείου Υιού και Λόγου. Και ο Χριστός, με την ενσάρκωσή Του, έγινε ο σωτήρας όλου του κόσμου. Αυτό συνέβη όχι από την άποψη, πως ο Κύριος υπήρξε το πρότυπο αναφορικά με μια συγκεκριμένη διδασκαλία και κοσμοθεωρία περί ηθικής, αλλά επειδή μέσω της ανάστασής Του συνέβαλε καθοριστικά στην υπέρβαση του θανάτου. Με βάση και την διδασκαλία της Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου της Χαλκηδόνας, είναι ενδεικτικό, πως προβάλλεται πολύ έντονα η ιδέα αναφορικά με την ένωση ανάμεσα στη θεία και την ανθρώπινη φύση στο Πρόσωπο του Ιησού Χριστού. Μια ένωση που γίνεται ασυγχύτως, αδιαιρέτως.¹⁵⁰

Από την μια μεριά, αν δεν γινόταν αυτή η ένωση ασυγχύτως, θα καταργούνταν άμεσα η ελευθερία και θα υπήρχε συγχρόνως μια κατάλυση της διατήρησης της ιδιαίτερης ταυτότητας, της ετερότητας μεταξύ του αγαπώντος και του αγαπώμενου προσώπου. Επίσης, αν δεν υπήρχε η αδιαίρετη ένωση των δύο φύσεων, δηλαδή της θείας και της ανθρώπινης, θα υπήρχε ο

¹⁴⁹ Ζηζιούλας Ι., (1982). «Χριστολογία και ύπαρξη, περιοδικό *Σύναξη*, τεύχος 2, σελ. 15

¹⁵⁰ π. Αυγουστίδης Α., *Εν Ασθενίαις Καύχησις -Θέματα εκκλησιαστικής αυτοσυνειδησίας*, εκδόσεις Αρμός, Αθήνα, 1998, σελ. 40

διαχωρισμός και το απύθμενο κενό ανάμεσα στο κτιστό και το Άκτιστο. Το διάστημα και ο χωρισμός εξάλλου, ανάμεσα στο Θεό και τον άνθρωπο, είναι κάτι το οποίο επιφέρει το θάνατο, όπως είχε τονίσει πολύ εύστοχα ο ιερός Χρυσόστομος.¹⁵¹ Πρόκειται για αυτό που σημειώνει και ο Νικόλαος Ματσούκας πολύ σωστά, καθώς τονίζει το ότι δίχως την παρουσία της αγάπης, με άλλα λόγια, την έκσταση από την αυτάρκεια του όντος σε μια κίνηση ενότητας με τον «άλλον» και εν τέλει με τον όντως «άλλον» (δηλαδή το Άκτιστο) δεν υπάρχει η δυνατότητα αθανασίας.¹⁵²

Όλα αυτά είναι ενδεικτικά ως προς το ότι η θεολογία περί θανάτου στα πλαίσια της Ορθοδοξίας είναι κάτι που ξεκινάει βασικά μέσα από την αναφορά στην δυναμική συνθήκη που προκύπτει μέσα από το γεγονός της Ανάστασης του Ιησού Χριστού. Αυτό είναι δείγμα και ως προς το ότι η ίδια η Εκκλησία βασίστηκε και θεμελιώθηκε πάνω στον τάφο του Κυρίου. Θεμελιώθηκε πάνω στην ιδέα περί του όντως τεθνηκότος Κυρίου επί του σταυρού και χωρίς μάλιστα να υπάρξει εδώ κάποια διάθεση περί ωραιοποίησης του περιστατικού της σταύρωσης Του. Δεν υπήρξε ποτέ κάποια αόριστη και νεφελώδης θεωρία περί νεκροφανειών (όπως είχε προβληθεί, για παράδειγμα) ιστορικά μέσα από την σκέψη ορισμένων αιρετικών ομάδων των πρωτοχριστιανικών αιώνων, όπως είχαν κάνει οι Γνωστικοί. Εντός των Ευαγγελίων ξεκάθαρα δεν παύει να υφίσταται η περιγραφή του θανάτου της ανθρώπινης, κτιστής φύσης του Ιησού Χριστού πάνω στο σταυρό, τη στιγμή που παραδίδει το πνεύμα Του στο Άγιο Πνεύμα, ενώ στη συνέχεια ο Ρωμαίος στρατιώτης τρυπάει το πλευρό Του.¹⁵³

Μπορεί η σταύρωση του ίδιου του σαρκωθέντος Υιού και Λόγου του Θεού, να αποτέλεσε για ανθρώπους άλλων θρησκευτικών συστημάτων ανά τον κόσμο να αποτέλεσε ένα είδος σκανδάλου, κάτι που σε καμιά περίπτωση δεν θα μπορούσε να καταστεί αποδεκτό, σε συνάρτηση με την αποδοχή της θεϊότητας του Κυρίου Ιησού Χριστού. Κι όμως: αποτελεί την

¹⁵¹ Ζηζιούλας Ι., (1982). «Χριστολογία και ύπαρξη, περιοδικό *Σύναξη*, τεύχος 2, σ.σ. 20 - 21

¹⁵² Ματσούκας Ν., *Δογματική και Συμβολική Θεολογία*, Τόμος Α', εκδόσεις Π. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη, 1992σελ. 524

¹⁵³ Είναι εδώ εξάλλου, πολύ ενδεικτικό το ακόλουθο απόσπασμα από το Κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο, όπου διαβάζουμε τα ακόλουθα: «ὁ δὲ Ἰησοῦς πάλιν κράξας φωνῇ μεγάλῃ ἀφῆκε τὸ πνεῦμα. Καὶ ἰδοὺ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω, καὶ ἡ γῆ ἐσειέθη καὶ αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν, καὶ τὰ μνημεῖα ἀνεψώθησαν καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθη, καὶ ἐξεληθόντες ἐκ τῶν μνημείων, μετὰ τὴν ἔγερσιν αὐτοῦ εἰσῆλθον εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν καὶ ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς. Ὁ δὲ ἐκατόνταρχος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ τηροῦντες τὸν Ἰησοῦν, ἰδόντες τὸν σεισμόν καὶ τὰ γενόμενα ἐφοβήθησαν σφόδρα λέγοντες· ἀληθῶς Θεοῦ υἱὸς ἦν οὗτος.», Ματθ. 27, 50 - 54

βασική και κεντρική προϋπόθεση για την Ανάσταση του Κυρίου και συνακόλουθα την οριστική νίκη επί της κυριαρχίας του θανάτου και της αμαρτίας. Και η προσδοκία του χριστιανού για την εκ νεκρών ανάσταση δεν συνιστά μια μυστικιστικού τύπου απάντηση σε ένα αίτημα που αποτελεί στόχο της ψυχολογικής ανακούφισης έναντι της φθαρτότητας που προκύπτει, ως προς το βιολογικό τέλος. Δεν πρόκειται επίσης για κάποιου είδους παρηγοριά, αναφορικά με την επιθανάτια αγωνία που διακρίνει το ανθρώπινο ον. Πρόκειται για μια προσδοκία, η οποία είναι στηριγμένη στην βεβαιότητα περί του κενού τάφου του Κυρίου, μετά την Ανάστασή Του και στην επίγνωση πως όντως νικήθηκε ο θάνατος. Αυτή η νίκη, όπως τονίζει εδώ για άλλη μια φορά ο πατήρ Αδαμάντιος Αυγουστίδης, ήταν αποτέλεσμα και της αδιαίρετης και ασύγχυτης ένωσης της θείας και ανθρώπινης φύσης στο Πρόσωπο του Ιησού Χριστού.¹⁵⁴

5ο Κεφάλαιο: Παραμυθητική Θεολογία

Αυτός ο τρόπος θεώρησης σχετικά με το φαινόμενο του θανάτου και η ανάδειξη ταυτόχρονα της τεράστιας και καθοριστικής σημασίας της ένωσης θείας και ανθρώπινης φύσης, αλλά και της Ανάστασης του Κυρίου, ως προς την τελική νίκη επί του θανάτου, είναι κάτι, το οποίο απασχολεί τον αείμνηστο Αδαμάντιο Αυγουστίδη και στα πλαίσια του βιβλίου του «Παραμυθητική Θεολογία». Αποτελεί βασική προϋπόθεση, πιο συγκεκριμένα, ως προς το ζήτημα της δόμησης μιας ορθόδοξης Ποιμαντικής. Μιας Ποιμαντικής άλλωστε, η οποία εδώ αντιπαράτίθεται προς εκείνη που έχει αναπτυχθεί διαχρονικά εντός του προτεσταντικού κόσμου. Κι αυτό, από την άποψη, πως διαχρονικά εντός του τελευταίου δεν υπήρξε ανάπτυξη της Ποιμαντικής με βάση το παράδειγμα της ζωής και της προσφοράς διαφόρων αγίων προς τον συνάνθρωπο, προς τους ασθενείς, τους ηλικιωμένους και εν γένει όλους όσους μπορεί να έχουν ανάγκη. Αυτό είναι δείγμα και ως προς το ότι ο ορθολογισμός και η νοησιарχία εντός του Προτεσταντισμού είχαν κάποιες σημαντικές συνέπειες, αναφορικά με την εκκλησιαστική ζωή και την ποιμαντική πράξη.¹⁵⁵

Δεν είναι παράλληλα τυχαίο όμως και το ότι κατ' αυτό τον τρόπο στην προτεσταντική Δύση ανέκαθεν προέκυψε κι ένα είδος Ποιμαντικής συνδεδεμένης με την λεγόμενη «αφηγηματική θεολογία». Αυτό συνέβη αφενός μεν μέσα από την απομάκρυνση από στενά θεολογικά κηρυγματικά στοιχεία και λεκτικά θρησκευτικά στερεότυπα και αφετέρου μέσω της

¹⁵⁴ π. Αυγουστίδης Α., *Εν Ασθενίαις Καύχησις -Θέματα εκκλησιαστικής αυτοσυνειδησίας*, εκδόσεις Αρμός, Αθήνα, 1998, σελ. 42

¹⁵⁵ π. Αυγουστίδης Α., «Εισαγωγή», στο *Παραμυθητική Θεολογία*, εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα, 2008, σελ. 19

χρήσης διαφόρων καθημερινών εικόνων και στοιχείων παρμένων από την καθημερινή ζωή των ανθρώπων που τύγγαναν ποιμαντικής φροντίδας. Κάτι τέτοιο, ως σκεπτικό εξάλλου, είναι συνδεδεμένο εδώ και με το ότι η Ποιμαντική θα μπορούσε να είναι πιο αποτελεσματική γενικότερα από τη στιγμή που υφίστατο απέναντί στους ανθρώπους με ανάγκη και προβλήματα υγείας η αναφορά σε μια γλώσσα συναφή με τα προσωπικά τους βιώματα. Αυτό υπήρξε στη Δύση συναφές εδώ και με την έννοια περί Πρακτικής Θεολογίας, όπου η Ποιμαντική περισσότερο ήταν ταυτισμένη με την έννοια περί θεραπευτικής παρέμβασης με σαφείς και έντονες τις επιρροές από την Ψυχολογία. Μάλιστα, δεν είναι τυχαίο το ότι η σύγχρονη δυτική ποιμαντική πράξη είναι δυνατόν να θεωρηθεί ως κάτι, το οποίο αναπτύχθηκε εντός του πλαισίου συγκεκριμένων αντιλήψεων. Αντιλήψεων δηλαδή, οι οποίες ανέκαθεν αντιμετωπίζουν τον ανθρώπινο βίο υπό το πρίσμα ψυχολογικών θεωρητικών προσεγγίσεων και που κατανοούν όλα τα ανθρώπινα προβλήματα με μοναδικό κριτήριο το ψυχολογικό τους κριτήριο.¹⁵⁶

Με βάση τα παραπάνω, όπως σημειώνει ο Α. Αυγουστίδης, υφίσταται η πεποίθηση μέσω μιας τέτοιας προσέγγισης, πως οι ποιμένες δεν είναι δυνατόν να είναι απλώς οι εκφραστές κάποιων θεολογικών διδαχών που μπορεί πολλές φορές να έχουν έναν ακαδημαϊκό χαρακτήρα περισσότερο. Δεν είναι δυνατόν να εκφράζουν, με άλλα λόγια, μια Ποιμαντική, η οποία μπορεί έτσι να είναι αποκομμένη από τη σύγχρονη πραγματικότητα των ανθρώπινων κοινωνιών. Κάτι τέτοιο εδώ φαίνεται να είναι συνδεδεμένο με το χωρίο Ματθ. 11, 28, όπου αναφέρεται συγκεκριμένα: «Δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς».¹⁵⁷

Αυτή η προσέγγιση συνεπάγεται ότι οι ποιμένες δεν είναι εφικτό να προσεγγίζει τον κάθε ποιμενόμενο (ασθενή κλπ.), εφόσον δεν λαμβάνει υπόψη του, την ίδια στιγμή, τα προσωπικά βιώματα του τελευταίου και το πνευματικό του επίπεδο. Στοιχεία, δηλαδή, τα οποία καθορίζουν άμεσα και τον τρόπο σκέψης καθενός ανθρώπου που είναι σε ανάγκη. Τέτοιου είδους αναζητήσεις είναι αλήθεια, πως μπορεί, να προξενούν και σε έναν Ορθόδοξο θεολόγο και ποιμένα την αίσθηση ορισμένων τεχνητών κατασκευασμάτων και με τα οποία επιχειρείται το γέμισμα του κενού που πρόκυψε από πολύ καιρό ήδη πριν λόγω της απομάκρυνσης ακόμα και αρκετών θεολόγων της Ορθόδοξης Εκκλησίας από τον τεράστιο πλούτο και την δεξαμενή

¹⁵⁶ Gerkin C.V., *The Living Human Development: Revisioning Pastoral Counselling in a Hermeneutical Mode*, Abingdon Press, New York, 1984, σελ. 83

¹⁵⁷ Ματθ. 11, 28

της Πατερικής Θεολογίας και Παράδοσης. Μια παράδοση άλλωστε, η οποία διαχρονικά είχε πλουτισθεί μέσα από το παράδειγμα αναρίθμητων αγίων της Εκκλησίας. Σε αντίθεση με την περίπτωση της Δύσης και ιδιαίτερα του προτεσταντικού κόσμου, οι βίοι αγίων επρόκειτο να τροφοδοτήσουν, μεταξύ άλλων, και την θεολογία αναφορικά με την Ποιμαντική.¹⁵⁸

Αυτό συνέβη επειδή με βάση και την αρχαιότατη παράδοση των συναξαρίων των αγίων προσφέρθηκε ένα σύνολο από συγκεκριμένες εικόνες, παραβολές, παραδείγματα και πρότυπα, με τα οποία οικοδομήθηκε ένας συγκεκριμένος τρόπος, αναφορικά με την ανάπτυξη της ορθόδοξης Ποιμαντικής. Όλα αυτά τα στοιχεία άλλωστε ανέκαθεν πρόβαλαν μια συγκεκριμένη εκδοχή, σχετικά με το πώς οφείλει ο Ορθόδοξος χριστιανός να αντιλαμβάνεται την έννοια της σωτηρίας στη ζωή του και πώς είναι δυνατόν να ζήσει τη ζωή του, βασισμένη στην ορθόδοξη πνευματικότητα.¹⁵⁹

Μέσω των ίδιων των Πατέρων της Εκκλησίας άλλωστε ανέκαθεν προβλήθηκε αυτό το σκεπτικό. Πρόκειται για την ιδέα, πως η Ποιμαντική μπορεί να υποβοηθηθεί ακόμα περισσότερο μέσα και από την αφήγηση τόσο των βίων των αγίων όσο επίσης όμως μέσα και από την αφήγηση ιστοριών από την Παλαιά ή την Καινή Διαθήκη. Κι εδώ φυσικά είναι εμφανές, πως προκύπτει το ζήτημα ανάδειξης εκ νέου στον Ορθόδοξο κόσμο της αφηγηματικής θεολογίας, η οποία από καιρό πριν εν πολλοίς είχε παραμεληθεί. Αυτό συνάδει εδώ και με την ανάπτυξη και πάλι μιας ορθόδοξης παραμυθητικής θεολογίας. Είναι ένα εγχείρημα, κάθε άλλο παρά εύκολο, δεδομένου, ότι η ανάπτυξη αυτού του είδους θεολογίας απαιτεί σημαντική πρόοδο του κάθε ποιμένα, ως προς την κατανόηση της έννοιας περί αγιότητας. Αυτό είναι ένα αληθινό κατόρθωμα, και αποτελεί απάντηση στην κενολογία πολλών κηρυγμάτων και στον θρησκευτικό βερμπαλισμό και στην υποκριτική ηθικολογία, η οποία δεν έχει σχέση με την αγάπη του Χριστού.¹⁶⁰

Αυτά τα βασικά, εισαγωγικά στοιχεία που υπάρχουν μέσα στο συγκεκριμένο βιβλίο του Αδαμάντιου Αυγουστίδη, αποτελούν επί τη βάση, σχετικά με την προβολή της ιδέας περί μετάβασης από το «είναι» στο «αεί ευ είναι». Αυτό σημαίνει, πιο συγκεκριμένα, τη μετάβαση από την θνητότητα της κτιστής πραγματικότητας στην αιώνια κατάσταση του καλώς είναι.

¹⁵⁸ π. Αυγουστίδης Α., «Εισαγωγή», στο *Παραμυθητική Θεολογία*, εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα, 2008, σελ. 25

¹⁵⁹ Σταυρόπουλος Α.Μ., *Επιστήμη και Τέχνη της Ποιμαντικής*, εκδόσεις Αρμός, Αθήνα, 1997, σελ. 66

¹⁶⁰ π. Αυγουστίδης Α., «Εισαγωγή», στο *Παραμυθητική Θεολογία*, εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα, 2008, σελ. 33

Πρόκειται για την ζωοποίηση του κτιστού από το Άκτιστο. Αυτό το στοιχείο για άλλη μια φορά εδώ είναι συνδεδεμένο με όσα προαναφέρθηκαν, για την ασύγχυτη και την αδιαίρετη ένωση μεταξύ του κτιστού και του ακτίστου, μεταξύ του ανθρώπινου και του θείου, ως προς την μορφή του Κυρίου. Αυτή η πραγματικότητα είναι κάτι, το οποίο βιώνεται πνευματικά και διαχρονικά μέσα από το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας, που είναι ο τρόπος υπάρξεως του σώματος του Ιησού Χριστού, που είναι δηλαδή η Εκκλησία.¹⁶¹

Αυτός ο τρόπος ζωής άλλωστε, είναι η ίδια η Ορθόδοξη Παράδοση της Εκκλησίας. Μια Παράδοση, η οποία δεν έχει κάποια σχέση με το ίδιο το κατεστημένο της ιεραρχίας του κλήρου, αλλά με την ζωή και την βαθύτερη κοσμοθεωρία, η οποία προκύπτει μέσα από την μυστηριακή και λατρευτική ζωή του εκκλησιαστικού σώματος. Και φυσικά είναι ενδεικτικό, πως ανέκαθεν βασικό επίκεντρο μιας τέτοιας ζωής και παράδοσης δεν είναι παύει να είναι η Θεία Ευχαριστία, με άλλα λόγια, το μυστήριο της κοινωνίας του ανθρώπου με το Θεό.¹⁶²

Μέσω του συγκεκριμένου του βιβλίου, εν τω μεταξύ, είναι χαρακτηριστικό το ότι ο αείμνηστος πατήρ Αυγουστίδης προβαίνει και σε μια σειρά διαφόρων παραδειγμάτων μέσα από την καθημερινή ζωή διαφόρων ατόμων, ανδρών και γυναικών ενηλίκων ή παιδιών αντίστοιχα, και με βάση τα οποία έχει εδώ ως κεντρικό του στόχο το να αναδείξει τα όσα αναφέρει εντός του βιβλίου αυτού, ως προς το πραγματικό ορθόδοξο πνευματικό φρόνημα. Ένα φρόνημα, τρόπο ζωής και σκέψης που τροφοδοτείται εδώ κι αιώνες μέσα από την προαναφερόμενη Ορθόδοξη Παράδοση. Η τελευταία εξάλλου, δεν είναι εδώ τυχαίο και το ότι καθορίζει και τις βασικές προϋποθέσεις, με βάση τις οποίες λαμβάνει χώρα η προσέλευση των πιστών, όπως επίσης και των ιδίων των ιερέων στη Θεία Λειτουργία. Σε εκείνη την στιγμή δηλαδή, όπου ο συναγμένος λαός του Θεού καθίσταται η καθολική Εκκλησία εντός του χώρου και του χρόνου της ευλογημένης Βασιλείας των τριών Προσώπων της Αγίας Τριάδος.¹⁶³

Εξάλλου, δεν είναι τυχαία και η παράθεση σε κάποιο σημείο του βιβλίου αυτού και ενός αποσπάσματος από την Θεία Λειτουργία του ιερού αγίου Ιωάννη του Χρυσοστόμου. Στο εν λόγω απόσπασμα αποτυπώνεται η ακόλουθη αλήθεια: «Ουδείς άξιος των συνδεδεμένων ταις σαρκικαίς επιθυμίαις και ηδοναίς προσέρχεσθαι ή προσεγγίζειν ή λειτουργείν βασιλεύ της

¹⁶¹ Ξεθάκης Ν., *Ορθόδοξος Δογματική. Προλεγόμενα εις την Ορθόδοξον Δογματική*, τόμος Α', εκδόσεις Έννοια, Αθήνα, 2006, σ.σ. 152 - 154

¹⁶² Μαντζαρίδης Ι., (1982). «Η Παράδοση της Ορθοδοξίας», στο περιοδικό *Σύναξη*, 1, σ.σ. 5 - 10

¹⁶³ π. Αυγουστίδης Α., *Παραμυθητική Θεολογία*, εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα, 2008, σελ. 92

δόξης. Το γαρ διακονεῖν σοι μέγα και φοβερόν και αυταῖς ταις επουρανίαις δυνάμεσιν.....Σε τοῖνυν δυσωπῶ τον μόνον αγαθόν και ευήκοον. Επίβλεψον επ' εμέ τον αμαρτωλόν και αχρείον δούλον Σου, και καθάρισόν μου την ψυχήν και την καρδίαν από συνειδήσεως πονηράς. Και ικανωσόν με τη δυνάμει του αγίου σου Πνεύματος ενδεδυμένον την της ιερατείας χάριν παραστήναι τη αγία σου ταύτη τραπέζη και ιερουργήσαι το άγιον και άχραντόν Σου σώμα και το τίμιον αίμα».¹⁶⁴

Το κεντρικό συμπέρασμα που συνάγεται μέσω αυτού του βιβλίου του πατρός Αδαμάντιου Αυγουστίδη, είναι το ότι η Εκκλησία και στη σύγχρονη εποχή, όπως άλλωστε, έχει κληθεί να κάνει διαχρονικά ανά τους αιώνες, είναι το να προσλάβει και να μεταμορφώσει τον κόσμο. Ο κόσμος αυτός μάλιστα στη σύγχρονη εποχή είναι εντελώς διαφορετικός σε σύγκριση με εκείνον, τον οποίο είχε να αντιμετωπίσει σε προηγούμενους αιώνες και χιλιετίες. Και αυτό, από την άποψη, πως στη σύγχρονη εποχή, υφίσταται ένα τέτοιο πολιτισμικό πλαίσιο που διακρίνεται πολύ έντονα από γνωρίσματα, όπως είναι εκείνο μιας βαθιάς πνευματικής κρίσης και που μάλιστα είναι και οικουμενικών διαστάσεων. Καθώς η εκκοσμίκευση, η μετανεωτερικότητα, η τεράστια, άμεση και ραγδαία πρόοδος κι επέκταση της τεχνολογίας επηρεάζουν καθοριστικά τον σύγχρονο τρόπο ζωής, είναι αλήθεια και το ότι προκύπτει και το γνώρισμα αναφορικά με έναν πολύ έντονο υποκειμενισμό, σχετικά με την 'έννοια περί ηθικής και πνευματικότητας.

Αυτό έχει μάλιστα, ως αποτέλεσμα, την ίδια στιγμή εδώ το να αναδειχθεί και μια τάση περιορισμού του κόσμου και θεσμού της Εκκλησίας από τον περιρρέοντα κόσμο και από την σύγχρονη κοινωνία. Πρόκειται για έναν επιβαλλόμενο περιορισμό, καθώς συγχρόνως η Εκκλησία κρίνεται πως δεν έχει να προσφέρει κάτι στον σύγχρονο κόσμο, πως δεν έχει απαντήσεις αναφορικά με τα προβλήματα εν γένει που μπορεί να τον απασχολούν. Ωστόσο κάτι τέτοιο είναι παχυλή άγνοια, ως προς την αληθινή ταυτότητα και την πραγματική αποστολή που έχει η Εκκλησία ανά τους αιώνες. Είναι παχυλή άγνοια συγχρόνως και ως προς τις οντολογικές προϋποθέσεις και το ουσιαστικό νόημα της ύπαρξης και παρουσίας Της στη ζωή του κόσμου.¹⁶⁵

Φυσικά από την άλλη μεριά εδώ δεν παύει να αναδύεται έντονα όμως, και η ανάγκη του να εμπλακεί η ίδια η Εκκλησία, όσο το δυνατόν, πιο άμεσα στα προβλήματα που ταλανίζουν

¹⁶⁴ Ιωάννης Χρυσόστομος, *Θεία Λειτουργία*, 72 - 76

¹⁶⁵ π. Αυγουστίδης Α., *Παραμυθητική Θεολογία*, εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα, 2008, σελ. 182

στη σύγχρονη εποχή την ανθρωπότητα. Οφείλουν και οι ίδιοι οι φορείς της, με άλλα λόγια, να μην την καταστήσουν έναν ψυχρό, απομονωμένο, μονολιθικό οργανισμό που υφίσταται σαν ένα είδος «μουσείου» και μνημείου με αναφορές σε ένα υποτίθεται εξιδανικευμένο παρελθόν. Κάτι τέτοιο εδώ, όπως καταλήγει ο πατήρ Αυγουστίδης σημαίνει και το ότι η ίδια η Θεολογία της Ορθόδοξης Εκκλησίας δεν είναι δυνατόν να αποτελέσει ένα είδος απομονωμένης επιστήμης. Αυτό ειδικότερα εδώ σημαίνει το ότι η Ορθόδοξη Θεολογία δεν είναι δυνατόν να προβάλλεται ως ένα είδος αυτοδικαιωτικής παρελθοντολογίας. Αντίθετα, το μέγιστο χρέος από την μεριά των μελών του ιερού κλήρου είναι πάντα το να προσπαθούν να ανακαλύπτουν τις διαστάσεις του προφητικού χαρίσματος. Με αυτό τον τρόπο, καταλήγοντας, ως προς την προσέγγισή του εδώ ο αείμνηστος Αυγουστίδης, θα είναι άλλωστε εφικτό ο λόγος και τα έργα του ιερού κλήρου να φωτίζουν το παρόν με τα εσχατολογικά φώτα του μέλλοντος.¹⁶⁶

6ο Κεφάλαιο: Πόνημα Ελευθερίας

Αντιστοίχως, όσον αφορά το έργο του «Πόνημα ελευθερίας -Εισαγωγή στην Ποιμαντική Θεολογία», ο πατήρ Αυγουστίδης επίσης, για άλλη μια φορά προβαίνει σε μια αναλυτική, και πολύ εύληπτη, ως προς τον λόγο και τον τρόπο νοηματικής έκφρασης, προβολή βασικών αρχών της Ποιμαντικής Θεολογίας του Ορθόδοξου κόσμου. Θα μπορούσε σε αυτό το σημείο, να τονίσει κάποιος ότι και εδώ υφίσταται η επανάληψη μιας σειράς συγκεκριμένων διαστάσεων που αποτυπώνονται και στα άλλα έργα του Αδαμάντιου Αυγουστίδη. Για παράδειγμα, στον Πρόλογο του συγκεκριμένου βιβλίου, αναφέρεται ενδεικτικά από τον πατέρα Αθανάσιο Γκίκα, πως η εκκλησιαστική διακονία των ποιμένων κάθε εποχής δεν είναι αντικείμενο δημιουργίας εκ του μηδενός, ούτε είναι κάτι που προκύπτει μέσω της καλής θέλησης του κάθε ποιμένα. Αντίθετα, είναι κάτι που συνιστά ακολουθία ορισμένων πολύ συγκεκριμένων συντεταγμένων που ορίστηκαν κι από αιώνες ακόμα πριν εκ μέρους των διαφόρων Πατέρων της Εκκλησίας.¹⁶⁷

Η Ποιμαντική εδώ, με άλλα λόγια, είναι το αποτέλεσμα μιας διαδικασίας που έχει σχέση με την καλλιέργεια της ανθρωπογνωσίας και φυσικά και της θεογνωσίας που επρόκειτο να αναπτύξουν τόσο έντονα στην διάρκεια του βίου τους οι διάφοροι Πατέρες της Εκκλησίας, επιτελώντας παράλληλα έτσι απaráμιλλα και το έργο τους σε κοινωνικό επίπεδο. Αυτό σημαίνει

¹⁶⁶ Στο ίδιο, σελ. 185

¹⁶⁷ π. Γκίκας Α., «Πρόλογος» στο *Πόνημα ελευθερίας – Εισαγωγή στην Ποιμαντική Θεολογία*, εκδόσεις επιστροφή, Αθήνα, 2017, σελ. 13

πως οι πραγματικοί ποιμένες της Εκκλησίας ποτέ δεν αποσύρονται και δεν απομονώνονται φοβισμένοι έναντι των όσων μπορεί να λαμβάνουν χώρα εντός των διαφόρων κοινωνιών. Δεν απομονωνόταν για παράδειγμα, από τις διάφορες νέες γνώσεις που μπορεί να έκαναν την εμφάνισή τους μες στην κάθε κοινωνία, αλλά τις παρακολουθούσαν και τις αξιοποιούσαν μάλιστα, εφόσον αυτές μπορούσαν να είναι κατάλληλες και χρήσιμες, για την ισχυροποίηση του ποιμαντικού τους έργου.¹⁶⁸

Στα πλαίσια επίσης της εισαγωγής αυτού του βιβλίου, ο πατήρ Αυγουστίδης θέτει κάποιους προβληματισμούς, ως προς την θέση της Ποιμαντικής εντός των πλαισίων εν γένει της σύγχρονης επιστήμης της Θεολογίας. Συγκεκριμένα θέτει εδώ τον προβληματισμό, ως προς το αν η Ποιμαντική είναι μέρος της Συστηματικής ή της Πρακτικής Θεολογίας. Πρόκειται για έναν προβληματισμό, ο οποίος διαχρονικά έχει την αντανάκλασή του εντός της ελληνικής πραγματικότητας μέσα από ένα είδος αντιπαράθεσης ανάμεσα στην «πνευματικότητα» και τον «χριστιανικό κοινωνικό ακτιβισμό» εντός του ποιμαντικού έργου.¹⁶⁹

Πρόκειται για ένα διχασμό που ανέκαθεν είχε προβληθεί από την μεριά ορισμένων ως ένα βασικό ποιμαντικό δίλημμα. Η αλήθεια όμως είναι το ότι στην πραγματικότητα δεν είχε επικρατήσει στη συνείδηση της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Μέσω εξάλλου και την ίδια της καθημερινότητας στη ζωή της Εκκλησίας, όπως σημειώνεται πολύ εύστοχα από τον πατέρα Α. Αυγουστίδη, είχε φανεί πάντα ότι κάλλιστα μπορεί να υπάρξει η κατάλληλη ισορροπία ανάμεσα στην μυστηριακή ζωή αφενός και αφετέρου στην υποστηρικτική και ποιμαντικού χαρακτήρα υλική διακονία. Δεν υπήρξε με άλλα λόγια ουδέποτε κάποιο στοιχείο σύγχυσης ή μονομέρειας και αυτό, μεταξύ άλλων, εκφράστηκε εναργώς, για παράδειγμα, μέσα και από τους τρόπους απόδοσης του ασκητικού ιδεώδους.¹⁷⁰

Ως προς την έκφραση μιας τέτοιας αλήθειας, για άλλη μια φορά, υφίσταται η επίρρωση των λεγομένων και αναλύσεων του πατρός Αυγουστίδη μέσα από την παράθεση ιδεών και αρχών που έχουν εκφραστεί ήδη από χιλιάδες χρόνια πριν μέσα από την ίδια την πατερική θεολογική σκέψη. Εδώ ειδικότερα π.χ., υφίσταται η παράθεση ενός αποσπάσματος από το κλασικό έργο του Μεγάλου Βασιλείου «Όροι κατά πλάτος», όπου αναφέρει ενδεικτικά ο

¹⁶⁸ Στο ίδιο, σελ. 13

¹⁶⁹ π. Αυγουστίδης Α., «Εισαγωγή», στο *Πόνημα ελευθερίας – Εισαγωγή στην Ποιμαντική Θεολογία*, εκδόσεις επιστροφή, Αθήνα, 2017, σελ. 20

¹⁷⁰ Στο ίδιο, σελ. 21

μεγάλος Καππαδόκης Πατέρας τα ακόλουθα: «Ου μόνον δια τον υποποπιασμόν του σώματος χρήσιμου ούσης ημίν της τοιαύτης αγωγής (εν. την ασκητική ζωή), αλλά και δια την εις τον πλησίον αγάπη, ίνα και τοις ασθενούσι των αδερφών δι' ημών ο Θεός την αυτάρκειαν, παρέχη».¹⁷¹

Με βάση τα παραπάνω και σε αυτό το έργο προβάλλεται η προοπτική της θέωσης, δηλαδή της προσέγγισης του Θεού από άνθρωπο, καθώς ο τελευταίος αναπτύσσει το στοιχείο της δίχως όρους και όρια προσφοράς και αγάπης προς τον συνάνθρωπο. Υπό αυτό το πρίσμα η ίδια η Ποιμαντική εδώ προβάλλεται ως ένας τέλειος και άρρηκτος σύνδεσμος ανάμεσα στην μυστηριακή και πνευματική διακονία από την μια μεριά, και την υλική συμπαράσταση αντίστοιχα από την άλλη. Αυτό εξάλλου, είναι απόλυτα συναφές εδώ και με την καινή εντολή της αγάπης που δίνει ο Ιησούς Χριστός προς τους μαθητές Του. Όλοι όσοι έρχονται σε επαφή με τον Κύριο, ακούν και το λόγο Του ή αντίστοιχα επίσης παρακολουθούν τη δράση Του, αλλά ταυτόχρονα βιώνουν και την βασική αρχή πως ο Θεός είναι αγάπη.¹⁷²

Κάτι τέτοιο αυτομάτως μας φέρνει στο νου το ακόλουθο χωρίο από επιστολή και το κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο: «ἐντολήν καινήν δίδωμι ὑμῖν ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀγαπᾶτε ἀλλήλους. ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστέ, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις.». ¹⁷³ Σε συνάρτηση πάντα προς την εντολή περί αγάπης εξάλλου, είναι πολύ ενδεικτικό και το παράδειγμα ενός χωρίου μέσα από την Α΄ Επιστολή Ιωάννου, όπου λέγεται: «καὶ ἡμεῖς ἐγνώκαμεν καὶ πεπιστεύκαμεν τὴν ἀγάπην ἣν ἔχει ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν. Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ, καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μένει καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ». ¹⁷⁴ Είναι εμφανές εδώ πως αυτό το στοιχείο της αναγνώρισης της αγάπης ως του ύψιστου ιδεώδους, είναι κεντρική προϋπόθεση, προκειμένου ο χριστιανός να έρθει σε επαφή με τον ίδιο το Θεό.

Μια πολύ απτή εφαρμογή όλων των παραπάνω είναι το ότι ήδη εντός του βυζαντινού κόσμου, επρόκειτο να υπάρξει μέριμνα και παροχή ποιμαντικής φροντίδας ακόμα και για τους ψυχικώς πάσχοντες ασθενείς. Οι σχετικές υποδομές και υπηρεσίες είχαν αρχίσει εξάλλου να κάνουν την εμφάνισή τους ήδη και από τα τέλη της πρώτης χιλιετηρίδας μ.Χ. Πρόκειται για μια

¹⁷¹ Βασίλειος Καισαρείας, *Όροι κατά πλάτος, Ερώτησις ΛΖ΄*, Ρ 31, 1009

¹⁷² π. Αυγουστίδης Α., «Εισαγωγή», στο *Πόνημα ελευθερίας – Εισαγωγή στην Ποιμαντική Θεολογία*, εκδόσεις επιστροφή, Αθήνα, 2017, σελ. 23

¹⁷³ Ιω. 13, 34 - 35

¹⁷⁴ Α΄ Ιω. 4, 16

διαδικασία, στην οποία συμμετείχαν όχι μόνο διάφοροι εξειδικευμένοι γιατροί που παρατηρούσαν τις ποικίλες περιπτώσεις ασθενών με ψυχικά προβλήματα, αλλά και το ίδιο το βυζαντινό Κράτος, όπως φυσικά και η Εκκλησία. Μια τέτοια ανάμειξη ήταν εδώ συνδεδεμένη και με τις προσπάθειες νομικής αντιμετώπισης διαφόρων ζητημάτων που πρόεκυπταν σε τέτοιες περιπτώσεις και που μπορεί να άπτονταν, για παράδειγμα, του οικογενειακού δικαίου. Κάτι τέτοιο, μεταξύ άλλων, φερ' ειπείν, μπορεί να αφορούσε διαζευχθείσες γυναίκες που αντιμετώπιζαν ψυχιατρικά προβλήματα και για τις οποίες υπήρχε πρόνοια είτε το να αναλάβει η οικογένειά τους τη φροντίδα τους ή από την άλλη μεριά το να εισαχθούν σε κάποιο ίδρυμα της Εκκλησίας.¹⁷⁵

Φυσικά, κάτι που προβάλλεται έντονα ως κεντρική προϋπόθεση, σχετικά με την ανάπτυξη της ίδιας της ποιμαντικής πράξης, είναι πέραν της αγάπης και η ίδια η πίστη. Η τελευταία εκφράζει άλλωστε την ψυχοπνευματική προσκόλληση του ίδιου του ποιμένα της Εκκλησίας στον κεντρικό πυρήνα της κοσμοθεωρίας, η οποία διέπει τη ζωή του εκκλησιαστικού σώματος και που καθορίζει ιστορικά και διαχρονικά την πορεία του προς τα Έσχατα. Το ζητούμενο άλλωστε, ως προς την κατεξοχήν διακονία των ανθρώπων, που πρέπει απαραίτητα να εμπεδώσουν και να βιώσουν το τί σημαίνει να ζουν έτσι ώστε να μιμούνται τον ίδιο το Χριστό (με βάση συγχρόνως και την ανάλογη ρήση που είχε κάνει κάποτε ο απόστολος Παύλος). Αυτό εκ των πραγμάτων εδώ σημαίνει και την ανάπτυξη ενός ανάλογου εκκλησιαστικού ήθους, ώστε να αναδυθεί εκείνη η πορεία που θα οδηγήσει προς την αγιότητα. Αυτό είναι το κυρίως περιεχόμενο, όσον αφορά την ποιμαντική θεωρία και πράξη.¹⁷⁶

Ο κεντρικός στόχος της Ποιμαντικής δηλαδή, είναι το να οδηγηθεί κάθε ξεχωριστή ανθρώπινη οντότητα εντός της μοναδικής ποίμνης και υπό τον Ένα Ποιμένα, με άλλα λόγια, τον Ιησού Χριστό, το σαρκωμένο Υιό και Λόγο του Θεού. Ο στόχος αφορά την ένταξη και σύνταξη με τα άλλα μέλη του εκκλησιαστικού σώματος και όπου υφίσταται ταυτόχρονα η σύνταξη και κοινωνία Θεού και ανθρώπων.¹⁷⁷

¹⁷⁵ Ευτυχιάδης Α., & Μαρκέτος Σ.Γ., (1981). «Η θεραπεία των ψυχιατρικών ασθενών και η περί αυτών νομοθεσία κατά τον 10^ο αιώνα εις το Βυζάντιο», στο *Materia Medica Greca*, 9(2): 221 - 223

¹⁷⁶ π. Αυγουστίδης Α., *Πόνημα ελευθερίας – Εισαγωγή στην Ποιμαντική Θεολογία*, εκδόσεις επιστροφή, Αθήνα, 2017, σελ. 37

¹⁷⁷ Σταυρόπουλος Α.Μ. «Η θεολογική θεμελίωση της Ποιμαντικής των Ασθενών», Εισήγηση στην Ειδική Συνοδική Επιτροπή επί Ειδικών Ποιμαντικών θεμάτων και Καταστάσεων, 2018, στο

Είναι ενδιαφέρον το ότι ήδη μέσω των αναλύσεων και προβληματισμών που αναπτύσσονται εντός του εν λόγω βιβλίου, προκύπτει μια άμεση σύνδεση της Ποιμαντικής και με το χώρο της ίδιας της μυστηριακής και λατρευτικής ζωής της Εκκλησίας. Κι αυτό καθώς έτσι κι αλλιώς, ήδη ακόμα και από τις απαρχές της συγκρότησης των διαφόρων χριστιανικών κοινοτήτων, η Εκκλησία συνειδητοποιείται με ένα συγκεκριμένο τρόπο. Αυτός ο τρόπος ζωής έχει απεικονιστεί διαχρονικά μέσα από την περιγραφή π.χ. της ζωής των πρώτων χριστιανικών κοινοτήτων. Αυτό αποτυπώνεται, επί παραδείγματι, μέσα από τις Πράξεις Αποστόλων, όπου αναφέρεται μεταξύ άλλων, πως: «Ἦσαν δὲ προσκαρτεροῦντες τῇ διδαχῇ τῶν ἀποστόλων καὶ τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου καὶ ταῖς προσευχαῖς».¹⁷⁸

Μια βασική συνισταμένη που αναδύεται ανέκαθεν ως προς την Ποιμαντική στο πλαίσιο της Ορθόδοξης Εκκλησίας, είναι το ότι η ίδια κινήθηκε σε εντελώς διαφορετικά μονοπάτια, σε σύγκριση με τον τρόπο προσέγγισης του εν λόγω πεδίου στην Ρωμαιοκαθολική και την Προτεσταντική Εκκλησία αντιστοίχως. Σε εκείνες τις δύο ομολογίες του Χριστιανισμού, η Ποιμαντική συρρικνώθηκε, επειδή είτε ασχολήθηκε αποκλειστικά και μόνο με τις πρακτικές εφαρμογές της ηθικής θεολογίας και αλλού επειδή εγκλωβίσθηκε ως συμπλήρωμα του Κανονικού Δικαίου.¹⁷⁹

Στην πραγματικότητα ωστόσο, είναι γεγονός, πως η Παράδοση της Εκκλησίας είναι διαφορετική ως προς τις συγκεκριμένες οριοθετήσεις, που έχουν διακρίνει ανά τους αιώνες το Ρωμαιοκαθολικισμό και τον Προτεσταντισμό αντίστοιχα. Οι προσεγγίσεις άλλωστε των δύο άλλων μεγάλων ομολογιών του χριστιανικού κόσμου μπορούν να θεωρηθούν λανθασμένες, αν λάβει κανείς υπόψη του την ίδια την πραγματικότητα της ανθρώπινης ζωής. Κι αυτό, καθώς στα πλαίσια του ανθρώπινου βίου πάντα προηγούνται τα άμεσα βιώματα της καθημερινής ζωής και στη συνέχεια ακολουθούν οι εξειδικευμένες, επιστημονικές γνώσεις και η ερμηνεία τους. Γι' αυτό το λόγο, εντός της Εκκλησίας πάντα υφίστανται καταρχάς τα διάφορα χαρισματικά γεγονότα και ο τρόπος ζωής μιας κοινότητας ανθρώπων και στην συνέχεια προκύπτουν οι λόγοι,

http://www.efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.ecclesiagreece.gr/greek/holysynod/committees/pastoral/poimantiki_themeliosi.pdf

¹⁷⁸ Πράξ. 2, 42

¹⁷⁹ π. Αυγουστίδης Α., *Πόνημα ελευθερίας – Εισαγωγή στην Ποιμαντική Θεολογία*, εκδόσεις επιστροφή, Αθήνα, 2017, σελ. 39

τα υπομνήματα, τα σχόλια, η παράδοση, όπως επίσης και η άμεση απάντηση στα ποικίλα δεδομένα του κόσμου και της ζωής.¹⁸⁰

Η Ποιμαντική λοιπόν θα ήταν δυνατόν να θεωρηθεί, πως είναι ταυτισμένη σχεδόν με την ίδια την Λατρεία. Πρωτογενές μέλημα και βασική υποχρέωση για την Ποιμαντική είναι η προαγωγή, η ανάπτυξη, καλλιέργεια και φανέρωση και η με κάθε τρόπο ενσάρκωση, ως προς έναν συγκεκριμένο τρόπο ζωής. Μέσω αυτού του τρόπου ζωής, προκύπτει άλλωστε κι η κατανόηση των πλέον ουσιωδών στοιχείων, αναφορικά με την ανθρώπινη ύπαρξη και στάση έναντι όλων εκείνων των γνωρισμάτων που εδώ και χιλιάδες χρόνια διακρίνουν την πεπτωκυία πραγματικότητα. Μια πραγματικότητά δηλαδή που έχει προκύψει μετά από την Πτώση των Πρωτοπλάστων. Με άλλα λόγια, αυτό που έχει σημασία εδώ, είναι το να διαπλαστεί και να μορφοποιηθεί ένα συγκεκριμένο ήθος και μια συγκεκριμένη κοσμοθεωρία τρόπου ζωής, που δεν θα βασίζεται ούτε σε μια νομικιστικού τύπου αντίληψη, αλλά ούτε και σε μια ακτιβιστικού χαρακτήρα θεώρηση περί ανθρώπινου βίου.¹⁸¹

Αυτό το ήθος είναι εφικτό να προβάλλει το σκεπτικό πως η ίδια η πράξη της Ποιμαντικής μες στην Εκκλησία έχει ως κεντρική της προϋπόθεση τη βίωση των μυστηρίων της Εκκλησίας, ως ιαματικών μέσων και με τα οποία αυτό που θεωρείται ανέφικτο κατά φύσιν μπορεί να καταστεί εν τέλει εφικτό κατά Χάριν. Πρόκειται για την χειραγωγήση σχετικά με την ανάπτυξη ενός είδους ήθους, που διέπεται και διακρίνεται από το στοιχείο της μετάνοιας. Η τελευταία είναι πραγματικά εκείνο το θεμελιώδες συστατικό γνώρισμα που διακρίνει την όλη πορεία προς την υπαρξιακή μεταμόρφωση. Σε αυτή την περίπτωση προκύπτει για τους πιστούς και τα μέλη του εκκλησιαστικού σώματος, η προοπτική σχετικά με μια πορεία, η οποία αναγνωρίζει τα όρια της πληρότητάς της στην ελευθερία της ταπεινοφροσύνης και της αγάπης των αγίων και των οποίων η αδιάλειπτη παρουσία, αναφορικά με την ιστορική πορεία του θεσμού της Εκκλησίας, αποτελεί μια αδιάψευστη μαρτυρία, σχετικά με την δύναμη εσωτερικής ψυχοπνευματικής ανακαίνισης που έχει η μυστηριακή ζωή της.¹⁸²

Δεν μπορεί να αγνοηθεί ότι ο χώρος της Ποιμαντικής διαχρονικά έχει σχέσεις και με ένα σύνολο διαφόρων εξειδικευμένων γνώσεων, προερχόμενων από μια σειρά επιστημονικών

¹⁸⁰ Ματσούκας Ν., *Δογματική και Συμβολική Θεολογία*, Τόμος Γ', εκδόσεις Πουρνάρας, Θεσσαλονίκη, 1997, σελ. 32

¹⁸¹ π. Αυγουστίδης Α., *Πόνημα ελευθερίας – Εισαγωγή στην Ποιμαντική Θεολογία*, εκδόσεις επιστροφή, Αθήνα, 2017, σελ. 44

¹⁸² Στο ίδιο, σελ. 47

πεδίων. Ταυτόχρονα είναι αλήθεια ότι τέτοιες επιστημονικές γνώσεις έχουν σίγουρα έναν σημαντικό, υποβοηθητικό ρόλο, για την Ποιμαντική. Η τελευταία εξάλλου, είναι συνυφασμένη πάντα και με διάφορους τομείς της ίδιας της Θεολογίας της Εκκλησίας.¹⁸³ Ωστόσο, με την πάροδο του χρόνου στον χώρο της Ποιμαντικής εισχώρησαν, ως μη όφειλαν, διάφορες διαστρεβλώσεις και παρεξηγήσεις λόγω της ευρύτητας των θεμάτων και των ανθρωπίνων αδυναμιών.

Μέσω τέτοιων επιρροών δηλαδή από διάφορες γνώσεις, και εν μέρει μέσα και από τον τρόπο πρόσληψης και σύνδεσης της Ποιμαντικής και με την Θεολογία γενικότερα της Εκκλησίας, πρόεκυψαν δυστυχώς ορισμένες αλλοιώσεις. Οι τελευταίες επηρέασαν σε σημαντικό βαθμό τον τρόπο πρόσληψης και κατανόησης του ρόλου που πρέπει να έχει η Ποιμαντική εντός της Εκκλησίας όσο εν γένει εντός και των ανθρώπινων κοινωνιών. Μια τέτοια εξέλιξη ίσως σε κάποιο βαθμό, όπως επισημαίνει πολύ εύστοχα εδώ ο πατήρ Αυγουστίδης, προώθησε ήδη ακόμα και από τον 19^ο αιώνα και την εισαγωγή του συστήματος της Τριτοβάθμιας, πανεπιστημιακής εκπαίδευσης. Μέσω του Ελληνικού Πανεπιστημίου που είχε δημιουργηθεί ήδη και κατά την δεκαετία του 1830, είχε αναδυθεί παράλληλα και η ακαδημαϊκή θεολογία και στον ελληνικό χώρο. Αλλά οι θεολογικές σπουδές Παρέκκλιναν από τη γνήσια Ορθόδοξη παράδοση και τα κείμενα των Αγίων Γραφών και των Αγίων Πατέρων της Εκκλησίας και ακολούθησαν εν πολλοίς τα δυτικοευρωπαϊκά ακαδημαϊκά πρότυπα.¹⁸⁴

Μέσω μιας τέτοιας σύνδεσης εδώ έτσι, προκύπτει πολύ εύστοχα η επιρροή και στις ακαδημαϊκές θεολογικές σπουδές στον ελληνικό χώρο -κι αυτό κατά προέκταση άλλωστε, είχε επηρεάσει και το πεδίο της Ποιμαντικής Θεολογίας - του πνεύματος που ήδη είχε αναπτυχθεί από αιώνες πριν στον δυτικό χριστιανικό κόσμο μέσα από την Σχολαστική Θεολογία. Η Συστηματική και η Δογματική Θεολογία, υπό το βάρος μιας τέτοιας προσέγγισης, καθίστανται αυτοδύναμα αρμόδιες για την διατύπωση των αληθειών της πίστης. Με άλλα λόγια, καθίσταται αρμόδιες για την διατύπωση μιας σειράς θεωρητικών αρχών που αφορούν τη «φιλοσοφία» περί

¹⁸³ Σταυρόπουλος Α.Μ., *Εισαγωγή στην Ορθόδοξη Συμβουλευτική Ποιμαντική*, προσωπική έκδοση, Αθήναι, 1985, σελ. 75

¹⁸⁴ Γαβρόγλου Κ., Καραμανωλάκης Β.Δ., Μπάρκουλα Χ., *Το Πανεπιστήμιο Αθηνών και η Ιστορία του (1837 -1937)*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 2014, σελ. 95

χριστιανικής πίστης, χωρίς όμως έτσι να υφίσταται η άμεση αναφορά στο ποιμαντικό κριτήριο.¹⁸⁵

Κάτι τέτοιο όμως είχε ως αποτέλεσμα και το να δημιουργηθούν και για την ορθόδοξη Ποιμαντική Θεολογία οι ακόλουθες δύο αποκλίσεις: η μια είχε να κάνει με την έντονη τάση ιδεολογικοποίησης της πίστης και στη μετατροπή συγχρόνως της ακαδημαϊκής συστηματικής θεολογίας από έναν τομέα, ο οποίος είναι αρμόδιος αναφορικά με την μελέτη και την περιγραφή της πίστης που βιώνει η Ορθόδοξη Εκκλησία, σε μια μορφή αυτοδύναμης αυθεντίας. Μιας αυθεντίας, η οποία καθορίζει συνακόλουθα και το πλαίσιο όλων εκείνων των αρχών που ορίζουν το περιεχόμενο, περί πίστεως.¹⁸⁶

Είναι χαρακτηριστικό μάλιστα, σε αυτό το σημείο, και το ότι μια πολύ σοβαρή παρενέργεια, ως προς την εν λόγω εξέλιξη, ήταν η υποταγή της θεολογικής σκέψης σε ένα είδος στείρου ακαδημαϊσμού και ο οποίος συμβάλλει καθοριστικά στο να προκύψει και μια χαλαρή και «ψυχρή» σχέση της κοινωνίας με το χώρο της Εκκλησίας. Αυτή η περίπτωση αγνοεί επίσης και την διπλή μέθοδο της Ορθόδοξης Θεολογίας. Υπό αυτό το πρίσμα, δεν είναι εδώ τυχαία και η πολύ εύστοχη παράθεση από μέρους του πατρός Α. Αυγουστίδη, σχετικά με τα όσα επισημαίνει ο άγιος Διονύσιος ο Αρεοπαγίτης στην Επιστολή Θ'. Σημειώνει, εν προκειμένω το ότι: «Άλλως τε και τούτο εννοήσαι χρη το διττήν είναι την των θεολόγων παράδοσιν, την μεν απόρρητον και μυστικήν, την δε εμφανή και γνωριμότεραν. Και την μεν συμβολική και τελεστικήν, την δε φιλόσοφον και αποδεικτικήν, και συμπλέκεται τω ρητώ το άρρητον. Και το μεν πείθει και καταδείται των λεγομένων την αλήθειαν, το δε δρα και ενιδρύει τω Θεώ ταις αδιδάκτοις μυσταγωγίαις».¹⁸⁷

Ο κοινός παρονομαστής, εν γένει, ως προς τα διάφορα είδη των αποκλίσεων, είναι μια σχολαστικού χαρακτήρα αγνόηση, σχετικά με το ποιμαντικό κριτήριο εντός της θεολογικής σκέψης. Παρόλο που είναι αλήθεια, πως ένα τέτοιο πρόβλημα εδώ είναι σοβαρό, η σημασία μιας τέτοιας έλλειψης δεν έχει τύχει διαχρονικά της δέουσας προσοχής εντός της Ορθόδοξης Εκκλησίας, ειδικά στον ελλαδικό κόσμο. Ένα τέτοιο έλλειμμα καταρχάς εδώ είναι εμφανές, με

¹⁸⁵ Ματσούκας Ν., *Δογματική και Συμβολική Θεολογία, τόμος Α': Εισαγωγή στη θεολογική γνωσιολογία*, εκδόσεις Πουρναράς, Θεσσαλονίκη, 2007, σ.σ. 151 - 152

¹⁸⁶ π. Αυγουστίδης Α., *Πόνημα ελευθερίας – Εισαγωγή στην Ποιμαντική Θεολογία*, εκδόσεις επιστροφή, Αθήνα, 2017, σελ. 53

¹⁸⁷ Διονύσιος Αρεοπαγίτης, *Επιστολή Θ'*, PG 3, 1105D

βάση το γεγονός πως η αναφορά στον ποιμαντικό προβληματισμό, αλλά και η εμφάνιση του όρου της Ποιμαντικής Θεολογίας, είχαν σημειωθεί, για πρώτη φορά, το 1750. Εντούτοις όμως, είναι γεγονός πως και πάλι δεν είχε καν την εμφάνισή του ένα συγκεκριμένο ειδικό γνωστικό αντικείμενο.¹⁸⁸

Με βάση ένα συγκεκριμένο κανονιστικό πλαίσιο, το οποίο είχε αναδυθεί μέσα από τον Ρωμαιοκαθολικισμό κόσμο, το περιεχόμενο και η ταυτότητα της Ποιμαντικής εστίασαν αφενός μεν στην επίσημη διδασκαλία της Εκκλησίας, όντας καταχωρημένη σε εγχειρίδια που ενσωματώνουν συγχρόνως και διάφορες βιβλικές αναφορές. Συγχρόνως, εδώ εμπεριέχεται και το στοιχείο της κατήχησης, σε συνδυασμό με μια σειρά οδηγιών για προσήλυτους. Παράλληλα, σε όλα αυτά, μπορεί κανείς, να λάβει υπόψη του, και το πεδίο των τελετουργιών και αποσπασμάτων από τη Λειτουργική της Εκκλησίας, όπως επίσης όμως και τον κώδικα περί Κανονικού Δικαίου, αλλά και ορισμένα βιβλία οδηγιών περί ηθικής θεολογίας.¹⁸⁹

Αυτό έτσι είναι δείγμα πως διαχρονικά η Ποιμαντική είχε καταστεί αντιληπτή περισσότερο ως κάτι αρμόδιο για να περιγράψει τους τρόπους, βάσει των οποίων ένας ιερέας οφείλει να εφαρμόσει μια ομάδα κανονιστικών διατάξεων. Οι τελευταίες υποτίθεται, πως καθορίζουν το πλαίσιο των στόχων, των μεθόδων και των τρόπων άσκησης της ποιμαντικής πράξης. Αυτό όλο είναι ενδεικτικό, σχετικά με το ότι αντί για Ποιμαντική Θεολογία, πιο πολύ εν τέλει αναδύθηκε ένα είδος Πρακτικής Θεολογίας κι όπου συγχρόνως είχε εκφραστεί και μια τάση υποτίμησης της Συστηματικής θεολογίας.¹⁹⁰

Πέραν του στοιχείου του νομικισμού που είχε αναδειχθεί εξαιτίας της ρωμαιοκαθολικής εκδοχής και ανάλυσης περί χριστιανικής θεολογίας και συνακόλουθα και περί Ποιμαντικής, από την άλλη μεριά ανέκαθεν είχε προβληθεί πολύ έντονα στον προτεσταντικό κόσμο μια προσέγγιση και θεώρηση περί ενός έντονου ακτιβισμού. Ο τελευταίος όμως στην προτεσταντική Ποιμαντική αναπτύχθηκε, χωρίς να ληφθεί αντίστοιχα υπόψη το σύνολο των Ιερών Κανόνων της Εκκλησίας. Κι εδώ όμως, είναι γεγονός πως υπήρξε μια πλήρης αλλοίωση, αναφορικά με το αληθές νόημα και την πραγματική σημασία της Ορθόδοξης Ποιμαντικής. Κι αυτό, δεδομένου, πως υπήρξε μια παραγνώριση της σχέσης ανάμεσα στην Ποιμαντική

¹⁸⁸ π. Αυγουστίδης Α., *Πόνημα ελευθερίας – Εισαγωγή στην Ποιμαντική Θεολογία*, εκδόσεις επιστροφή, Αθήνα, 2017, σελ. 55

¹⁸⁹ Στο ίδιο, σελ. 56

¹⁹⁰ Στο ίδιο, σελ. 56

Θεολογία και την ποιμαντική φύση που έχουν οι ίδιοι οι Ιεροί Κανόνες της Εκκλησίας. Μια σχέση που προκύπτει μέσα από την σχέση μεταξύ της Αγίας Γραφής και της Εκκλησίας.¹⁹¹

Ως προς την σχέση ανάμεσα στην Αγία Γραφή και την Εκκλησία, είναι ενδεικτικό, πως δεν θα πρέπει να υπάρχει ποτέ καμιά υποτίμηση του ενός εκ των δύο πυλώνων. Φυσικά είναι αλήθεια ταυτόχρονα εδώ ότι δίχως τις θείες Γραφές, η ίδια η Εκκλησία μοιάζει σαν ένα ακυβέρνητο πλοίο, δίχως πηδάλιο. Εντούτοις όμως, και η Γραφή από την άλλη, χωρίς την Εκκλησία, μπορεί να θεωρηθεί αδιανόητη και ανερμήνευτη. Εάν υφίσταται η Αγία Γραφή, αυτό συμβαίνει από την άποψη, πως δεν παύει να υφίσταται επίσης και ένας θεανθρώπινος οργανισμός, με άλλα λόγια, εκείνος που δημιουργήθηκε από τον σαρκωμένο Υιό και Λόγο του Θεού, τον Ιησού Χριστό και ο Οποίος άλλωστε είναι η κορυφή του εκκλησιαστικού σώματος. Και είναι επίσης ο Ιησούς Χριστός, μαζί με τα άλλα δύο Πρόσωπα της Αγίας Τριάδος, δηλαδή τον Θεό -Πατέρα και το Άγιο Πνεύμα, που συνιστούν εδώ την ίδια την πηγή της Αγίας Γραφής, ειδικά από τη στιγμή που αυτή είναι θεόπνευστη.

Μέσω της βαθύτερης κοσμοθεωρίας και του πυρήνα των ιδεών του ορθόδοξου χριστιανισμού, κάτι το οποίο είναι εντυπωσιακό είναι ότι εντός της ορθόδοξης χριστιανικής θεολογίας αποτυπώνεται με ενάργεια το στοιχείο της αναφοράς σε πτυχές των επιστημών της Ψυχολογίας και της Ψυχιατρικής. Κάτι τέτοιο εδώ μάλιστα, αποτυπώθηκε επί χιλιάδες χρόνια μέσα και από τα κείμενα και έργα διαφόρων Πατέρων της Εκκλησίας. Η αλληλοεπίδραση ανάμεσα σε αυτά τα σύγχρονα επιστημονικά πεδία και την Πατερική Θεολογία εξάλλου, είναι εμφανής πως τα πρώτα εδώ και καιρό έχουν δανείσει στοιχεία της επιστημονικής τους ορολογίας, ώστε οι άνθρωποι των σημερινών κοινωνιών να μπορέσουν να κατανοήσουν τον τρόπο, με τον οποίο οι νηπτικοί Πατέρες προσέγγισαν διαχρονικά πνευματικά φαινόμενα. Αυτό αφορά συγχρόνως και την κατανόηση των θεραπευτικών μεθόδων που εφάρμοσαν αυτοί οι Πατέρες κατά την διάρκεια της πνευματικής και ποιμαντικής τους πορείας.¹⁹²

Αυτό το γνώρισμα, για παράδειγμα, είναι εμφανές σε περιπτώσεις κειμένων και έργων, όπως είναι εκείνα του Κασσιανού του Ρωμαίου, του Νείλου του Ασκητή, του Μάρκου του Ασκητή, όπως επίσης και του Ιωάννη της Κλίμακος. Εδώ είναι εφικτό κάποιος να αντιληφθεί

¹⁹¹ Στο ίδιο, σελ. 67

¹⁹² Σταυρόπουλος Α.Μ., «Η Ποιμαντική Ψυχολογία ως ψυχολογία του ανισταμένου ανθρώπου», στο *Πρακτικά Α΄ Συμποσίου Ποιμαντικής Ψυχολογίας και Εξομολογητικής*, επιμέλεια Ι.Κ. Κορναράκης – Α.Μ. Σταυρόπουλος, εκδόσεις Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1981, σελ. 89

την έκφραση ενός τρόπου σκέψης που εντυπωσιάζει από τη άποψη, πως μας παραπέμπει άμεσα ακόμα και σε πτυχές και θεωρητικές προσεγγίσεις της σύγχρονης επιστήμης της Ψυχολογίας.¹⁹³ Κι αυτό, είναι γεγονός την ίδια στιγμή, πως μπορεί τέτοια κείμενα, λόγω και της μεγάλης χρονικής απόστασης, να μην είναι τόσο κατανοητά στην σύγχρονη εποχή.

Εδώ, εν τω μεταξύ, ο πατήρ Α. Αυγουστίδης αναδεικνύει και την έννοια της Ποιμαντικής «Πρωτογενούς πρόληψης». Η έννοια αυτή έχει τη σημασία της χρήσης της Ποιμαντικής, με έναν τέτοιο τρόπο, ώστε η ζωή των ανθρώπων, να μετατραπεί από μια μορφή απλής επιβίωσης, σε ένα είδος καινής κτίσης. Αυτό ειδικότερα μπορεί να συμβεί μέσα από την προβολή στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων όλων εκείνων των στοιχείων, με τα οποία θα μπορέσει ο βίος τους να εμπνευστεί και να ζωοποιηθεί μέσω της Εκκλησίας.¹⁹⁴

Αυτό σημαίνει ταυτόχρονα και την τοποθέτηση του ποιμένα στη θέση του λειτουργού, αλλά διαχειριστή των μυστηρίων εκείνων που έχουν σχέση με την προώθηση της σωτηρίας του εκκλησιαστικού ποιμνίου, του λαού του Θεού. Αυτό, εξ αρχής και ήδη και από τους πρώτους αιώνες της ζωής της Εκκλησίας, δεν σήμαινε ότι οι ποιμένες έπαψαν να ασχολούνται και με ευθύνες, όπως η διδασκαλία και η κατήχηση του ποιμνίου της Εκκλησίας και η αρωγή των ανθρώπων, με γνώμονα την αντιμετώπιση των διαφόρων προβλημάτων της ζωής τους. Αυτό φυσικά εξ αρχής είχε ως προϋπόθεση και την εδραίωση των ποιμένων, ως προς το εκκλησιαστικό τους ήθος και ως προς την ανάδειξη της ορθής δογματικής διδασκαλίας, προκειμένου όλα αυτά να μεταδοθούν προς τους πιστούς με έναν βιωματικό κι έμπρακτο τρόπο.¹⁹⁵

Μέσω μιας τέτοιας ανάλυσης, τονίζεται ιδιαίτερα η διάσταση όσον αφορά με την διαποίμανση των πιστών. Άλλωστε, κάτι τέτοιο αποτυπώνεται ήδη εντός των Ευαγγελίων της Καινής Διαθήκης, με τις σχετικές εντολές που δίνει ο Κύριος προς τους μαθητές Του. Σε κάποιο χωρίο του Κατά Ιωάννη Ευαγγελίου π.χ., αναφέρει προς τον απόστολο Πέτρο, καθώς τον καλεί στο μυστήριο της Ιεροσύνης: «λέγει αὐτῷ πάλιν δεύτερον· Σίμων Ἰωνᾶ, ἀγαπᾷς με; λέγει αὐτῷ· ναί, Κύριε, σὺ οἶδας ὅτι φιλῶ σε. λέγει αὐτῷ· ποίμαινε τὰ πρόβατά μου».¹⁹⁶ Μέσω αυτής της

¹⁹³ Κορναράκης Ι.Κ., *Βιβλικά Ψυχογραφήματα*, εκδόσεις Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1986, σελ. 27

¹⁹⁴ π. Αυγουστίδης Α., *Πόνημα ελευθερίας – Εισαγωγή στην Ποιμαντική Θεολογία*, εκδόσεις επιστροφή, Αθήνα, 2017, σελ. 87

¹⁹⁵ Μπούμης Π., *Ο ιερέως ως «τύπος» του ποιμνίου. Η θέσις και η αποστολή του ιερέως – ποιμένος*, Αθήναι, 1983, σ.σ. 48 - 50

¹⁹⁶ Ιω., 21, 16

φράσης του Ιησού Χριστού εδώ εκφράζεται η διαχρονική αλήθεια, πως η διαποίμανση των πιστών μες στην Εκκλησία του Χριστού, είναι όχι μόνο δείγμα της αγάπης του ιερού κλήρου προς το ποίμνιο, αλλά και δείγμα της αγάπης του προς τον ίδιο τον Κύριο. Αυτό το στοιχείο είναι παράλληλα και σημαντική προϋπόθεση σχετικά με την ψυχοπνευματική ανάπαυση που δύνανται να βιώσουν τα μέλη του εκκλησιαστικού σώματος. Για αυτό το λόγο εντός του Κατά Ματθαίον αναφέρεται σε ένα σχετικό χωρίο πως: «Δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, καὶ γὰρ ἀναπαύσω ὑμᾶς».¹⁹⁷

Για να αντιληφθεί εδώ κάποιος τη σημασία της μυστηριακής ζωής της Εκκλησίας, σε συνάρτηση προς το θέμα της Ποιμαντικής, αρκεί να λάβει υπόψη του πως η Ποιμαντική περί ασθενείας, για παράδειγμα, είναι συνυφασμένη με το Μυστήριο του Ευχελαίου.¹⁹⁸ Σε αυτό το σημείο εξάλλου, είναι σημαντικό να επισημανθεί και ότι σε συνάφεια προς το ζήτημα της μέριμνας της Εκκλησίας για τους ασθενείς, η έννοια για την θεραπεία των ασθενειών εδώ διαφέρει σε σύγκριση με την απλή ιατρική αγωγή και θεραπεία. Κι αυτό, από την άποψη, πως εδώ αφενός μεν προκύπτει το γνώρισμα της ένταξης του ασθενούς εντός του εκκλησιαστικού σώματος και αφετέρου το στοιχείο του αγιασμού της ανθρώπινης οντότητας μέσα από μια τέτοια διαδικασία. Κι αυτό άλλωστε είναι έκφραση του συνόλου της ζωής του εκκλησιαστικού σώματος.¹⁹⁹

Στα πλαίσια της σύνδεσης της Ποιμαντικής με τα διάφορα ιερά Μυστήρια της Εκκλησίας, πολύ σημαντική φυσικά δεν παύει να είναι εδώ όμως και η συνάφεια με το Μυστήριο της Εξομολογήσεως. Η Παράδοση της Εκκλησίας από τους πρώτους ακόμα αιώνες του Χριστιανισμού εστίασε στην σημασία που έχει το συγκεκριμένο μυστήριο, αναφορικά με την κάθαρση των ανθρωπίνων όντων από το πλήθος των παθών. Η Εξομολόγηση είναι ένα μέσο, με το οποίο είναι εφικτός ο αγιασμός και συνακόλουθα και η θέωση του ανθρώπου. Αυτό σημαίνει το ότι η ιερή Εξομολόγηση δεν είναι εφικτό να συνδεθεί με κάποιο σύνολο ορθολογικών τεχνικών γενικής χρήσεως και εφαρμογής. Είναι κάτι που εξαρτάται άμεσα από τον φωτισμό του Αγίου Πνεύματος, τόσο, ως προς τον εξομολογούμενο, όσο αντίστοιχα όμως,

¹⁹⁷ Ματθ., 11, 28

¹⁹⁸ Καλλιακμάνης Β.Ι., *Μεθοδολογικά Πρότερα της Ποιμαντικής*. Λεντίω Ζωννύμενοι, εκδόσεις Μυγδονία, Θεσσαλονίκη, 2000, σ.σ. 181 - 200

¹⁹⁹ Ματσούκας Ν., *Δογματική και Συμβολική Θεολογία*, Τόμος Β', εκδόσεις Πουρναράς, Θεσσαλονίκη, 1992, σελ. 495

κι ως προς τον πνευματικό του πατέρα. Το Μυστήριο της Εξομολόγησης ανέκαθεν είχε σχέση με την πατρική και γεμάτη αγάπη ανάδειξη εκ μέρους των ιερωμένων όλων εκείνων των παραμέτρων που μπορεί να συμβάλουν στην αλλαγή ενός λανθασμένου βίου από την μεριά του κάθε ατόμου που εξομολογείται. Η δύναμη της εξομολόγησης εξάλλου, είναι η βίωση του νοήματος και του σκοπού της μετάνοιας.²⁰⁰

Η μετάνοια άλλωστε, κατά την Ορθόδοξη αντίληψη, είναι μακριά από τις αντιλήψεις που είχαν αναπτυχθεί, φερ' ειπείν εντός του προτεσταντικού κόσμου και που πρόβαλαν το ζήτημα περί αμαρτίας και συνακόλουθα και εκείνο περί αρρώστιας και ανθρώπινων βασάνων, ως αποτέλεσμα της θείας οργής και δικαιοσύνης, μετά από την πτώση των Πρωτοπλάστων. Εδώ, με άλλα λόγια, κάθε άλλο παρά υφίσταται η προσέγγιση, αναφορικά με την αντιμετώπιση φαινομένων, όπως η αρρώστια, ως μορφών εκδίκησης από την μεριά του Θεού. Ο Θεός κάθε άλλο παρά αντιμετωπίζεται στην ορθόδοξη θεολογική σκέψη με την εικόνα του εκδικητή και του τιμωρού και ουράνιου δικαστή. Δεν είναι εξάλλου τυχαίο πως, για παράδειγμα, στο Βυζάντιο ο αμαρτωλός θεωρήθηκε ανέκαθεν άρρωστο άτομο, τη στιγμή που στη Δύση αντίστοιχα, θεωρήθηκε πως είναι άνομος. Υπό αυτό το πρίσμα, στο πλαίσιο της δυτικής θεολογικής σκέψης, οι εξομολογητές θεωρούνται περισσότερο κάτι σαν δικαστές, ενώ από την άλλη μεριά στον Ορθόδοξο κόσμο θεωρούνται πνευματικοί ιατροί.²⁰¹

Αυτή η συγκεκριμένη προσέγγιση περί αμαρτίας και ασθένειας, είναι μια κεντρική αρχή, που κυριαρχεί γενικά σε αυτό το βιβλίο του πατρός Αδαμάντιου Αυγουστίδη. Πρόκειται για μια αρχή, η οποία μάλιστα, έχει προεκτάσεις από την άλλη μεριά και σε πολλά άλλα πεδία, με τα οποία ασχολείται διαχρονικά η Ποιμαντική. Μπορεί να έχει σχέση, μεταξύ άλλων, για παράδειγμα, και με το χώρο της οικογενειακής συμβουλευτικής ή με εκείνον της συμβουλευτικής για νέους. Φερ' ειπείν, σχετικά με τις περιπτώσεις νέων που μπορεί να αναπτύσσουν παραβατικές συμπεριφορές, να εγκαταλείπουν το σπίτι τους κλπ., η ορθόδοξη Ποιμαντική λαμβάνει υπόψη της ιστορίες μέσα από την Αγία Γραφή, όπως η παραβολή περί του ασώτου γιου. Μάλιστα, μια ποιμαντική προσέγγιση σχετικά με αυτή την παραβολή του Κυρίου βρίσκει τις αληθείς διαστάσεις μέσω της εκούσιας κένωσης του ενανθρωπήσαντος Υιού και Λόγου του Θεού, κατά την διαδικασία της αγαπητικής πρόσληψης εκ μέρους Του όλου του

²⁰⁰ Αυγουστίδης Α.Γ., *Ποιμένας και θεραπευτής. Ζητήματα ποιμαντικής ψυχολογίας και ποιμαντικής πρακτικής*, εκδόσεις Ακρίτας, Αθήνα, 1999, σελ. 89

²⁰¹ Μπέγζος Μ., *Διόνυσος και Διονύσιος*, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2000, σελ. 182

ημετέρου φυράματος, όπως επισημαίνει στην Α΄ προς Κορινθίους επιστολή ο Απόστολος Παύλος.²⁰²

Όλα τα παραπάνω συγχρόνως όμως, είναι γεγονός εδώ, πως σημαίνουν και την ανάγκη η σύγχρονη Ορθόδοξη Ποιμαντική να συνδεθεί άμεσα με τις διάφορες κοινωνικές επιστήμες. Είναι αλήθεια παράλληλα, πως ως τώρα μάλλον είναι ελλιπής ο διάλογος ανάμεσα στην ορθόδοξη θεολογία και αυτό είναι γεγονός ταυτόχρονα και το ότι λειτουργεί ίσως επιβαρυντικά, αναφορικά με την σύγχρονη Ποιμαντική της Ορθόδοξης θεολογίας. Κι αυτό, από την άποψη συγχρόνως, πως θα ήταν εφικτή η ανακάλυψη τυχόν συγκλίσεων ή αποκλίσεων μεταξύ της ορθόδοξης Ποιμαντικής και των κοινωνικών επιστημών.²⁰³

7ο Κεφάλαιο: Θεραπείαν προσάγοντες

Ως προς το συγκεκριμένο του βιβλίο «Θεραπείαν προσάγοντες», επίσης, ο συγγραφέας δεν παύει, για άλλη μια φορά, να τονίζει τις σύγχρονες ανάγκες στις οποίες καλείται να ανταποκριθεί στις μέρες μας η Ποιμαντική της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Η ίδια η προσφορά προς τους ασθενείς θεωρήθηκε ακόμα και από τα πρώτα βήματα της Εκκλησίας, ως κάτι το αυτονόητο. Δεν είναι τυχαία εδώ η παράθεση από τον Αδαμάντιο Αυγουστήδη ενός χωρίου από την επιστολή του αδελφόθεου Ιακώβου, καθώς επισημαίνεται κάπου: «ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτὸν ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου».²⁰⁴

Κι εδώ δηλαδή, είναι εμφανής η σύνδεση της σκέψης του πάντα με την ίδια την Αγία Γραφή και με την ιερά Παράδοση της Εκκλησίας. Επιπρόσθετα, η Ορθόδοξη Εκκλησία ανέκαθεν και διαχρονικά έχει κάθε λόγο να είναι υπερήφανη, αναφορικά με την θαυμαστή ισορροπία που διατήρησε μεταξύ του βασικού ποιμαντικού στόχου που έχει σχέση με την προοπτική της θέωσης των ανθρώπινων όντων και της μέριμνας συγχρόνως για όλα τα βασικά βιοτικά προβλήματα και τις δυσκολίες των ανθρώπων.²⁰⁵

²⁰² π. Αυγουστίδης Α., *Πόνημα ελευθερίας – Εισαγωγή στην Ποιμαντική Θεολογία*, εκδόσεις επιστροφή, Αθήνα, 2017, σελ. 221

²⁰³ Στο ίδιο, σελ. 258

²⁰⁴ Ιακ. 5, 14

²⁰⁵ π. Αυγουστίδης Α., «Οι σημερινές ανάγκες για Ποιμαντική Εκπαίδευση στο χώρο της Υγείας», στο Κοφινάς Σταύρος (επιμέλεια). *Θεραπείαν Προσάγοντες -Εισαγωγή στην Ποιμαντική Διακονία στο χώρο της Υγείας*, Έκδοση Οικουμενικού Πατριαρχείου, Θεσσαλονίκη, σελ. 140

Δεν αμφισβητεί, εν τω μεταξύ εδώ κάποιος το ότι στην διάρκεια των τελευταίων αυτών δεκαετιών της σύγχρονης εποχής της νεωτερικότητας και μετανεωτερικότητας, έχει σημειωθεί μια ραγδαία πρόοδος όσον αφορά τον χώρο της ιατρικής επιστήμης και των διαφόρων τεχνολογικών εφαρμογών που αφορούν το εν λόγω πεδίο. Αυτό ωστόσο, δεν σημαίνει και το ότι δεν παύουν να υφίστανται πάντοτε οι ανάγκες, ως προς μια πιο προσωπική και φιλόνητοπη στάση έναντι των ασθενών. Μάλιστα, οι ιατρικές εξελίξεις και πρόοδοι στην ουσία έχουν αυξήσει, εν πολλοίς ταυτόχρονα και όλους εκείνους τους παράγοντες που καθιστούν την ποιμαντική διακονία των νοσηλευόμενων ασθενών πιο δύσκολη και απαιτητική.²⁰⁶

Έτσι, είναι εμφανές πως οι σημερινές συνθήκες νοσηλείας θέτουν στην ποιμαντική επιστήμη νέα, σύνθετα και δύσκολα ερωτήματα, ως προς τους τρόπους και τις προϋποθέσεις, με τις οποίες μπορεί να γίνει η διακονία των ασθενών. Αυτό που στη σύγχρονη εποχή είναι γνωστό ως «κλινική ποιμαντική διακονία» ή «νοσηλευτική ποιμαντική» θα πρέπει πάντα να συνεχίσει να στηρίζεται στην ορθόδοξη θεολογική σκέψη σχετικά με την υγεία και την ασθένεια. Αυτό εδώ σημαίνει άλλωστε και το ότι οι δογματικές και εκκλησιολογικές της προϋποθέσεις είναι δεδομένες. Όμως είναι αλήθεια και το ότι μια τέτοια διακονία πρέπει να έχει επίγνωση, όπως επίσης και ένα είδος διαλεκτικής σχέσης με τα δεδομένα των σύγχρονων νοσηλευτικών επιστημών. Κι αυτό, από την άποψη, πως η δράση της Ποιμαντικής λαμβάνει χώρα εντός των πλαισίων της Νοσηλευτικής, εντός των κλινικών και των νοσοκομείων. Με αυτή την κεντρική αρχή είναι συνδεδεμένη επιπρόσθετα και η διαπίστωση πως η Ποιμαντική λαμβάνει χώρα πάντα εντός συγκεκριμένων πολιτιστικών και κοινωνικών πραγματικοτήτων που επίσης δεν είναι δυνατόν να παραθεωρούνται.²⁰⁷

Όλα αυτά για τον αείμνηστο πατέρα Αδαμάντιο Αυγουστίδη εξάλλου, είναι ενδεικτικά σχετικά με το ότι ο σύγχρονος ποιμαντικός προβληματισμός δεν γίνεται να αδιαφορεί, ως προς το σύνολο των εκάστοτε κοινωνικών αλλαγών και ειδικά σχετικά με τους τρόπους λειτουργίας των σύγχρονων νοσοκομείων. Οι νέες εξειδικευμένες γνώσεις σε πεδία, όπως η Ιατρική και η Νοσηλευτική, θέτουν πολύ υψηλότερα δεδομένα, σε σύγκριση με άλλες εποχές, όχι μόνο για το ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό, αλλά ταυτόχρονα και για όλους όσους ασχολούνται με τον κόσμο των ασθενών. Μεταξύ άλλων, αυτό περιλαμβάνει και τις περιπτώσεις όλων εκείνων που

²⁰⁶ Στο ίδιο, σελ. 141

²⁰⁷ Στο ίδιο, σελ. 141

ασχολούνται με την ποιμαντική διακονία των ασθενών, των συγγενών τους, όπως επίσης όμως και το ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό.²⁰⁸

Πέραν της ανάγκης για την παρουσία ιερωμένων που ασχολούνται ειδικά με το πεδίο της Ποιμαντικής, εντός των χώρων των σύγχρονων νοσοκομείων, κάτι άλλο που κρίνεται απαραίτητο εδώ έχει να κάνει με την ύπαρξη πολύ συγκεκριμένων κριτηρίων, ως προς τον τρόπο, με τον οποίο θα πρέπει να ασκείται η Ποιμαντική. Αυτό θέτει επί τάπητος αυτομάτως το ζήτημα περί των προσόντων και των εφοδίων όλων εκείνων που προσφέρουν αυτή τη μορφή διακονίας. Ένα τέτοιο βασικό κριτήριο εδώ έχει να κάνει με τον αγώνα για την κατάκτηση της αγιότητας, από την μεριά όσων ασχολούνται με την Ποιμαντική. Η αγιότητα είναι ο καρπός κάθε μορφής χριστοκεντρικής μέριμνας για τους ασθενείς. Εννοείται συγχρόνως όμως εδώ και το ότι είναι αναγκαία και η ύπαρξη βαθιάς γνώσης της θεολογίας, σε συνδυασμό με μια ειδική κατάρτιση και εκπαίδευση. Αυτό μπορεί να εξασφαλίσει την ανάλογη ικανότητα για την ανταπόκριση των Ποιμένων της Εκκλησίας στις ιδιαίτερες ανάγκες που αναδύονται μέσω της σύγχρονης μετανεωτερικής πραγματικότητας.²⁰⁹

Κανείς δεν αμφιβάλλει σε αυτό το σημείο, ως προς την σημασία της ύπαρξης του ποιμαντικού ζήλου και ενθουσιασμό. Εντούτοις όμως, και η πρακτική εμπειρία, όπως επίσης και οι εξειδικευμένες γνώσεις που αναφέρθηκαν και πιο πάνω, είναι εξίσου σημαντικά και απαραίτητα στοιχεία. Είναι στοιχεία που μπορούν να συμβάλουν καθοριστικά στην ύπαρξη μιας ανάλογης σύνεσης, με την οποία ο ιερωμένος, αλλά και οι λαϊκοί συνεργάτες του θα έχουν την δυνατότητα να κινηθούν π.χ., με μεγαλύτερη ευελιξία και προσοχή, ανάλογα με τις περιπτώσεις που μπορεί να έχουν απέναντί τους. Αυτό σημαίνει εξάλλου και το ότι εκ των πραγμάτων οι ιερείς που ασκούν την Ποιμαντική θα πρέπει να γνωρίζουν ενίοτε και το ότι πρέπει να δράσουν εντός συγκεκριμένων ορίων.²¹⁰

Η ύπαρξη εξειδικευμένων γνώσεων στις μέρες μας προβάλλει, μεταξύ άλλων, την προοπτική ανάπτυξης ειδικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων περί Ποιμαντικής. Προγραμμάτων μάλιστα που είναι εφικτό να προωθηθούν και να αναπτυχθούν μέσω της ραγδαίας τεχνολογικής προόδου που έχει εκφραστεί τις τελευταίες δεκαετίες σε πεδία, όπως

²⁰⁸ Στο ίδιο, σελ. 142

²⁰⁹ Στο ίδιο, σελ. 143

²¹⁰ Στο ίδιο, σελ. 143

εκείνο του Ίντερνετ ή εκείνο των ΜΜΕ. Άλλωστε, η ταχύτητα εξελισσόμενη παγκοσμιοποίηση και η αστραπιαία διακίνηση διαφόρων νέων πληροφοριών και επιστημονικών γνώσεων μέσα από το Διαδίκτυο είναι αλήθεια πως διαμορφώνουν συνέχεια μια σειρά νέων δεδομένων και συνθηκών. Αυτό έχει συνέπειες, μεταξύ άλλων, και στο πεδίο της ποιμαντικής διακονίας του πάσχοντος συνανθρώπου.²¹¹

Μια άλλη πολύ σημαντική συνισταμένη εδώ έχει να κάνει και με την ανάγκη του να λάβει υπόψη της η Ορθόδοξη Ποιμαντική και μια σειρά από διάφορα ειδικότερα προγράμματα και είδη πρακτικών που μπορεί να αναπτύσσονται διαχρονικά εντός άλλων χριστιανικών ομολογιών, όπως σε εκείνες του ρωμαιοκαθολικού ή του προτεσταντικού κόσμου. ο Αδαμάντιος Αυγουστήδης λαμβάνει εδώ υπόψη του παραδείγματα, όπως το «Κλινική Ποιμαντική Εκπαίδευση» ή από την άλλη μεριά, κάποιες θεσμοθετημένες, εξειδικευμένες ενδονοσοκομειακές υπηρεσίες, όπως η λεγόμενη “Hospital Chaplaincy” που έχουν αναπτυχθεί εντός του δυτικού κόσμου και της δυτικής Ποιμαντικής. Δεν υπάρχει αμφιβολία πως υφίστανται κάποιες πολύ σημαντικές θεολογικές και δογματικές διαφοροποιήσεις ανάμεσα στην Ορθοδοξία και το δυτικό Χριστιανισμό, διαφορές, οι οποίες πάντα θα πρέπει να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη και ως προς το χώρο της Ποιμαντικής.²¹²

Όμως, εδώ παράλληλα αναδεικνύεται έντονα και η παρατήρηση πως πολλές φορές στη σύγχρονη εποχή προκύπτει κι ένα σύνολο συγκεκριμένων προβλημάτων, τα οποία η Ορθόδοξη Ποιμαντική θα πρέπει να λαμβάνει σοβαρά υπόψη της, κατά την πρακτική της εφαρμογή. Ένα τέτοιο πρόβλημα καταρχάς, είναι εκείνο που έχει σχέση με την τάση της εκκοσμίκευσης στις σύγχρονες κοινωνίες και που εκ των πραγμάτων προβάλλει μεγάλες προκλήσεις για την Ποιμαντική. Ένα άλλο πρόβλημα είναι το ότι σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες μπορεί να προβάλλονται ακόμα και σε επίσημο κυβερνητικό επίπεδο κάποιες συγκεκριμένες προτάσεις και απόψεις, αναφορικά με τοπικές ή κοινές νομοθετικές ρυθμίσεις. Οι τελευταίες μάλιστα, μπορεί να προβληθούν εν συνεχεία και στο επίπεδο υπερεθνικών οργανισμών, όπως είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση.²¹³

²¹¹ Στο ίδιο, σελ. 144

²¹² Στο ίδιο, σελ. 145

²¹³ Στο ίδιο, σελ. 146

Ένα άλλο σοβαρό ζήτημα εξάλλου, είναι και το ότι η ίδια η ιατρική και νοσηλευτική εντός των σύγχρονων νοσοκομείων και κλινικών διακρίνεται έντονα από τα στοιχεία της εξειδίκευσης. Αυτό συνακόλουθα σημαίνει πως πολλές φορές οι ίδιες οι διοικήσεις των νοσοκομείων ζητούν κάποιες ανάλογες εξειδικευμένες γνώσεις και από όλους όσους ασχολούνται με τον χώρο της Ποιμαντικής. Απαιτούν, με άλλα λόγια, την ύπαρξη επαγγελματικής κατάρτισης.²¹⁴

Εδώ φυσικά, δεν παύει πάντα να αναδύεται και το ζήτημα της παγκοσμιοποίησης που στη σημερινή εποχή αποτυπώνει έντονα ένα σύνολο συγκεκριμένων κοινωνικών, πολιτικών, οικονομικών ή πολιτιστικών πραγματικοτήτων. Τέτοιες πραγματικότητες, μεταξύ άλλων, είναι συνυφασμένες με πεδία, όπως αυτό της μαζικής μετανάστευσης, για παράδειγμα, πληθυσμών από διάφορες περιοχές του πλανήτη, με αποτέλεσμα την ανάδυση της πολυπολιτισμικότητας σε πολλές τοπικές κοινωνίες. Η μετακίνηση ανθρώπων μεταξύ κρατών, όπως εκείνα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συμβάλλει συγχρόνως στο να νοσηλεύονται πολλές φορές σε νοσοκομεία μιας χώρας και άτομα προερχόμενα από ξένα πολιτιστικά περιβάλλοντα. Όλα αυτά εν γένει συνιστούν παράγοντες επίτασης ορισμένων αντικειμενικών δυσκολιών για την σύγχρονη Ορθόδοξη Ποιμαντική.²¹⁵

Είναι λοιπόν εμφανές, υπό αυτό το πρίσμα, και το ότι εδώ υπάρχουν πλέον σύγχρονες εξελίξεις που συνεπάγονται την ανάγκη για έναν επαναπροσδιορισμό των όρων και των προϋποθέσεων περί της κλινικής ποιμαντικής διακονίας. Κεντρική θέση ως προς την νέα πραγματικότητα κατέχουν οι απαιτήσεις για θεολογικές και κλινικές ποιμαντικές σπουδές υψηλότερου επιπέδου και εξειδίκευσης. Εδώ απαιτείται φυσικά και η αρμόδια κατοχυρωμένη πιστοποίηση, ως προς τα προσόντα που θα έχουν όλοι όσοι ασχολούνται με το χώρο της Ποιμαντικής. Τέτοια προσόντα είναι συνυφασμένα άρρηκτα με το ότι οι ποιμένες της Εκκλησίας οφείλουν, να παρακολουθούν την έρευνα, να αξιολογούν τα αποτελέσματα των ποιμαντικών δραστηριοτήτων. Οφείλουν ακόμα, να είναι σε θέση, προκειμένου να μπορούν να αρθρώσουν έναν σύγχρονο πειστικό λόγο, ως προς την θέση της ποιμαντικής πράξης εντός των σύγχρονων ευρύτερων και πιο σύνθετων δομών.²¹⁶

²¹⁴ Στο ίδιο, σελ. 146

²¹⁵ Στο ίδιο, σελ. 146

²¹⁶ Στο ίδιο, σελ. 155

Είναι αλήθεια, ότι πολλές φορές φαίνεται να υφίσταται μια αοριστία και μια άγνοια, σχετικά με το πώς είναι αντιληπτή η έννοια περί πνευματικότητας που θα πρέπει πάντα να διακρίνει το χώρο της Ποιμαντικής. Η συγκεκριμένη έννοια όμως, κάθε άλλο, παρά είναι αφηρημένη εντός της ορθόδοξης θεολογικής σκέψης. Η πνευματικότητα εδώ δεν έχει καμιά σχέση με μια υποκειμενική θρησκευτικότητα. Είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με αναφορές στην Εκκλησιολογία, αλλά και την Χριστολογία, της ανατολικής, ορθόδοξης Δογματικής. Η πνευματικότητα παράλληλα, αποκτά πλήρη σημασία μέσα από τη συμμετοχή του κάθε ατόμου στην μυστηριακή ζωή της Ορθόδοξης Εκκλησίας.²¹⁷

Συμπεράσματα

Σε συνάρτηση λοιπόν με τις διάφορες αναλύσεις που έλαβαν χώρα στα πλαίσια της συγκεκριμένης διατριβής, είναι εμφανές, πως οι σχετικές επισημάνσεις του πατρός Αδαμάντιου Αυγουστίδη, ως προς την Ποιμαντική για τους ασθενείς, είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με βασικές αρχές της ορθόδοξης δογματικής θεολογίας. Είναι εμφανές μέσα από την σκέψη του πως το θέμα της φροντίδας και προσφοράς βοήθειας προς τους ασθενείς, τόσο εκείνους που είναι αντιμέτωποι με σωματικές ασθένειες, όσο όμως κι εκείνους που μπορεί να πάσχουν από ψυχικά νοσήματα, δεν είναι κάτι περιορισμένο αποκλειστικά και μόνο στα πλαίσια της φροντίδας που αναφέρεται στο πεδίο της Ιατρικής. Είναι κάτι πολύ βαθύτερο, κάτι που είχε και ψυχοπνευματικές προεκτάσεις.

Η Ποιμαντική άλλωστε, είναι μια παράμετρος και μια διαδικασία, η οποία αντιμετωπίζει το ανθρώπινο ον ως μια ολότητα. Ως ένα ον, το οποίο αναμφίβολα δεν παύει να έχει την σωματική και υλική ύπαρξη και η οποία εκ των πραγμάτων αφορά και μια σειρά από συγκεκριμένες υλικές ανάγκες και φροντίδες που προκύπτουν μέσα από την κτιστή του φύση. Όμως, την ίδια στιγμή, εδώ προκύπτει και η θεωρία του ανθρώπινου όντος και ως ενός πλάσματος που καθώς έχει δημιουργηθεί κατ' εικόναν και καθ' ομοίωσιν Θεού. Και για αυτό το λόγο, ο άνθρωπος έχει εντός του μια ψυχοπνευματική υπόσταση, η οποία είναι προορισμένη να οδηγηθεί στη θέωση, με άλλα λόγια, στην ένωση με το θείο και μέσω της θέωσης επίσης στην αιώνια λύτρωση του από τα δεσμά του θανάτου και της αμαρτίας, κατά την πορεία του προς τον καιρό των Εσχάτων.

²¹⁷ Στο ίδιο, σελ. 157

Η Ποιμαντική έτσι αποκτά την μορφή μιας συνολικής θεραπείας και ο ρόλος της είναι άρρηκτα συνδεδεμένος και στην σκέψη του αείμνηστου πατέρα Αδαμάντιου Αυγουστίδη με την προσέγγιση και θεώρηση που έχει ο Ορθόδοξος κόσμος διαχρονικά έναντι της ασθένειας, όπως επίσης όμως έναντι και του φαινομένου της αμαρτίας. Η τελευταία ειδικότερα, δηλαδή η αμαρτία, μέσα από την ορθόδοξη Ποιμαντική, προσεγγίζεται ως κάτι που πρέπει να αντιμετωπιστεί μέσα από μια θεραπευτική θεώρηση. Δεν είναι κάτι που λειτουργεί καταδικαστικά για τον πεπτωκότα άνθρωπο και που ούτε επισύρει κάποιου είδους νομικά μέτρα, κατά το πρότυπο της ρωμαιοκαθολικής θεολογίας, αλλά ούτε κάτι που αυτομάτως λειτουργεί ως δικλείδα ασφαλείας για τον αποκλεισμό της πλειοψηφίας των μελών του ανθρώπινου γένους, με βάση την προτεσταντική θεολογία της αποκλειστικότητας, ως προς την τελική σωτηρία λίγων εκλεκτών.

Η Ποιμαντική στα πλαίσια της ορθόδοξης θεολογικής σκέψης, είναι κάτι που «αγκαλιάζει» ισότιμα όλα τα ανθρώπινα όντα, ανεξαρτήτως των ψυχικών ή σωματικών ασθενειών τους, ανεξαρτήτως της καταγωγής, της φυλής, των θρησκευτικών πεποιθήσεών τους, των προσωπικών τους κοσμοθεωριών κλπ. Η προσφορά προς το συνάνθρωπο δηλαδή, και μεταξύ άλλων και προς τους σωματικά ή ψυχικά ασθενείς, είναι κάτι, το οποίο βασίζεται στην ορθόδοξη θεολογία περί προσώπου και με βάση την οποία το κάθε ανθρώπινο ον θεωρείται, πως έχει εντός του την εικόνα του ίδιου του Θεανθρώπου Ιησού Χριστού.

Μια τέτοια θεώρηση, που συνιστά κεντρική παράμετρο εξάλλου πτυχών της ορθόδοξης χριστιανικής δογματικής, όπως της Ανθρωπολογίας και της Χριστολογίας (με προεκτάσεις συγχρόνως όμως και στην Εκκλησιολογία, την Τριαδολογία, την Εσχατολογία κλπ.) έχει την αφετηρία από την αλήθεια της πρόσληψης της ίδιας της ανθρώπινης κτιστής φύσης από τον σαρκωμένο Υιό και Λόγου του Θεού, δηλαδή τον Ιησού Χριστό. Μια πρόσληψη δηλαδή, μέσα από την οποία υφίσταται το κομβικό σημείο κατά την ιστορική πορεία του ανθρώπινου γένους και όλου του κόσμου, από την εποχή της δημιουργίας στα βάθη του χρόνου ως την έλευση των Εσχάτων. Ενός κομβικού σημείου άρρηκτα συνδεδεμένου εδώ με το προαιώνιο σχέδιο της θείας Οικονομίας για την σωτηρία της κτίσης και του ανθρώπινου γένους.

Η πρόσληψη της ανθρώπινης φύσης, ολόκληρης και τέλειας άλλωστε, από τον Υιό και Λόγο του Θεού, είναι κάτι, το οποίο συμβάλλει αποφασιστικά στον εξαγιασμό της ίδιας της πεπτωκυίας ανθρώπινης φύσης, στην οποία μετά από την Πτώση των Πρωτοπλάστων και το

προπατορικό αμάρτημα σημειώθηκε η «κηλίδωση» του προαναφερόμενου κατ' εικόνα και καθ' ομοίωση Θεού. Ένας τέτοιος εξαγιασμός είναι συνδεδεμένος μέσω της πατερικής παράδοσης και θεολογίας της Ορθόδοξης Εκκλησίας και με την ανάδειξη της σημασίας εκάστου ανθρώπινου προσώπου και κάθε ανθρώπινου όντος, ως προέκτασης της εικόνας του ίδιου του Θεανθρώπου. Αυτό σημαίνει πως για την Εκκλησία και για την κεφαλή της, δηλαδή τον ίδιο τον Κύριο, ο κάθε άνθρωπος δεν παύει να συνιστά μια ανεπανάληπτη προσωπικότητα που έχει την δική της ιδιαίτερη αξία και το ίδιο δικαίωμα, αναφορικά με την εσχατολογική του πορεία προς την αιώνια λύτρωση.

Ακόμα κι εντός του παρόντος κόσμου, μες στον οποίο συνεχίζει να δρα, να αναπτύσσεται και να πορεύεται η στρατευόμενη Εκκλησία, είναι αλήθεια πως δεν παύουν να υφίστανται διάφορα στοιχεία, φαινόμενα, πραγματικότητες κλπ., που είναι συνυφασμένες με την σήψη, την παρακμή, το θάνατο, την αμαρτία. Φαινόμενα, μεταξύ των οποίων, για παράδειγμα, ένα είναι και εκείνο της ασθένειας. Σε κάθε περίπτωση ωστόσο, αυτό που έχει σημασία, είναι το ότι μέσα από την προαναφερόμενη σάρκωση του θείου Λόγου και το συνακόλουθο εξαγιασμό της ανθρώπινης φύσης, έχει λάβει ήδη χώρα το αποφασιστικό βήμα, αναφορικά με την οριστική απαλλαγή του ανθρώπινου γένους από τα δεσμά του θανάτου. Ενός θανάτου, τόσο βιολογικού -σωματικού, όσο επίσης όμως και ψυχοπνευματικού.

Αυτή η διαπίστωση συνιστά, κατά την προσωπική μας άποψη, με βάση και τα όσα ήδη παρατέθηκαν και πιο πάνω, μια από τις κεντρικές συνισταμένες, υπό το βάρος των οποίων ανέπτυξε διαχρονικά την δική του σκέψη περί Ποιμαντικής και ο πατήρ Αδαμάντιος Αυγουστήδης. Κι στα δικά του έργα, με άλλα λόγια, είναι εμφανές το ότι είχε εκφραστεί η άμεση σύνδεση ανάμεσα στο ποιμαντικό έργο της Εκκλησίας και η βαθιά εσχατολογική και σωτηριολογική διάσταση της παρουσίας της μες στο κόσμο διαχρονικά.

Και δεν είναι επίσης τυχαίο και το ότι μια τέτοια διάσταση προβάλλεται από την μεριά του πατρός Α. Αυγουστήδη μέσω μιας πληθώρας σχετικών αναφορών και παραδειγμάτων μέσα από την ίδια την Αγία Γραφή, αλλά και τα Πατερικά κείμενα της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Η παράθεσή τους άλλωστε εδώ, συνιστά ένα είδος επικύρωσης και επίρρωσης των όσων υποστηρίζει και ο ίδιος, όταν περιγράφει την αποστολή του ποιμαντικού εντός του σύγχρονου κόσμου. Μέσω αυτής της πιστότητας στην πατερική παράδοση και το πνεύμα της Αγίας Γραφής μάλιστα, είναι ενδεικτικό το ότι προτάσεις, όπως αυτή της Ορθοδοξίας, πάντα αναφορικά με

ζητήματα, όπως εκείνο της Ποιμαντικής και προσφοράς προς τους ασθενούντες, είναι ταυτόχρονα και ένα σημάδι ελπίδας, αν λάβει κανείς υπόψη του ιδιαίτερα την σύγχρονη εποχή των νεωτερικών και μετανεωτερικών κοινωνιών.

Μια εποχή δηλαδή, η οποία σε πολύ μεγάλο βαθμό κυριαρχείται από μια συνθήκη έντονου ατομικισμού και κατάρρευσης των μεγάλων συλλογικών ιδεολογικών βεβαιοτήτων του παρελθόντος που μεταξύ άλλων μπορεί να αφορούσαν και το πεδίο της θρησκευτικής κοσμοθεωρίας και συνείδησης. Μέσα σε αυτό τον νέο κόσμο, του οποίου ήδη και από καιρό πριν άλλωστε, η εκκοσμίκευση επρόκειτο να καταστεί η βασική ιδεολογία και αξία, παρόλο που θεωρήθηκε από την μια μεριά το ότι οι κοινωνίες και τα άτομα θα μπορούσαν, να οδηγηθούν στην πρόοδο, την ελευθερία και την χειραφέτηση, εντούτοις προέκυψε ένα νέο αδιέξοδο. ο τελευταίος στη σύγχρονη εποχή φαίνεται να τονίζεται και να τροφοδοτείται ακόμα περισσότερο μέσα από μια τάση άκριτης και δίχως όρια ειδωλοποίησης του ίδιου του εγώ, τη στιγμή που στοιχεία, όπως η αγάπη, η αλληλεγγύη, η βοήθεια προς το συνάνθρωπο μοιάζουν να καθίστανται δευτερεύοντα.

Οι άνθρωποι έτσι φαίνεται επίσης, να δομούν κοινωνίες, στις οποίες ενώ μεν από την μια μεριά, υφίσταται η εκμηδένιση των αποστάσεων, λόγω της ραγδαίας τεχνολογικής κι επιστημονικής προόδου, εντούτοις το κάθε άτομο φαίνεται να είναι περισσότερο μόνο του από ποτέ, από ψυχοσυναισθηματική άποψη. Αυτή η μοναξιά που καλλιεργείται ακόμα περισσότερο μέσα από την τοξικότητα του πολύ έντονου ατομικισμού, αλλά μέσω επίσης και της εμπορευματοποίησης που φαίνεται να επικρατεί, αναφορικά με τον τρόπο θεώρησης του ανθρώπινου πλάσματος (και το οποίο έχει φτάσει περισσότερο εξάλλου στην σημερινή εποχή, να θεωρείται κάτι σαν απλός, αναλώσιμος αριθμός), είναι κάτι εντελώς αντίθετο προς την πρόταση περί κοινωνίας εν Θεώ που προβάλλει εδώ και χιλιάδες χρόνια η χριστιανική, ορθόδοξη θεολογία.

Μια κοινωνία, της οποίας η έκφραση υφίσταται μέσα από την δράση και την παρουσία του εκκλησιαστικού σώματος εντός του κόσμου διαχρονικά. Ενός σώματος που συνιστά άλλωστε, έναν θεανθρώπινο οργανισμό με κεφαλή του τον Ιησού Χριστό. Εντός αυτού του σώματος, ακριβώς επειδή κεφαλή του είναι ο σαρκωμένος Υιός και Λόγος του Θεού, υπερισχύει ως βασικό γνώρισμα, το στοιχείο της αγάπης. Η τελευταία είναι βασικό συστατικό γνώρισμα άλλωστε ως προς τον τρόπο ύπαρξης της σχέσης μεταξύ των τριών Προσώπων της Αγίας

Τριάδος, με άλλα λόγια, του Πατέρα, του Υιού και του Αγίου Πνεύματος. Η εν λόγω αγαπητική σχέση, συνδυασμένη ταυτόχρονα και με το γνώρισμα της ελεύθερης βούλησης, με την οποία μάλιστα επίσης είναι πλασμένος ο άνθρωπος, όντας κατ' εικόνα Θεού, λειτουργεί ως ένα είδος προτύπου και για τον τρόπο συνύπαρξης ανάμεσα στα μέλη του εκκλησιαστικού σώματος.

Πρόκειται για ένα ανώτερο, ιερό ιδεώδες, με ψυχοπνευματικές διαστάσεις και προεκτάσεις, το οποίο αποτέλεσε ανέκαθεν βαθιά ιδέα και πεποίθηση για την Ορθόδοξη Εκκλησία. Πρόκειται για μια βαθιά συνειδητοποίηση συγχρόνως όμως, που βρήκε ξεκάθαρα εφαρμογή και αναφορικά με την προσφορά βοήθειας προς το συνάνθρωπο και στο πεδίο της Ποιμαντικής. Η τελευταία άλλωστε για την ορθόδοξη θεολογία, έχει κεντρική και αδιαπραγμάτευτη προϋπόθεσή της μια αγάπη άδολη και που σε καμιά περίπτωση δεν είναι δυνατόν να χαρακτηρίζεται από γνωρίσματα, όπως εκείνο της υστεροβουλίας και του προσωπικού κέρδους και συμφέροντος.

Το στοιχείο της αγάπης που τονίζει άλλωστε πολλές φορές εντός των βιβλίων και κειμένων του ο πατήρ Αδαμάντιος Αυγουστίδης, είναι σημαντική παράμετρος, σχετικά με το πώς επρόκειτο να αναπτύξει η Εκκλησία και διάφορα μέλη της, Πατέρες της, επίσκοποι κλπ., (εδώ μπορεί να διαπιστώσει κάποιος, πως γίνεται αναφορά και στο παράδειγμα του ίδιου του Κυρίου, αλλά και των αποστόλων Του) το στοιχείο της βοήθειας απέναντι στους ασθενείς και σε όσους εν γένει μπορεί να είχαν ανάγκη. Η προσφορά βοήθειας με γνώμονα την αγάπη εξάλλου, υπήρξε βασική παράμετρος για την ζωή και δραστηριότητα της Εκκλησίας ήδη ακόμα και από τα πρώτα της βήματα.

Ο Αδαμάντιος Αυγουστίδης εντός των βιβλίων του πολλές φορές προβάλλει διάφορα ενδεικτικά ιστορικά παραδείγματα από την ζωή της Εκκλησίας, με το ζήτημα της οργάνωσης διαφόρων προγραμμάτων ιατρικού ή επισιτιστικού χαρακτήρα για παράδειγμα, προς όφελος ασθενών ή άπορων ανθρώπων. Η αναφορά εδώ στην περίπτωση της Βασιλειάδας που είχε δημιουργήσει ο Μέγας Βασίλειος στην διάρκεια του τέταρτου αιώνα μ.Χ. στην περιοχή της Καισάρειας, είναι πολύ ενδεικτική. Σε κάθε περίπτωση φυσικά όμως, ένα βασικό και κοινό στοιχείο, αναφορικά με τέτοιες δράσεις είχε υπάρξει εκείνο και της πνευματικής και θεολογικής καθοδήγησης ασθενών, φτωχών, άπορων κλπ., πέραν της ιατρικής φροντίδας και πρόνοιας. Πρόκειται για ένα πολύ βασικό συνδυασμό δηλαδή, ο οποίος ανέκαθεν διέκρινε την ορθόδοξη Ποιμαντική.

Η πνευματική καθοδήγηση σε συνδυασμό με την ιατρική φροντίδα, είναι κάτι που επίσης αποτέλεσε σε μεγάλο βαθμό διαχρονικά και το στοιχείο διαφοροποίησης της ορθόδοξης Ποιμαντικής, έναντι εκείνης που έτεινε να κυριαρχήσει στα πλαίσια του δυτικού κόσμου και ειδικότερα της νεότερης προτεσταντικής Ποιμαντικής, με βάση τα λεπτομερή ιστορικά στοιχεία που μας προσφέρει ο Αδαμάντιος Αυγουστίδης. Η διαφοροποίηση αυτή εν πολλοίς είχε συνδεθεί εξάλλου αφενός μεν και με τις σχετικές τάσεις εκκοσμίκευσης εντός του δυτικού κόσμου, ειδικά του αγγλοσαξονικού στην περίοδο των νεωτερικών κοινωνιών κι αφετέρου είχε κάποια σχέση και με την εξειδίκευση που επήλθε λόγω καινούργιων επιστημονικών γνώσεων, στο πεδίο της ιατρικής και νοσοκομειακής φροντίδας προς τους ασθενείς (πέραν των σωματικών ασθενών μάλιστα, σταδιακά και προς τους ψυχικά ασθενείς), με αποτέλεσμα να σημειωθεί εν μέρει η περιθωριοποίηση της ψυχοπνευματικής διακονίας. Αυτές οι εξελίξεις, αναφορικά με την Δύση, σε κάποιο βαθμό άσκησαν μια σχετική επιρροή εξάλλου μακροπρόθεσμα και στον ορθόδοξο κόσμο. Κι εδώ με άλλα λόγια, φάνηκε προς τους τελευταίους αυτούς αιώνες να ασκείται μια τάση πίεσης και περιθωριοποίησης αναφορικά με πεδία, όπως εκείνο του κηρύγματος και της θεολογικής πνευματικής καθοδήγησης των ασθενών.

Είναι ενδεικτικό μάλιστα, και το ότι στην σκέψη του πατρός Α. Αυγουστίδη μια τέτοια εξέλιξη συνδυάζεται και με την απτή του περιγραφή, ως προς τις συνθήκες περί Ποιμαντικής που επρόκειτο να αναπτυχθούν διαχρονικά στον ελληνικό χώρο. Συνθήκες δύσκολες, που επρόκειτο, πιο συγκεκριμένα, να αποτυπωθούν μέσα από τις υλικές ελλείψεις και ανάγκες που ακόμα και στις μέρες μας κάνουν έντονα την εμφάνισή τους εντός των διαφόρων νοσοκομείων και εγκαταστάσεων υγείας στην χώρα (ναοί εντός νοσοκομείων, για παράδειγμα, που μπορεί να μην είναι συντηρημένοι, και να μην διαθέτουν καν τα βασικά λειτουργικά σκεύη, έλλειψη ιερωμένων σε κλινικές και νοσοκομεία, αδιαφορία από τις διοικήσεις διαφόρων νοσηλευτικών και ιατρικών ιδρυμάτων της χώρας κλπ.)

Βιβλιογραφία

- π. Αυγουστίδης Α., «Εισαγωγή», στο *Ανθρώπου απαξίωση. Σχόλιο στην Ποιμαντική του Ήθους*, εκδόσεις Επιστροφή, Αθήνα, 2017
- π. Αυγουστίδης Α., *Ανθρώπου απαξίωση. Σχόλιο στην Ποιμαντική του Ήθους*, εκδόσεις Επιστροφή, Αθήνα, 2017

π. Αυγουστίδης Α., «Εισαγωγή», στο *Συντροφεύοντας τον άνθρωπο που νοσεί -Εισαγωγή στην Ποιμαντική της Υγείας*, εκδόσεις Αρμός, Αθήνα, 2015

π. Αυγουστίδης Α., *Συντροφεύοντας τον άνθρωπο που νοσεί -Εισαγωγή στην Ποιμαντική της Υγείας*, εκδόσεις Αρμός, Αθήνα, 2015

π. Αυγουστίδης Α., «Προλεγόμενα», στο *Εν Ασθενίαις Καύχησις -Θέματα εκκλησιαστικής αυτοσυνειδησίας*, εκδόσεις Αρμός, Αθήνα, 1998

π. Αυγουστίδης Α., «Εισαγωγή», στο *Παραμυθητική Θεολογία*, εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα, 2008

π. Αυγουστίδης Α., *Παραμυθητική Θεολογία*, εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα, 2008

π. Αυγουστίδης Α., «Εισαγωγή», στο *Πόνημα ελευθερίας – Εισαγωγή στην Ποιμαντική Θεολογία*, εκδόσεις επιστροφή, Αθήνα, 2017

π. Αυγουστίδης Α., *Πόνημα ελευθερίας – Εισαγωγή στην Ποιμαντική Θεολογία*, εκδόσεις επιστροφή, Αθήνα, 2017

Αυγουστίδης Α.Γ., *Ποιμένας και θεραπευτής. Ζητήματα ποιμαντικής ψυχολογίας και ποιμαντικής πρακτικής*, εκδόσεις Ακρίτας, Αθήνα, 1999

π. Αυγουστίδης Α., «Οι σημερινές ανάγκες για Ποιμαντική Εκπαίδευση στο χώρο της Υγείας», στο *Κοφινάς Σταύρος (επιμέλεια). Θεραπείαν Προσάγοντες -Εισαγωγή στην Ποιμαντική Διακονία στο χώρο της Υγείας*, Έκδοση Οικουμενικού Πατριαρχείου, Θεσσαλονίκη

Βασιλειάδης Π., «Ο Ιησούς Χριστός ιατρός των ψυχών και των σωμάτων. Βιβλική προσέγγιση», στο *Η Υγεία και η Ασθένεια στην Λειτουργική Ζωή της Εκκλησίας*, Κλάδος Εκδόσεων της Επικοινωνιακής και Μορφωτικής Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα, 2009, σ.σ. 45 - 47

Βασίλειος αρχιμανδρίτης, *Εισοδικόν*, Ιερά Μονή Σταυρονικήτα, Άγιον Όρος, 1978

Bowker J., *Ο θάνατος και οι θρησκείες*, μετάφραση Μαρία Κονόμη, εκδόσεις Παπαδήμας, Αθήνα, 2006

Γαβρόγλου Κ., Καραμανωλάκης Β.Δ., Μπάρκουλα Χ., *Το Πανεπιστήμιο Αθηνών και η Ιστορία του (1837 -1937)*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 2014

Γιαγκάζογλου Σ., «Περί Εκκλησίας», στο *Δόγμα, Πνευματικότητα και Ήθος της Ορθοδοξίας*, τόμος Α΄, εκδόσεις Ε.Α.Π., Πάτρα, 2002

π. Γκίκας Α., «Πρόλογος» στο *Πόνημα ελευθερίας – Εισαγωγή στην Ποιμαντική Θεολογία*, εκδόσεις επιστροφή, Αθήνα, 2017

Γοντικάκης Β., *Εισοδικόν*, εκδόσεις Ιεράς Μονής Σταυρονικήτα, Άγιον Όρος, 1978

Ευτυχιάδης Α., & Μαρκέτος Σ.Γ., (1981). «Η θεραπεία των ψυχιατρικών ασθενών και η περί αυτών νομοθεσία κατά τον 10^ο αιώνα εις το Βυζάντιο», στο *Materia Medica Greca*, 9(2): 221 - 223

Ζηζιούλας Ι., *Ευχαριστίας Εξεμπλάριον*, εκδόσεις Ευεργέτις, Μέγαρο, 2011

Ζηζιούλας Ι., (μητροπολίτης Περγάμου), «Νόσος και Θεραπεία στην Ορθόδοξη Θεολογία», στο *Θεολογία και Ψυχιατρική σε διάλογο*, εκδόσεις Αποστολικής Διακονίας, Αθήνα, 1999, σ.σ. 133 - 156

Ζηζιούλας Ι., *Η κτίση ως Ευχαριστία*, επιμέλεια Νικόλαος Ασπρούλης, εκδόσεις Πορφύρα, Αθήνα, 2019

Ζηζιούλας Ι., (1982). «Χριστολογία και ύπαρξη, περιοδικό *Σύναξη*, τεύχος 2, σ.σ. 9 - 20

Gerkin C.V., *The Living Human Development: Revisioning Pastoral Counselling in a Hermeneutical Mode*, Abingdon Press, New York, 1984

Ιγνάτιος Δ΄, Πατριάρχης Αντιοχείας, Ο Χριστιανισμός και ο σημερινός κόσμος, μετάφραση Πάνος Λιαλιάτσης, στο περιοδικό *Σύναξη*, τεύχος 9, 1984

Καλλιακμάνης Β.Ι., *Μεθοδολογικά Πρότερα της Ποιμαντικής. Λεντίω Ζωννόμενοι*, εκδόσεις Μυγδονία, Θεσσαλονίκη, 2000

Καλλιακμάνης Β., (1988). «Η διδασκαλία περί ικανοποίησης της θείας δικαιοσύνης στην νεοελληνική θεολογία», στο *Γρηγόριος ο Παλαμάς*, 71, 732, σ.σ. 529 - 537

Κορναράκης Ι.Κ., *Βιβλικά Ψυχογραφήματα*, εκδόσεις Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1986

Μαντζαρίδης Ι., (1982). «Η Παράδοση της Ορθοδοξίας», στο περιοδικό *Σύναξη*, 1, σ.σ. 5 - 10

Μαρκίδης Μ., *Η ψυχανάλυση του διχασμένου υποκειμένου*, εκδόσεις Έρασμος, Αθήνα, 1988

Ματσούκας Ν., *Δογματική και Συμβολική Θεολογία*, Τόμος Α΄, εκδόσεις Π. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη, 1992

Ματσούκας Ν., *Δογματική και Συμβολική Θεολογία*, Τόμος Β΄, εκδόσεις Πουρναράς, Θεσσαλονίκη, 1992

Ματσούκας Ν., *Δογματική και Συμβολική Θεολογία*, Τόμος Γ΄, εκδόσεις Πουρναράς, Θεσσαλονίκη, 1997

Μεταλληνός Γ., «Τρεις Ιεράρχαι», στο *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, τόμος 11, Αθήναι, 1967, σ.σ. 841 - 842

Μητροπολίτης Ιερόθεος (Ναυπάκτου), *Το Πρόσωπο στην Ορθόδοξη Παράδοση*, εκδόσεις Ιεράς Μονής Γενεθλίου της Θεοτόκου, Αθήνα, 2005

Μελίτων, Μητροπολίτης Γέρων Χαλκηδόνος, *Χαριστήρια εις τιμήν του Μητροπολίτου Γέροντος Χαλκηδόνος Μελίτωνος*, Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, Θεσσαλονίκη, 1977

Ματσούκας Ν., *Δογματική και Συμβολική Θεολογία*, Γ΄, εκδόσεις Πουρναράς, Θεσσαλονίκη, 1997

Μελίτων (μητροπολίτης Γέρων Χαλκηδόνος). *Χαριστήρια εις τιμήν του Μητροπολίτου Γέροντος Χαλκηδόνος Μελίτωνος*, Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, Θεσσαλονίκη, 1977

Μεταλληνός Γ., *Παράδοση και Αλλοτρίωση*, εκδόσεις Δόμος, Αθήνα, 1986

Miller T.S., *Η γέννηση του νοσοκομείου στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία*, μετάφραση Νίκος Κελερμένος, πρόλογος Αρχιεπίσκοπος Ιερώνυμος, εκδόσεις Βήτα, Αθήνα, 1998

Μπέγζος Μ., *Διόνυσος και Διονύσιος*, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2000

Μπρατσιώτης Π., *Η δια μέσου των αιώνων επιβίωση των τριών Ιεραρχών*, Ανάτυπον εκ του Δελτίου του Πανεπιστημίου Αθηνών, αριθμός 1, Ιούλιος -Αύγουστος, εν Αθήναις, 1939

Νάσιος Χ., *Ο Μυστικισμός του Δυτικού Χριστιανισμού*, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2000

Νίτσε Φρ., *Η Χαρούμενη Επιστήμη*, στο Άπαντα, τόμος 7, μετάφραση Ζήσης Σαδικάς, εκδόσεις Πανοπτικών, Αθήνα, 2010

Ξεζάκης Ν., *Ορθόδοξος Θεολογία, προλεγόμενα εις την Ορθόδοξον Δογματικήν*, εκδόσεις Έννοια, Αθήνα, 2006

Παπαθανασίου Α., «Φιλανθρωπία ή Ακτιβισμός», στο *Θεραπείαν προσάγοντες. Εισαγωγή στην Ποιμαντική Διακονία στον χώρο της Υγείας*, Δίκτυο του Οικουμενικού Πατριαρχείου για την Ποιμαντική διακονία στο χώρο της Υγείας, Αθήνα, 2011

Πατρώνος Γ., *Η ιστορική πορεία του Ιησού, από τη φάτνη ως τον κενό τάφο*, εκδόσεις Δόμος, Αθήνα, 1997

Pollak K., *The Healers: The Doctor, then and now*, Camden, New Jersey: Thomas Nelson and Sons, 1963

Schmemmann A., *Η αποστολή της Εκκλησίας στο σύγχρονο κόσμο*, μετάφραση Ι. Ροηλίδης, εκδόσεις Ακρίτας, Αθήνα, 1983

Σταυρόπουλος Α.Μ., *Εισαγωγή στην Ορθόδοξη Συμβουλευτική Ποιμαντική*, προσωπική έκδοση, Αθήναι, 1985

Σταυρόπουλος Α.Μ., *Επιστήμη και Τέχνη της Ποιμαντικής*, εκδόσεις Αρμός, Αθήνα, 1997

Σταυρόπουλος Α.Μ., «Η Ποιμαντική Ψυχολογία ως ψυχολογία του ανισταμένου ανθρώπου», στο *Πρακτικά Α΄ Συμποσίου Ποιμαντικής Ψυχολογίας και Εξομολογητικής*, επιμέλεια Ι.Κ. Κορναράκης – Α.Μ. Σταυρόπουλος, εκδόσεις Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1981

Τούτουζας Π., «Ο ευαγγελιστής Λουκάς ως ιατρός», *Εκκλησία και ασθένεια*, στο *Πρακτικά Διεθνούς Ιατρικοθεολογικού Συνεδρίου*, Θήβα, 5 -7 Σεπτεμβρίου 2003, εκδόσεις Ακρίτας, Αθήνα, 2008, σ.σ. 62 - 67

Φλωρόφσκυ Γ., *Έργα*, τόμος 4^{ος}, μετάφραση Π. Πάλλης, εκδόσεις Πουρναράς, Θεσσαλονίκη, 1979

Φλωρόφσκυ Γ., *Οι δρόμοι της Ρωσικής Θεολογίας*, πρόλογος - μετάφραση Ευτυχία Γιούλτση, εκδόσεις Π. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη, 1979

Πηγές

Α΄ Ιω. 4, 16

Γαλ. 2, 19 - 20

Γρηγόριος Νύσσης, *Κατά Ευνομίου αντιρρητικός Α΄*, PG 45, 261

Γρηγόριος ο Θεολόγος, Λόγος Κ΄, *Περί Δόγματος και καταστάσεως επισκόπων*, PG 35, 1080B

Διαταγαί των αγίων Αποστόλων δια του αγίου Κλήμεντος, IV, 2

Διονύσιος Αρεοπαγίτης, *Επιστολή Θ΄*, PG 3, 1105D

Ειρηναίος Λουγδούνου, *Κατά Αιρέσεων*, IV 18, 5

Ευσέβιος Καισαρείας, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, Λόγος Ε΄, PG 20, 428

Ευσέβιος Καισαρείας, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, Λόγος Ζ΄, PG 20, 685 - 692

Ιω. 1, 14

Ιω. 9, 6 -7

Ιω. 13, 34 - 35

Ιωάννης Χρυσόστομος, *Θεία Λειτουργία*, 72 - 76

Παπαδόπουλος Στ., *Μέγας Βασίλειος, Βίος και Θεολογία*, Αθήνα, 1991

Ματθ. 6, 33

Ματθ. 27, 50 - 54

Νικόδημος ο Αγιορείτης, *Συναξαριστής των δώδεκα μηνών του ενιαυτού*, τόμος 1^{ος}, εκδόσεις Ορθόδοξος Κυψέλη, Θεσσαλονίκη, 1989

Νικόλαος Καβάσιλας, *Εις την Θείαν Λειτουργίαν*, ΛΒ΄, PG 150. 368 – 492

Πραξ. 2, 42

Πραξ. 17, 22 -27

Ρωμ. 8, 20 - 21

Σωζομενός, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, Τόμος Δ' Κεφάλαιο ΚΖ', PG 67, 1200 - 1201

Διαδικτυακές Πηγές

«Αδαμάντιος Αυγουστίδης, ένα κληρικός με όραμα», 4 Ιουνίου 2022, στο <https://www.orthodoxtimes.gr/adamantios-avgoustidis-enas-klirikos-me-orama/>

Μητροπολίτης Ιερόθεος (Ναυπάκτου), *Το Πρόσωπο στην Ορθόδοξη Παράδοση*, εκδόσεις Ιεράς Μονής Γενεθλίου της Θεοτόκου, Αθήνα, 2005

Κουμαρόπουλος Σ.Χ., «+ π. Αδαμάντιος Αυγουστίδης (1957 -2022)», Πέμπτη, 1^η Ιουνίου 2023, στο <https://diapoimansi.gr/%CF%80-%CE%B1%CE%B4%CE%B1%CE%BC%CE%AC%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%B%CF%82-%CE%B1%CF%85%CE%B3%CE%BF%CF%85%CF%83%CF%84%CE%AF%CE%B4%CE%B7%CF%82-1957-2022/>

Μητροπολίτης Νέας Ιωνίας, Φιλαδελφείας, Νέου Ηρακλείου και Χαλκηδόνος κ. Γαβριήλ, «Μητροπολίτης Νέας Ιωνίας: Αυτός ήταν ο άνθρωπος και φίλος π. Αδαμάντιος Αυγουστίδης», 30 Μαΐου 2022, στο <https://www.orthodoxtimes.gr/mitropolitis-neas-ionias-aftos-itan-o-anthropos-kai-filos-p-adamantios-avgoustidis/>

«Πρωτοπρεσβύτερος Αδαμάντιος Αυγουστίδης, Αναπληρωτής Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών», στο <https://www.pemptousia.gr/author/p-adamantios-avgoustidis/>

Reverend Dr. Harakas S.D., “The Formulation of the Church’s Stand”, in <https://www.goarch.org/-/the-stand-of-the-orthodox-church-on-controversial-issues>

Σταυρόπουλος Α.Μ. «Η θεολογική θεμελίωση της Ποιμαντικής των Ασθενών», Εισήγηση στην Ειδική Συνοδική Επιτροπή επί Ειδικών Ποιμαντικών θεμάτων και Καταστάσεων, 2018, στο http://www.efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.ecclesiagreece.gr/greek/holysynod/commitees/pastoral/poimantiki_themeliosi.pdf

«Το Ίδρυμα Ποιμαντικής Επιμορφώσεως αποχαιρετά τον π. Αδαμάντιο Αυγουστίδη», 30 Μαΐου 2022, στο <https://www.iaath.gr/index.php/enories/enoriakanea/1939-to-idryma-poimantikis-epimorfoseos-apoxaireta-ton-p-adamantio-avgoustidi>